İSMET ÖZEL

CUMA MEKTUPLARI II

bir sahici mektup • sen herhangi biri değilsin • ahireti kaybeden dünyayı da kaybeder • acaba ben laik miyim? • direniş ve atılım • mantar soslu biftek • demokrasi kimden yana? • susan çoğunluk, dillenen demokrasi • çiğ tavuk, pişmiş tavuk, komşunun tavuğu • özgürlük bedava değildir • devlet, ordu, gençlik, millet • son tren, ilk millet • millet çürür, devlet düşer • önce refîk, sonra tarîk • yol odur ki doğru vara • ...

ÇIDAM YAYINLARI

CUMA MEKTUPLARI
II

İsmet Özel

Çatalçeşme Sk. Üretmen Han
Kat: 1 No: 106
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 513 65 16

Çıdam Yayınları
Telif Eserler: 6

Dizgi-Kapak: Aycan Grafik 526 24 87
Baskı : Gündoğdu Matbaası 526 38 07
Cilt : Çiftçi Mücellithanesi
Birinci Baskı : EYLÜL 1989

bir sahici mektup • sen herhangi biri değilsin • ahireti kaybeden dünyayı da kaybeder • acaba ben laik miyim? • direniş ve atılım • mantar soslu biftek • demokrasi kimden yana? • susan çoğunluk, dillenen demokrasi • çiğ tavuk, pişmiş tavuk, komşunun tavuğu • özgürlük bedava değildir • devlet, ordu, gençlik, millet • son tren, ilk millet • millet çürür, devlet düşer • önce refîk, sonra tarîk • yol odur ki doğru vara •

BİR SAHİCİ MEKTUP

Yazdıklarımın başlığın ifade ettiği gibi sahici mektuplar olmasını istiyorum. Bu güne kadar bu başlık altında yazdıklarım birer sahte mektup muydu öyleyse? Bunu söylemeye dilim varmaz. Ancak yazageldiklerimde belli düşüncelerin ve belli yorumların aktarılması ağır bastıkça içimde bir şeylerin yerli yerine oturmadığı duygusu kabarıyor. Oysa her kurduğum cümlede endişelerimi daha derinden dile getirmek dileğindeyim. Anladığım kadarıyla dertleşme ihtiyacı içinde olan bir ben değilim. Sanıyorum ki yazılarımı okuyanlar da böyle bir ihtiyaç içindedir. Bir dosttan bir başka dosta basit, ama samimi bir kaç söz ulaşmalı mutlaka.

Türkiye'de bir Müslüman olmak ne demek? Bunu en iyi biz biliyoruz: Sen ve ben. Türkiye’de bir Müslüman olmanın mükemmel bir tarifini getiremeyiz belki, bilimsel, felsefi bir yakıştırmayla durumu açıklayamayabiliriz. Lâkin bunun ne demek olduğunu derinden hissederiz. Çünkü kendi durumumuzdur, söz konusu olan. Bu ülkede doğduk, bu ülkenin şartlarında yetiştik. İyi veya kötü bütün etkileri üstümüzde taşıyoruz. O halde, sudaki balık gibi kendimizi en tabiî ortamımızda hissetmemiz gerekmez mi? Ne gezer! Türkiye'de Müslüman olmak insanın kendisini diken üzerinde hissetmesi için yeter de artar bile. Yalnız diken üstünde değilsiniz, bir de tepenizde Demokles'in kılıcı var. Türkiye'de inançlarını ciddiye alan, kişiliğini inançları içinde bulmaya çalışan bir Müslüman olmaya niyet ettiniz mi, sizi ne bulunduğunuz yerde bırakacaklar, ne de bir başka noktaya varmanıza göz yumacaklar.

Diken üstündesiniz, çünkü bir Müslüman olarak bu ülkede size ancak edilgin, boyun eğen, tavizkâr cami cemaati içinde bir yer tanınmıştır. Ama dikkat! Size tanınan yer de günden güne bir yöne kaydırılmaktadır. Siz en azından bir önceki yerinizi korumak üzere etkin olmaya kalkışırsanız, hakkınızı aramaya cüret ederseniz ve itikadi konularda titizlik sahibi olduğunuzu ortaya koyarsanız birden bire "şüpheli şahıs" oluverirsiniz. Bundan kurtulmak için bazı tedbirler almanız, "büyüklerimiz bilir" tavrını göstermeniz gerekecektir. Ne kendi hayatınız, ne de ailenizin düzeni hakkında kararlar almak yoluna gitmeyeceksiniz. Sadece sizin yaşayış üslûbunuzu belirleyen ve başkaları

tarafından verilmiş kararları uygulayacaksınız, resmi anlayışın size yüklediği görevleri yerine getireceksiniz. Bu kadarla kalsa yine de iyi. Resmî görüş zaman zaman değişecek ve siz bu değişikliğe ayak uydurmadıkça tehlikedesiniz. Hiç bir zaman "dün resmi anlayış bana böyle davranmamı telkin etmişti" diyerek kendinizi savunamazsınız. İllâ bugün resmi görüşün hangi merkezde bulunduğunu anlayacak ve ona göre çehrenizi ayarlayacaksınız. Bunu yapmadıkça diken üstündesiniz.

Tepenizden Demokles'in kılıcı hiç eksilmeyecek. Atatürkçü müsünüz? Bu soruya dün verdiğiniz cevabı bugün tekrar etmek sizi bir suçlamadan kurtarmayabilir. Laik devlet düzeni hakkında ne düşünüyorsunuz? Ne kadar ferahlatıcı bir soru! Düşünmek hakkını tanıyan biri soruyor bu soruyu herhal! Hırsızların eli kesilmeli, zânîler recmedilmeli mi? Bu sorulara vereceğiniz hiç bir cevabı muhatabınıza beğendiremeyeceksiniz? Eğer cevap vermekten imtina ederseniz daha kötü. O zaman çok gizli planlara sahip olduğunuzu adeta itiraf etmiş sayılırsınız. İyi ama, Müslümanları bu derece huzursuzluğa sevkedenler, Müslümanları zan altında bırakma gayretinde bulunanlar kimler? Nasıl oluyor da bazıları soruları sorma mevkiinde sayıyorlar kendilerini? İşte Müslümanları asıl bunaltan nokta burası. Çünkü biliniyor ki üzerinde yaşadığımız toprakları savunmak ve hangi sebeple olursa olsun millî birliği korumak sözkonusu olduğunda işe koşma, görev ve sorumluluk yüklemek için ilk akla gelen unsur Müslümanlar oluyor. Sosyal sıkıntıların atlatılması gerektiğinde kendilerinden fedakârlık istenilen insanları sadece Müslümanlar arasında bulmak mümkün. Böyle zor durumlarda daha önceleri Müslümanlara zulm edenlerin hiç bir yükü üzerlerine almadıkları ayniyle vaki. Nedense işler karıştığı zaman, onların Türkiye dışında gidecek bir yerleri oluyor.

Senin ve benim Avrupa'da, Amerika'da dostlarımız ve şemsiyelerimiz yok. İsviçre bankalarında hesabımız yok. Buna rağmen zulme boyun eğmemeğe kararlıyız. Bedeli ne olursa olsun Müslümanca yaşamanın haysiyetine talibiz. Müslümanca ölmek de bu dünyada edinebileceğimiz nimetin zirve noktasıdır. Ne var ki bu sözleri buraya yazmak da bana huzursuzluk veriyor. Çünkü ilk başta söylediklerimin ucuz tarafından hamaset cümleleri gibi görünmesinden tedirgin oluyorum. Samimiyetin sınanacağı yer neresidir? İçinde bulunduğumuz ortamda bunu sarahatle anlayamıyorum. Türkiye'deki Müslümanın hayatında sadece tehlike, tedirginlik, gerginlik yok; aynı zamanda bulanıklık ve karmaşa da var. Kimin nereye bakması gerektiği açıklıkla söylenemediği gibi, kimi nelerle avutmak ve uyuşturmak eylemine kimlerin giriştiği de bilinemiyor. İşte bu puslu hava içinde yazmak zorunluluğu düşündürüyor insanı. Aslını istersen, bugün

daktilonun başına geçtiğimde niyetim «siyasette dirâyet» başlıklı bir yazı yazmaktı. Türkiye'deki bütün siyasi partilerin bugünkü durumları itibariyle Müslümanlar için hangi anlamları ifade ettiklerini izaha girişecektim. Her birinin Müslümanlara neler getirip onlardan neler götürdüğünü görmeye çalışacak ve eğer Müslümanlar toplum içinde bir muhalif güç olabilecekse, muhalefetlerini sol eğilimli bir iktidar karşısında yürütmenin mi yoksa sağ eğilimli bir iktidar karşısında yürütmenin mi? daha üretken ve Müslümanların güçlenmesine imkân tanıyan bir hareket olacağını tartışacaktım.

Sanıyorum böyle bir yazı senin keyifle okuyacağın bir yazı olacaktı. Başladım yazmaya.... İslâmî hareketin ikili karakteri /ANAP'ın ikbal peşinde Müslümanlara tesiri/ SHP'nin Türk solunu nasıl eritip safdışı ettiği/ DYP'nin neleri ima ettiği, neyi temsil ettiği/ RP'nin hangi birikime ulaştığı vs. vs. vs. Yazdıkça keyfim kaçtı. Kime ne anlatıyorsun? Sözlerin ne değeri var? Çarklar dönüp duruyor yine. Şu okuyucu dediğin de beşûş bir çehreyle aval aval bakıyor. Biliyorum ki yazılan çizilen ancak ve ancak ete kemiğe büründüğü zaman bir mânâ ifade edebilir. Düşüncelerin ete kemiğe bürünmesi ne demek peki? Sevinçlerin ve tasaların birlikte hissedilmesi, düşüncelerle o düşünceleri taşıyan insanların aynı şeyi dışa vuracak imkânlara sahip olmaları demek. Oysa biliyoruz Türkiye'de Müslümanların hangi cendereler altında bulunduklarını. Onlar bir yandan geçim derdiyle uğraşıyorlar. Bu uğraş onları geniş ufuklu tahliller karşısında sağır bırakıyor. Geçim derdi olmayanlar da durumlarını korumak için her türlü tavize açık bir edilginliği devam ettiriyorlar. Müslümanlar diğer yandan da sosyal statülerindeki nakısaları gidermeye çalışıyorlar. Yani nasıl olup da diken üstünde yaşamaktan, Demokles'in kılıcı altında kalmaktan kurtulabileceklerini hesaplıyorlar. Böyle telâşlara dalmış Müslümanların kulağına söz mü girer? Girmez elbette.

Eğer Müslümanlar kendilerine gelmeleri, bilinç sahibi olmaları sınırlı bir ölçüde bile olsa olumlu bir gelişme göstermişse bunun ne belli bir hareketle, ne de belli bir şahısla doğrudan bağlantısı yok. Birçok şahıs ve birçok tavır bizi bugüne getirdi. Olanlar çarklar dönüp dururken oldu, hatta çarkların dönüşü bazı İslâmî gelişmeleri hızlandırdı bile. Demek ki Türkiye'de Müslümanların büyümeleri içteki dinamik harekete geçtiği için gerçekleşti. O halde şikâyete mahal yok. Geçim derdiyle ve statü noksanlıklarıyla cenk eden Müslümanlar kâfirlerin gözünü korkutan bir noktaya doğru ilerlemişlerse bu kendiliğinden vuku bulmuş bir hadisedir. Böyle bir gelişme kendine mahsus sağlamlıklar taşır bünyesinde. Bu sağlamlıkların başlıcası da harekete engel olmak isteyenlerin hangi barajı nereye kuracaklarını bilemeyişleridir. Gelgelelim, kendiliğinden

büyümekte bulunan bu faaliyetin zayıflığı da sağlamlığına denk. Çok yönlü ve bölük pörçük bir gelişmenin verimli bir vadiye ulaşmadan çölde kaybolan nehirler gibi sönüp gitmesi de ihtimal dahilindedir.

Olay burada düğümleniyor. Türkiye'de İslâmî hareketin canlılığını temin edenler sadece ve sadece böyle bir faaliyetin yürütülmesini yani Müslümanların yaptıklarının bir "avara kasnak" çalışmasından öteye geçmemesini, bir manivelayı harekete geçirmemesini tasvib edenlerdir, yoksa bu faaliyeti bir yerden alıp bir yere götürme kararlılığı ülke çapında yürürlükte değildir. Nitekim, Türkiye'de İslâmî hareketin nasıl bir potansiyel taşıdığı ancak yapılan serbest seçimlerde ortaya çıkıyor. Seçim ortamı ve seçim tertibatı ne kadar serbest, ne kadar demokratik olursa Müslümanlar tabiî temayüllerini o kadar net ortaya koyabiliyorlar. Bu oluşum öylesine kendiliğinden ki Türkiye Müslümanları seçim sonunda elde ettikleri başarıları savunacak yeterliliği gösteremiyorlar.

Sözkonusu yetersizlik matbuat sahasında da, düşünce aktarımı ve eğitim sahasında da görülüyor. Hele bir Müslümanın diğeriyle kurduğu ve İslâmî bir yönde mesafe katetmesine mâtuf faaliyetler bakımından artık yetersizlikten değil, yokluktan, ilkesizlikten, ilgisizlikten bahsetmek gerek.

Netice-i kelâm bu dert mektubunu kısa kesmek zorundayım zira sızlanmaktan bir meselenin çözülemeyeceği besbelli. Keyfîm yok. Öfkeliyim.

Müslümanım. Yasam...

SEN HERHANGİ BİRİ DEĞİLSİN

Türkiye'de Müslüman olmak özel bir anlama sahip. Türkiye'de Müslüman herhangi biri değildir İlk bakışta bu yargıları taşıyan cümleler birer çelişik ifade gibi görülebilir. Bir şeyin özel anlama sahip oluşu, o şeyin genelde karşılaşılan anlamdan ayrılışıyla; bir kimsenin herhangi biri olmayışı da çoğunluktan farklı özellikler taşımasıyla mümkün olur. Halbuki Türkiye'de Müslüman olmak ülke insanlarının genel kabulleri arasındadır. Türkiye'deki Müslüman da çoğunluktan biridir. Dolayısıyla ona herhangi biri demek ilk bakışta mantıklı gibi sanılabilir. Ama dikkatli bir bakışta farkedebiliriz ki Türkiye'de Müslüman olmayı seçmenin çok özel bir anlamı vardır ve böyle bir seçmede bulunmuş kişi herhangi biri değildir. Bu gerçek Türkiye'nin Müslüman çoğunluğa sahip bir ülke oluşu gerçeğiyle çelişmez, çünkü bu konuda hesaba katmadığımız temel ayrım bir insanın kimliğini dünyada tuttuğu yer bakımından birinci sıraya koyup koymayışıyla ilgilidir. Çoğunluk için Müslüman olmanın yeri sahip oldukları öteki vasıflar kalabalığı içinde bulunur. Meslekleri, memleketleri, eğitimleri, aileleri kendilerini ne ölçüde belirliyorsa Müslüman oluşları da aynı ölçüde belirleyicilik taşımaktadır. Hatta bu insanlar arasında dindarlıklarıyla temayüz etmiş kişiler bile bulunabilir. Yani dindar olmak, Türkiye'de Müslüman olmanın özel anlamına sahip çıkmaya yeter bir ayırıcılık ortaya koymaz. Buna mukabil "pek dindar görünmemekle birlikte" Müslümanlığı özel anlamda taşıyan insanlar vardır. Türkiye'de Müslüman olmanın özel bir anlam taşıyışı yapageldiğimiz veya yapmakta olduğumuz işlerden ötürü değil, gerektiğinde neyi feda edeceğimizin bilinmesinden ötürüdür. Türkiye'deki Müslümanlar çoğunluk içinde, ama çoğunluktan ayrıdırlar. Çoğunluk gerektiği zaman Müslüman vasfını gerisine itebilir. Oysa bir avuç Müslüman (her an dindar bir görüntü arzetmese bile) İslâmî kimliğini hiç bir zaman ikinci sıraya düşürmez ve böyle bir tehlikenin belirdiği herhangi bir dönemde rahatsızlığını dışa vurur.

Müslümanın Türkiye’de taşıdığı özel anlamı İslâm düşmanları sarahaten bilmektedir. Bu yüzden vazgeçilmez bir değer olarak Müslümanlığını koruyan kişilerin resmî kuruluşlarda, büyük işletmelerde veya toplumu belirleyici noktalarda "sağlam" yerleri yoktur. Özel anlamı ve Müslümanlığı atbaşı giden

kişiler nisbi olarak bazı dünyevî başarılardan uzak tutulmuştur. Benzer nitelikteki kimseler arasından Müslüman olanların bilerek fırsatlardan yararlandırılmadığının örneklerine ülkenin her yanında, her meslek grubunda ve her kademede rastlamak mümkündür. Yine de anlaşılmaz gibi görünen bazı manzaralarla karşılaşanlar vardır. Meselâ bir iş yerinde Müslümanca tavırları bakımından birbirlerine çok benzeyen iki insandan birinin daha başarılı görünüşü sadece onun daha zeki, daha çalışkan, daha becerikli oluşundan değildir. Öyle durumlar vardır ki başarısız konuma düşenlerin zekâ ve gayret bakımından bariz üstünlükler taşıdıkları ortadadır. Bu halde dünyevî başarısı göze çarpan Müslüman endişe ve ısrarlarını yedeğe alabilen ve başarısızlığı sineye çeken Müslüman da feda edemeyeceği şeylerin başında İslâmî endişeleri olduğunu, ısrarının İslâmî istikamette bulunduğunu belli edendir.

Müslüman herhangi biri değildir. Ne zaman ki Müslümanlığı "herkes" kadar kabul etmiş, "cümle âlemin Müslümanlığından benim Müslümanlığımın farkı yoktur" mesajını vermişse, yani "herkesin Müslümanlığı nasıl askıya alınabiliyorsa, benimki de alınabilir" güvencesini İslâm düşmanlarına vermişse o zaman herhangi biri olur. O takdirde dünya ahvali içinde Müslümanlığından ötürü aleyhine kararlar alınmasını önler, terfiine engel olacak şartları aşar. Bu sebepten dolayıdır ki Türkiye'de yaşayan nüfusun kahir ekseriyeti Müslümandır ve fakat Türkiye'de Müslüman olmak özel bir anlama sahiptir

Sanılmasın ki Türkiye’de Müslüman olmanın özel bir anlama sahip oluşu sadece günümüzün meselesidir. Geçmiş dönemlerin şartları içinde Türkiye'de Müslüman olmak özel anlama sahip olmuştur. Daha II. Murat zamanında Hacı Bayram Velî'nin Müslümanlığı endişe verici sayılmıştı. Bütün Osmanlı yönetimi boyunca Müslümanlık yalnızca devletin resmî tutumunu haklılaştırdığı oranda geçerliliğini koruyabilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avrupa da papalık dinine karşı İncil’e dönüş çağrısıyla güç kazanan Protestanlığa iyi gözle bakan devlet erkânı eğer Osmanlı topraklarında da Asr-ı Saadet Müslümanlığına dönüşü öngören bir hareket doğmuş olsaydı aynı iyi bakışı bu hareketi yürütenlere atfetmeyeceklerdi. Geçmişte olduğu kadarıyla günümüzde de Türkiye'de Müslümanların içinden çıkılması kolay olmayan bir karmaşıklık arzetmektedir. Yüzünü Avrupa’ya çevirerek reformlara girişen devlet adamları ve onlara zaman zaman muhalefet eden, zaman zaman onların eline bakan kalem efendileri arasındaki ilişki aynı derecede karmakarışıktır. İslâmî endişeleri temsil edenlerin geleneksel yapıyı savunanlar arasından mı çıktığı, yoksa bu mümessilleri topluma yeni bir biçim verme gayretini elden bırakmayanların arasında mı aramak gerektiğini kaba ve anlayışsız taraf tutmalarla değil geleceği

gözeten doğru İslâmî çizgi kaygısını taşıyan incelemelerle, tahlillerle farkedebiliriz.

Devraldığımız miras ne kadar karmakarışık olursa olsun günümüz Türkiye'sinde özel anlamı açıklıkla anlaşılabilir. Gerçekte böylesi bir açıklığı Müslümanlar (ne büyük çoğunluk, ne de bir avuç bilinçli Müslüman) çalışmaları sayesinde elde etmiş değildir. Açıklığı sağlayan bizzat İslâm düşmanları ve İslâm'a düşmanlıkla Türkiye'ye bir çok hezimet tattırmış bulunanlar, İslâm'a düşmanlık ederek Türkiye'nin durumunu felâketten felâkete sürükleyenlerdir. Durumu sarih ve anlaşılır kılan Türkiye'de Batılılaşma denilen batıllaşmanın gemisinin karaya oturmuş olmasıdır. Biz bugün geriye bakarak yalnız Tanzimat sonrası hayat içinde değil, gaza beyliklerinden itibaren Türkiye'de yaşayan insanı nelerin çıkmaza soktuğunu görebiliyoruz. Çıkmazdan kurtulma çabalarının değerini ölçebiliyoruz Çünkü Türkiye'de Müslüman olmayı birinci sıraya koyarak yapılabilecek değerlendirmelerden başka hiç bir değerlendirmenin ülke geleceği bakımından özel bir anlama sahip olması mümkün değildir.

İster liberal, ister muhafazakâr, ister sosyalist görüşlere sahip olsun ve kendilerine ister sağcı, ister merkezci, isterse solcu densin İslâm dışı görüşleri savunanlar lâlettayin insanlardır. Onlar anılan görüşlerini dile getirmekle alelâdeliklerini de itiraf etmiş olurlar. Nitekim taşıdıkları yaftalar onların hiçbir özel görüş geliştirmeye müsait bir kapasiteyi taşımadıklarını da ifade etmektedir. Onların sahip oldukları kapasitenin en fazlası, herbirinin beynelmilel düşünme kalıplarının Türkiye'deki bir şubesi olmak imkânını kendilerine bahşetmektedir. Bu kadarı bile onları kimliksiz, kişiliksiz ve hastalıklı kalmaktan alıkoymuyor. Kötüden betere doğru seyrediyorlar: Örnek aldıkları kalıpların dünya üzerindeki tebdilat ve tahavvülatı İslâm dışı görüş sahiplerini bir çaresizlikten diğerine savuruyor. Sağcılar sağcılıklarından dolayı, solcular solculuklarından dolayı hezimete uğradıkları zaman marifet gösterme gayretkeşliği içinde sağcı kamp içinde yer alıp solcu tezler geliştirmek veya solcu kamp içinde görünüp sağcı tezler geliştirmek hevesine kapılıyorlar. Türkiye'deki kendi hareketlerini batılı finans odaklarının hareketlerine göre akord edenler akıl hocalarının çaldığı telden çalabilecek gücü bulamadıkları için sürekli detone oluyorlar. Meselâ liberal bir politika güdebilmek için askeri bir rejime muhtaç kalıyorlar. Batılı siyasî odaklara bağlı kalarak demokrasi havariliği yapmaya kalkışanlar varlıklarını muhafaza edebilmek için halkın eğilim ve özlemlerini hiçe sayan, daha da ötede halka karşı durabileceklerini ispat etme yükümlülüğünü üstlenen bir tavrı izhar etmek mecburiyetindedirler. Yani sol veya sosyalist görüşleri savunanlar despotik özlemlerini de bu görüşlere ilave etmeyecek olurlarsa Batılı

ağabeylerinden aferin alamıyorlar.

Batılı düşünme kalıplarına kendini uydurma telâşı içinde alelâdeleşen, Türkiye'nin meseleleri karşısında lalettayin biri durumuna düşen insanların bu zavallılığı onların bir gecekondu fikriyatına sığınmış bulunmalarından ve işporta malı ideolojilerden medet umuyor olmalarından doğuyor. Nasıl gecekondu ahalisi büyük şehrin bütün sıkıntılarına katlanmayı göze alıp köyüne dönmeyi aklına getirmiyorsa, onlar da kırık dökük batılı alışkanlıklarının rehavetini terkedip Türkiye'nin asli temayülüne bağlanmayı düşünmüyorlar. Düşünmedikleri için dünya olayları karşısında Türkiye'nin hayat imkânlarını gaspeden güçlere karşı eleştirisel bir bakış açısı geliştirilemiyorlar. Türkiye'deki Batılı görüş sahiplerinin farkedilebilir bilinçleri yok, çünkü varmayı düşündükleri bir hedef yok. Liberaller liberalizmden, sosyalistler sosyalizmden ümit kesmiş durumdalar. Muhafazakâr olduklarını söyleyenler neyi muhafaza edeceklerini bilmiyor. Fakat hepsinin icra-i faaliyet halinde bulunmalarını sağlayan bir hadise vuku buluyor Türkiye'de. Bütün batılı görüş sahipleri Türkiye'de Müslümanların yaygınlık kazanmasına karşı ve muhtemel yönetim gücüne karşı bir şeyler yapma zorunluluğu altında sayıyorlar kendilerini. Türkiye'de hedefi olan, bilinci olan, istikameti olan bir Müslümanlar kaldı.

Acaba neden bütün düşünce biçimleri hedeften, bilinçten mahrum kaldıkları halde Müslümanlar hedeflerini günden güne daha belirgin kılma yolunda mesafe katediyor, daha bilinçli bir tutuma sahip çıkıyor ve istikametini daha çok insana işaret edebiliyor? Bence bunun önde gelen sebebi Türkiye'de sadece Müslümanların hem ferd, hem toplum ve hem de insanlık bakımından anlam taşıyan bir açılımı temsil edişleridir. Sağcı veya solcu olsun Batıcı düşünceleri taşıyanlar Türkiye'nin batılılaşma yolunda geçirdiği başarısız tecrübeleri birer başarı imiş gibi göstermekten fazlasına talib değiller. Dikkatlerini yeni bir oluşuma değil, şimdiye kadar çarpık, kusurlu ve hastalıklı olarak gerçekleştirilmiş batılaşma serüvenine çevirmişler. Bu serüvende savunulacak hiç bir nokta bulamasalar bile bizatihi böyle bir serüvene atılmış olmayı savunur haldeler. Müslümanlar ise, dünya ölçüsünde İslâm davasının bizatihi Türkiye'nin aslî meselesi olduğu konusunda sağlam dayanaklara sahip ve üstelik bir ferd olarak da ülke geleceğiyle kendi geleceğini olumlu yönde kaynaştırma gücünü ellerinde tutuyorlar. Böylece Müslümanın hedefi Türkiye’nin hedefi, Müslümanın bilinci Türkiye'nin bilinci haline gelebiliyor. Müslümanların sahip oldukları istikameti ülke bütününün istikameti olarak teklif etme şansı yine Müslümanlarda.

Ekonominin iflâstan kurtulması için alınacak tedbirler konuşulduğunda

emperyalist finans odaklarının beklentilerini ön şart olarak öne sürenler Müslümanlar değil, liberaller. Üstelik sosyalistlerin buna esastan değil usul yönünden itirazları var. Türkiye insanının temel hak ve hürriyetleri bahis konusu olduğunda, bu hak ve hürriyetlerin dünya sisteminin değirmenine su taşıyacak şekilde tanınması savunusunda bulunanlar Müslümanlar değil, sol görüş sahipleri. Bu alanda liberaller sol görüş sahiplerine destek vermekten çekinmiyorlar. Sadece Müslümanlardır ki, ekonominin sağlıklı bir işleyişe kavuşturulmasında ülke çıkarlarından daha öncelikli bir şartın ileri sürülemeyeceğini savunabiliyor. Sadece Müslümanlardır ki Türkiye'de yaşayan insanın metropol ahalisinden daha düşük düzeyde kalan haklar sahibi olmasına itiraz ediyor. Serbest ticaret düzeninin dünya sistemi lehine Türkiye aleyhine sınırlandırılmasını istemek bu düzeni savunuyor görünenlerin payına düşüyor. Demokrasinin dünya sisteminin işleyişi yönünde kısıtlı hale gelmesini isteyenler demokratlığı siyasî oluşumlarının temeline yerleştirme iddiasında bulunanlar. Kısacası, oyun kurallara uygun biçimde oynandığı takdirde bundan Müslümanların alenen yararlanacağı korkusu bütün batıcı düşünce sahiplerini sarmış halde.

Bu durum Türkiye'de yaşayan bir Müslümanın herhangi biri olmasını önlüyor. Türkiye'de Müslümanın tayin edilmiş bir hedefi ve tahsis edilmiş bir görevi var. Hedefine varmak için kalkışını mümkün kılacak temele veya temellere sahip olduğu gibi, görevini yerine getirebilmesi için elverişli bir ortam içinde. Yani ne düşüncesini kendine tuzaklar kuran efendisinden ödünç almak zorunda, ne de silâhını komşusuna çevirmek mecburiyetinde. Oysa bu iki şart da Batı düşüncesinden kalkarak Türkiye'ye çözüm getirmek isteyenlerin noksanları arasında yer alıyor. Onlar bir yandan ödünç aldıkları düşüncenin tekrar tekrar doğrulanmasını "dışardan" bekleyecekler, öte yandan da başarılarını kendi ülkelerinde (?) yaşayan insanların ezilmesi, kişiliklerinin yıpranması, kimliklerinin yok edilmesi üzerine bina edecekler.

Müslümanlar dışında kalanlar Türkiye'nin bir ülke olarak, bir millet ve bir devlet olarak varlığını koruması konusunda duyarsız kalmaktan rahatsızlık duymuyorlar. Hele Türkiye'nin yeni bir açılım uğruna bazı girişimleri göze alması Müslüman olmayanların gündeminde hiç yer almıyor. Bugün Türkiye'de yetki ve etki sahibi olanlar dünya sistemi ile olan ilişkileri bakımından tıpkı Abbasî İmparatorluğundaki Türk görevliler gibidir. Bu görevliler bazı makamları işgal etmekten ve bu işgalden elde ettikleri tatmin yollarından fazlasına talib değiller. Ne toplumun, ne de organizasyonun temel karakteristiği onları fazla bağlamıyor. Hatta bu organizasyonun işleyişini doğrudan kendileri temin etseler

bile.

Müslümanın herhangi biri olmayışı işte bu noktada daha da belirginleşiyor. Çünkü Müslümanlar sadece Batı karşısında eleştirel bir tutum takınmıyorlar, aynı zamanda bütün İslâm tarihi boyunca rastlanan örneklerin birer şablon olarak kullanılamayacağı ve bir bakıma işlenen hataların ve İslâm'dan uzaklaşma temayüllerinin bariz bir şekilde ortaya konmasıyla, Müslümanların geçmişlerinin de eleştirisi yoluyla günümüzde temelli, besleyici ve üretken bir İslâmî hayat kurulabileceğini, böyle bir hayatın hem dünya Müslümanlarına örneklik etmede, hem de kâfir tasallutu altındaki gayri müslim toplum ve topluluklara özenilir özellikte alternatifler getirebileceğini savunuyorlar. Demek ki Türkiye'nin vardığı noktada İslâm dışı yolları yürümekte ısrar edenlerin birer zaafı olarak beliren hususlar Müslümanlar açısından bir güç toplama imkânı olarak beliriyor. Batı'yı (dünya sistemini) savunarak batılı düşünceler doğrultusunda bir biçim almayı gözetenler bir çıkmazı pekiştirme (yani sistemi pekiştirme) çaresizliğine mahkûm oldukları halde, Batıyı eleştirerek, batılı düşüncelerle temasa geçen Müslümanlar bu bağlantıdan ülke insanlarının yararına sonuçlar elde etmek ülkenin hatalardan salim kalarak varoluşunu sağlama imkânına açılıyorlar.

Bütün mesele Türkiye'de yaşayan insanın "yapılacak iş" sahibi olup, olmayışıyla ilgilidir. Ülkemizde sağcı ve solcu görüş sahiplerinin kendi görüşleri doğrultusunda bir hedef ittihaz etmeleri sözkonusu değildir. Dünya sistemine sağdan veya soldan yamanma teşebbüslerinin bir hedef olamıyacak kadar alelâde anlayışlar olduğunu, böyle bir yamanmayı tercih eden insanların lâlettayin kimseler olduğunu anlayabilmek için ne çok bilgili, ne de çok zeki olmaya gerek yok. Gevşek, iradesiz, rahatına düşkün ve direnme gücünden mahrum insanların kendileri adına, ülkeleri ve insan türü adına üstlenebilecekleri fazla bir şey kalmamış gibi. Karl Marx ve Freidrich Engels'in Komünist Manifesto'da işçiler için söylediği şeyler Türkiye'de ki sağcılar ve solcular için bugün geçerli görünüyor: Zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şey yok, lâkin onlar zincirlerini seviyorlar. Asıl kaybetmek istemedikleri şey kendilerini dünya sistemine bağlayan ve onları günden güne daha kimliksiz, kişiliksiz bırakan ve üstelik acı ve ıstırap veren zincirleridir. Türkiye'de İslâm düşmanlığını kendilerine iş edinmiş çevreler ve Müslümanların yapabilirlik imkânlarının artışından ölümcül bir korku duyan kimseler hapishaneye aşık olmuş gibidirler. Tıpkı hayvanat bahçesindeki kafesini yuva sayıp rahatını orada arayan tutsak yaratıklar gibi.

Türkiye'de Müslüman olmak eğer özel bir anlama sahipse, bu, Müslümanların hangi havanın temiz olduğunu farkedecek kadar aslı vasıflarına sadık

kalışlarından ötürüdür. Yani Müslümanlar ülke adına bir geleceği üstlenme görevine talib olurken kaybedecekleri bir şey kalmadığı için değil, tersine kimliklerini, ahlâkî değerlerini, haysiyetlerini kaybetmek istemedikleri için atılımı göze alabiliyorlar. Gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir hayat tarzı bırakabilmek, bu alanda ellerinden gelenleri yapmamış olmaktan utanç duymamak için Müslüman hayatına yönelen kâfir tasallutuna direnmeyi yapılacak şeylerin başında kabul ediyorlar. Böylelikle alelâde biri olmaktan, lâlettayin bir insan olmaktan, herhangi bir kimse olmaktan çıkıyorlar ve geçmişi belli esaslar dahilinde eleştiriye tabi tutabilen, geleceğin sorumluluğuna talib olan bir niteliğe kavuşuyorlar.

AHİRETİ KAYBEDEN DÜNYAYI DA KAYBEDER

"İnsanları iğfal edemeyen" diyor Kierkegaard "insanları doğru yola da sokamaz." Bu sözün doğru bir tarafı varsa o da yeryüzünde niyetiyle bir yer ve anlam kazanan varlığın sadece insan denilen mahlûk olduğunu açıklamaya çalışmasıdır. Yeryüzünde insandan başka "iddia" sahibi mahlûk olduğunu söylemek mümkün değil. Evet, insan Allah'a teslim olabilir, Müslüman olmak insanoğlunun en büyük imkânıdır, ama aynı insan Allah'a isyanın potansiyeline de sahiptir. İnsanın doğuştan Müslüman oluşu onun diğer mahlûklar gibi olduğunun bir belirtisidir. İnsan dışındaki varlıkların birçoğu "Müslümanca" edalarını muhafaza ettikleri halde insanoğlu çoğu kere içindeki isyan potansiyelini harekete geçirmekte, tabiatın düzenine müdahale cüretini göstermektedir.

İnsandan gayrı yaratıklar kendilerine "vahyedilen" neyse ona sadık kalmaktan ötesine geçemez. Duvar arısı her yumurtası için balçıktan yuvarlak bir oda yapar ve içini yumurtadan çıkan larva (yavru)nın erginleşmesi için beslenmesini temin edecek kadar bal ve çiçektozu ile doldurur. Bu yedek besin maddeleri kâfi derecede toplandıktan sonra bunların üzerine bir yumurta bırakır ve odanın ağzını kapatır. Bu hareketiyle de yavrusunun düşman hücumlarına karşı emniyetini temin etmiş olur. Ana arı bundan sonra yavrusu ile daha fazla ilgilenmeyerek bir başka oda yapmaya hazırlanır. Bir biyolog bu arı üzerinde şöyle bir tecrübe yapar: İnşası yeni bitmiş, fakat henüz besin ile doldurulmamış olan bir odacığın alt tarafına, ana arı çiçeklerden bal topladığı esnada, bir delik açar. Arı geri dönünce odacıktaki bu değişikliğin farkına varır. Çünkü açılan deliği antenleriyle kontrol eder. Fakat deliği kapatmayı, çok kolay olmasına rağmen akıl etmez, bilâkis alıştığı şekilde bal ve polen toplamaya devam eder. Fakat bütün bu toplayıp depo etmek istediği şeylerin hepsi alt taraftaki delikten dışarıya dökülürler. Arının bu vaziyet karşısında başarısızlığını görerek daha çok çalışması veya bu odayı terketmesi beklenir. Fakat o, bu ikisini de yapmaz. Bilâkis normal vaziyette bir larvaya yetecek kadar bal ve çiçektozu taşıdıktan sonra bunların üzerine yumurtasını bırakır, şüphesiz yumurta da diğerleri gibi alt taraftaki delikten aşağıya düşer. Bundan sonra arı, altında kocaman bir delik bulunan bu odanın üst kısmını büyük bir itina ile kapatır.

Bir biyolog duvar arısının davranışını öğrenmek üzere masum bir tecrübe yapıyor. Ama bunu yaparken bile tabiatın düzenine müdahale ediyor. Sizi bilmem ama ben yukarıdaki olayı kitaptan okurken garib bir eziklik duydum içimde. Arıyı hiç de yetersiz bir zekâ ile teçhiz edilmiş bir mahlûk olarak görmedim. Allah'ın kâinatta kurduğu düzene şevk ve şüphe duymadan iman etmiş bir yaratığın safiyane çabaları olarak anladım yaptıklarını. Tabiatta hiç bir mahlûk, bir diğerine karnını doyurmak veya bir yaşama fonksiyonunu yerine getirmekten başka bir sebeple zarar vermez. Yalnız insanlardır ki, tabiatın düzenine kendi içindeki menfi duyguları doyurabilmek için, veya eğlence olsun diye ve bazan da gâvurluk olsun diye müdahale eder. Bilim adamlarının istedikleri cevabı almak üzere tabiata işkence etmelerinin, belki bu cevabın bütün insanlık için çok önemli ve değerli olduğu gerekçesiyle, bir mazeret bulunabilir. Ama insanlar mazur görülemeyecek sebepler yüzünden de kolaylıkla tabiatı işkenceye maruz bırakabilirler. Kapitalistler kârlarını azamiye çıkarmak, kumandanlar zaferlerine zaferler katmak için, dünya zevklerine düşkün olanlar da tatmin yollarını çoğaltmak için tabiatın hayasızca tahribi yarışına girebilirler.

Müslümanın tabiatla münasebeti onun ahiret düşüncesine paraleldir. Aynı paralellik insan münasebetlerinde de kurulmadıkça, Müslüman için bir çıkış yolu açılamaz. Yani Müslümanlar bütün mahlûklara, kendileri gibi yaratılmış olmaları gerçeğini göz önüne alarak davranışta bulunurlar. Her mahlûk yaratılış gayesi dairesinde davranır. Müslümanlar davranış hükümlerini kendilerine indirilen "vahy" aracılığıyla öğrenirler. Biz Müslümanlar günlük hayatımızdan, sosyal münasebetlerimize, diplomatik ilişkilerimizden laboratuvar çalışmalarımıza kadar her alanda bize nasıl olmamız gerektiğini bildiren vahyin dairesini terkedersek kolayca tabiata işkence etme heveslisi insanların avı veya tecrübe malzemesi haline gelebiliriz. Kâfirlerin avı veya tecrübe malzemesi olacağımızın belirtisi ahiret düşüncesi ile aramıza giren mesafedir. Bunu bir hâdis-i Şeriften öğreniyoruz.

Hadis-i Şerif, mealen şudur: "Bir zaman gelecek, milletler, aç insanların yemek kabına üşüşmeleri gibi sizin üzerinize üşüşeceklerdir."

Bunun üzerine birisi şöyle sordu:

"O gün, bizim çok az oluşumuzdan mı ya Rasûlallah?"

"Hayır" dedi, "belki çok olacaksınız, fakat selin getirdiği çöplerden farkınız kalmayacak. Sizin düşman üzerinizdeki heybetiniz, onların kalplerinden sökülüp atılacak ve sizin kalplerinize "vehen: zaaf atılacaktır." Birisi, "vehen nedir ya Rasûlallah?" dedi. Peygamber (SA)'de:

"Vehen, dünya sevgisi ve ölüm korkusudur" buyurdu.

Tarihin bir döneminde Moğol ve Haçlı saldırıları nasıl İslâm ülkelerini yağmaya yönelmişse, yine tarihin bir başka döneminde emperyalist hakimiyeti aynı niyete dönüktü. Dikkati çeken nokta, peygamberimizin (SA) belirttiği biçimiyle İslâm düşmanlarının gücünün, Müslümanların zaafından doğmuş olmasıdır.

Hicretin 7. ve 8. yüz yıllarındaki Moğol ve Haçlı vahşetini bir yana bırakacak olursak, son çağlardaki emperyalist saldırılarında, Müslümanların zaafı yüzünden başarıya ulaştığını ileri sürmek mümkündür. Sömürme olayının temel dayanağının sömürücünün sömürme iradesinden çok, sömürüye konu olanın sömürülmeye elverişli oluşunda bulunduğunu ileri sürmek hiç de yanlış değildir. Bu anlamda bu yargının doğrulanışını ahlâki yönden zaafa uğratmakta yani dünya sevgisi ve ölüm korkusu içinde bulmak mümkündür. Dünya sevgisi, bizim özel anlam verdiğimiz medeniyet kavramına denk düşen bir duygudur. Ölüm karşısında korkuya kapılmak da dünya sevgisinin kaçınılmaz sonucu sayılabilir. Esasen dünya sevgisi ve ölüm korkusuyla kokuşmuş bir toplumda her türlü sapık eğilimin baskı kurması tabiidir. Öyle bir topluma, yabancıların hakimiyeti ise basit bir sonuç. Ya da şöyle diyebiliriz: Kokuşmuş bir toplumda ipleri ellerinde tutanların yerli veya yabancı unsurlardan mürekkep olması helâl ve haram sınırlarının tanınması bakımından hiç bir şeyi değiştirmez. Eğer bir farkı vurgulamak zorunluysa şunlar söylenebilir: Doğrudan yabancı denetimi altındaki ülkeler uyanışlarını önleyecek tedbirlerle yüzyüze kaldıkları halde dolaylı denetim altında bulunan ülkeler kıpırdanışlarını önleyecek tedbirlerle karşı karşıyadırlar. Yani doğrudan müstemlekelerde Müslümanın dili ve bilinci köreltilir; dolaylı müstemlekelerde Müslümanın elini çolak hale sokma ve gücünü verimsiz alanda tüketme programı uygulanır.

Müslümanların düşman üzerindeki heybeti, onların yüksek değerleri sayesinde kurulmuştur. Bu yüksek değerlerin harcı ise, ahiret duygusudur. Bu duyguyu elde edip korumak sadece Müslümanlara mahsus bir "cultivation" işleme suretiyle mümkündür. Bu işleme kâfirlerin ellerinde tuttuklarının küçümsenmesine matûftur. Böyle bir küçümsemeye varmak içinse kâfirlerin kazançlarının aşılması gerekir. Düşmanların, Müslümanları heybetten mahrum görmeleri de onları (Müslümanları) dünya standartlarıyla ölçebilmeleriyle mümkün. Emperyalizmin İslâm ülkesinde pazar bulabilmesi burada siyasî otoriteyi kendi amaçlarına uygun biçimde kullanabilmesi, tamamen dünyaya bağlılığın sonucu olmuştur. Yani terazinin dünya kefesinin, ahiret kefesinden ağır çekmesi sonucu.

Öyle görülüyor ki, çağımızın Müslümanları kendilerine yakışan heybeti dost-

düşman herkesin gözünde yeniden kazanmadıkça, düşmanların kalbi Müslümanların heybetiyle tedirgin olmadıkça, dinimize yakışan ilerlemeyi göstermemiz imkân haricindedir. Müslümanlar ise heybetlerini, kalblerinden dünya sevgisini ve ölüm korkusunu silerek kazanabilirler. Duamız, çabamız bu yönde olsun. Hadis-i Şerifte zikredilen "selin getirdiği çöpler" benzetmesi anlamlıdır. Eğer biz olayların akışına kapılıp yürüyecek olursak, bütün İslâmî faziletler de bizden uzak kalacaktır.

Fakat yüzyüze geldiğimiz meseleleri bir çözüme götürmenin bir çok inceliği olduğunu, Müslümanca sorumluluğun gereğini yerine getirmenin titizlik ve dikkat gerektirdiğini akıldan çıkarmamak gerekir. Bilindiği gibi Batı'nın Doğuya hakimiyeti tahakküm şeklinde tecelli etmiştir. Firenkler, ellerinde bulundurdukları askerî kuvvet aracılığıyla doğu milletlerinin zenginliklerine el atmışlar, askerî güçlerinden kaynaklanan siyasî nüfuzlarını ticarî kârlar elde etme yolunda kullanmışlardır. Yani batı kendi içinde sahip olduğu iktisadi kuvveti, doğu topraklarını talan ederek pekiştirmiştir.

Olayın cereyan tarzı bazı zihinlerde batının tahakkümüne aynı yolu takip ederek karşı koyma düşüncesini tabiî olarak getirmiştir. Böylelikle bir yandan sosyalist tezler doğu milletleri üzerinde büyük etki yapmış, bir yandan da sosyalizmin getirdiğinden fazlasını götürdüğünü anlayanlar sosyalist ideoloji dışında bir noktada karar kılmayı ve fakat yine iktisaden (batılı manada iktisadi kuvveti elinde bulundurmak) kuvvetli olmanın, teknolojik gelişmeyi tamamlamanın zaruretini kaçınılmaz görmüşledir. Her iki tez de sonuçta batıya, batılı usullerle meydan okuma niyetinin iki yüzünü teşkil etmiştir.

Müslümanlar da bu tezlerden bigâne kalmış değillerdir. Onların bir kısmı meseleyi sömürü açısından ele almayı uygun görmüşler, batının iktisadî gücünün ortaya çıkardığı tahakkümü, önce kendini sömürtmemek, sonra onun sömürme usullerini ehlileştirerek kendi bünyesine aktarmak yoluyla önleme düşüncesine rağbet etmişlerdir. Elbet sömürüyü kültürel yönüyle de ele almayı ihmal etmemişlerdir, kendilerinin getirecekleri düzenin getireceği zenginliklerin batınınkinden çok farklı bir kültürün ürünü olacağını ısrarla belirtmişlerdir.

Başka yollar denemek düşüncesinde olan Müslümanlar da yok değil. Meselâ, kendi hayat tarzını batınınkinden tamamen ayırarak, yalnızca kendi hükümlerine göre amel etmek suretiyle yani yalnızca kendi değerlerini geçerli kabul ederek bir çeşit ayrılma, batıdan her bakımdan kopma ve böylelikle batıyı hep yeni bir örnekle, hiç tanımadığı bir mücadele usulüyle karşı karşıya bırakmak, onun silâhlarının işlemez olduğu bir sahayı faaliyet sahası olarak benimsemek, gibi düşünceler halen Müslümanlar arasında yaşıyor ve taraftar buluyor.

Hangi tez benimsenirse benimsensin, bilinen ve ortada olan şu ki, Müslümanlar, önce batı değerleriyle bir hesaplaşmayı göze almak zorundadırlar. Bu, hem hayat tarzı bakımından gerekli, hem de fikrî çalışmaların istikametine etki etmesi bakımından kaçınılmaz. Doğrusu, hem batının silahlarını kullanmak isteyip onlarla batının silâhlarını kendi orjinal silâhlarıyla işlemez hale getirmek isteyenler, bu silâhlar hakkında bilgi sahibi olmak, onların mekanizmasından haberdar olmak, zayıf noktalarını tesbit etmek, onların yanlış ve kötü olduğunu bizzat kendilerine, sonra da bütün savaşan yığınlara göstermek hususunda bir şeyler yapmak üzere bir yön tespit edilmelidir. Hasılı batı düşüncesiyle ve fiilî durumuyla hesaplaşmak gündemin birinci maddesidir.

Batıya meydan okuma, hiçbir şekilde batıyla uğraşmaktan vazgeçmek suretiyle gerçekleşemeyecek anlaşılan. Bunun da sıhhatli bir şekilde yapılması ancak kendi şartlarımızı ciddiye almakla mümkündür.

Müslüman olarak içinde bulunduğumuz ortamda genel tavrımızın birbirimiz arasında kenetlenmeyi pekiştirmek, yaşayışımızın mutlak manâda Müslümana has olmasına gayret etmek olduğunu sık sık söylüyoruz. Bir anlamda Müslümanların kendi aralarında bir kapalı ortam meydana getirmelerini, herbiri birdiğerinin sorumluluğunu yüklenmiş olarak genel yapıdan farklı bir yapıya kavuşmamız gerektiğini söylemekle acaba dünyada yürüyüp giden ve birçok insanı etkisi altında bulunduran "yapı"dan, bütünüyle kopmayı, Müslüman toplulukları bu düzenin dışına sürgün etmeyi mi teklif etmiş oluyoruz? Elbette hayır.

Sık sık kendimize has alandan sözetmenin bu kabil bir yanlış anlamaya meydan vereceğini tahmin edebiliyoruz. Müslümanlar kendi aralarında kaynaşık birlikler meydana getirmeyi, yüksek seviyede tesanüd sağlamayı yalnızca dünyanın kötü etkilerinden korunmak üzere düşünmüyorlar. Yani Müslümanlar bir tür küskünlüğün tezahürü olarak kendilerini toplu bir inzivaya çekme fikrinde değiller. Onlar, aralarında sağlam temellerle kurulmuş dayanışma ve anlaşmanın verdiği güçle genel gidişe müdahale etmek, hayatın ana akışını hayırlı yöne çevirmek kısaca dünyaya ellerinden geldiği kadarıyla açılmak niyetindeler. Müslüman için Müslümanlar arasında kurulan canlı ve şahsiyetli münasebetler hem bir çeşit gıda hem bir çeşit mühimmattır. Bir yandan kendi aralarında hayırlı amel işlemeyi kolaylaştıran bir ortamı sağlamakla, bundan her yönüyle beslenirler. Hem de bu kuvvetlerini kendi dışlarındaki ferd ve topluluklara bazı şeyleri götürmek için kullanırlar.

İşte böylesi bir tutum Müslümanın içinde yaşadığımız ortam ve düzenle ilgili davranışlarına da yön verecektir. Bir Müslüman kalkıp şöyle bir cümle

sarfedebilir: "İçinde yaşadığımız bu küfür medeniyetinin, bu zulüm düzeninin ayakta durması için hiçbir davranışta bulunmam, bu düzene bağlı insanların hayırlı sayabileceği hiçbir faaliyet için parmağımı kıpırdatmam." Bu cümle ilk bakışta çok doğru gibi görünebilir. Nitekim doğru yanları yanlışından daha ileridedir bu cümlenin. Üstelik biraz "hamasi" eda taşıdığı için içinde birçok faaliyetleri gerçekleştirmek arzusu yanıp duran Müslümana pek yakın gelebilir. Ama tırnak içindeki bu hüküm (veya beyan) bir yanlışı da beraberinde taşımaktadır.

Nasıl Müslümanların ayrı bir topluluk meydana getirmeleri bir yay gerilişi ise ve inziva demek değilse, Müslümanların bu düzenin ayakta durmasına katkıda bulunmamaları da bütün çirkeflerine rağmen "bazı" hayırlı amellerden kendilerini çekmeleri demek değildir. Bu davranışlar hem insanlara belli faydaları temine yönelmiş olanlardır hem de Müslümanların kendilerine olan saygılarını pekiştiren, onların toplum içinde söz söylemelerini kolaylaştıran, güçlerini artıran, şahsiyetlerini olgunlaştıran davranışlardır. Zayıftan yana olmak, çocukların bedence ve zihni yetenekler bakımından gelişmelerine katkıda bulunmak, ve hepsinden önemlisi tebliği kolaylaştırıcı şartların oluşması için bu düzen içinde yürümekte olan bazı kurumları, bazı davranış formlarını bu davranış kalıplarını benimsemeksizin desteklemek, düzen için bir payanda olma özelliğinden de uzak kabul edilebilir.

Elbette, Müslüman her yapıp ettiğinin kendini nerelere götüreceğini şuurla kavramakla görevlidir. Neyin küfrün yaygın gücünü artıracağını neyin ise bu güce set çekeceğini tesbitte onun ferasetinden başka kesin bir ölçü koymak da galiba pek müşkül.

Müslümanların ferasetinin işe yaramaması ancak onların aralıksız uğraş içinde bulunmalarıyla mümkündür. Yaşamayı savaşmak sayarak dünyayı değerlendirmek Müslümana ferasetinin imkânlarını açacaktır.

Yaşamak savaşmaktır, diye kestirmeden vardığımız hükmü bünyemizde temellendirmemiz gerektiğinde yaşayanın ne veya kim olduğunu, nasıl yaşamak üzere savaştığını, bu savaş sonunda ne elde edeceğini, savaşını nesine dayanarak yaptığını açıklıkla ortaya koymamız kaçınılmazdır. Yoksa yaşamak ve savaşmak kelimelerini yan yana getirmek anlaşılmaz hale gelebilir.

Yaşamak için savaşmanın kaçınılmazlığını bir kere kabul ettikten sonra geçilecek olan yer savaş adına her türlü zıtlaşmayı, yok edişi, tahribatı haklı gösteren bir yer olabileceği gibi savaşanın kendi niteliğine uygun savaş metodlarıyla ve ancak elde etmek istedikleri uğrunda yaptığı mücadeleyi haklı gösteren bir yer de olabilir. Birinci durumda kutsallaştırılan yalnızca savaş

olduğu halde, ikinci durumda yaşamak konunun merkezi haline gelir.

Müslümanların yaşamayı savaşmak olarak kabul etmeleri mümkün ve doğrudur. Ancak bu anlayış içinde yaşamak ve savaşmak biri diğeri yerine kolayca ikame edilebilen iki unsur olmaktan ziyade birinin (yaşamanın) gereği olarak diğerinin (savaşmanın) göze alınması ve benimsenmesi tarzında varılan iki unsurdur. Müslümanların savaşı göze almaları yalnızca yaşamak için değildir. Müslümanlar aynı zamanda yaşatmak için de savaşırlar.

Müslüman kendi vasıflarını korumak ve kendi vasıflarına sahip çıkmak üzere savaşır. Dolayısıyla Müslümanların savaşıyor olmaları için önce Müslümanca bir hayatı tecrübe ediyor olmaları zorunludur. Yaşadıkları Müslümanlık, yaşatmak istedikleri Müslümanlık; işte Müslümanların savaşıyor olmasının temeli. Müslümanca hayatı tecrübe etmek hiç de bazı düşüncelere ve inançlara sahip olmakla tamamlanabilecek bir olay değildir. Düşünce ve inançlar harekete geçirici bir görev yüklenebilirler ama hareket bizzat kendi vasıflarını tecessüm ettirir.

Müslümanın gerek kendisiyle gerekse çevresiyle girişeceği savaş sınırları vahyin muhtevasıyla konmuş bir yapıya varmak üzere girişeceği savaştır. Böyle olunca dünya otoritelerinin, siyasî, sosyal veya ekonomik yapılarının koydukları sınırlar Müslümanların savaşlarının hedeflerini belirtmekte yetersizdirler. Böyle hedefler belirleyici özellik taşıyorsa o savaş Müslümanların göze alıp benimseyecekleri bir savaş değildir.

Genel olarak kabul edilen veya insanlığa batı medeniyetinin bir kesimi tarafından kabul ettirilmek istenen araçlarla amaçlar arasındaki çatışma İslâmi bir mücadelede yaşanmaz. Müslümanların giriştikleri mücadelede amaç araçları haklı kılmaz. Çünkü bizzat araçlar amaçlara giden yolu açmak üzere kullanılacaktır. Öyle ki her araç kullanıldığı anda amacın bir bölümünü gerçeklik alanına sokar.

Müslümanların savaş anlayışı içinde savaş kavramı yüceltilmez. Bunun bir vecibe olarak anlaşılması Müslümanları sürekli olarak elde edilecek sonucun esas olduğunu ikaz eder. Sonuç ne zaman alınırsa savaş biter. Bir yenisinin başlaması için yeni bir zorunluluğun doğması gereklidir.

Müslümanlar Müslümanca çarpışır. Savaşta kullandıkları silâhlar onlara düşmanları tarafından kabul ettirilmiş silâhlar değildir. Kendi itikadının gereği olarak, yeryüzündeki anlamına yakışan savaşma araçları seçer Müslüman. Savaşma araçları eğer onun savunduğu hayat tarzını yıkabilecek bir araçsa bunu kullanmaktan kaçınır. Müslümanın kullandığı araç onu Müslüman olmaktan çıkaracaksa artık o Allah'ın dinini değil, savaşa tapan bir din benimsemiştir.

Kediler pençeleriyle savaşır, çizmeli kedi ise bildiğiniz gibi bir masal kahramanıdır.

ACABA BEN LAİK MİYİM?

Bize sorulan sorular ve bizim o sorular karşısında takındığımız tavır nasıl bir dünyada, hangi şartlar altında yaşadığımızın açıklığa kavuşmasını bir hayli kolaylaştırabilir. Despotik bir rejim, totaliter bir idare bize o rejime sadık olup olmadığımızı, otoriteyi kabul edip etmediğimizi sorar. Adil bir yönetim, kendi adaletinden emin olduğu müddetçe eğer bir soru soracaksa bizim haklarımızı kullanıp kullanmadığımızı sorabilir. Despotik bir rejim sultası altında tuttuğu insanların rejime karşı suç işlemeye hazır olduğu görüşündedir. Bu yüzden de herkese "benden yana mısın, yoksa hain misin?" biçiminde sorular sorar. İnsanları ezen ve ancak ezerek ayakta kalan bir rejim aykırı görüşlerin hepsini birer ihanet sayar. Oysa adil bir yönetim aykırı görüşlerin belirtildiği eleştiriyi kendi bakımından düzelme ve yönettikleri bakımından düzeltme yönünde kullanır.

Günümüz dünyasında adil bir yönetim var mıdır? Bundan kuşkuluyum, ama dünyanın her yerinde totaliter idarenin örneklerine rastlamanın mümkün olduğundan hiç kuşkum yok. İnsan haklarına çok saygılı olduğu izlenimini veren yönetimler bile, doğrudan doğruya kendi otoritelerini tartışma alanına sokan hususlarda insan hak ve özgürlükleri meselesini derhal askıya alabilecek özelliklere sahip. Bu özelliklerin en başta geleni soru sorma gücünü sadece kendilerinde buluyor olmalarıdır. Totaliter rejimler, burada soruları ben sorarım, diyorlar. Nerede? Dünyanın her yerinde. Türkiye'de dünyanın bir yeri olduğuna göre, demek ki bu ülke de soruları onlar soruyor. Burada, Türkiye'de, bu zamanda, 1989 yılının 26 Mart sonrasında sorulması gerekli sayılan sorulardan biri şudur: Siz Laik misiniz?

Böyle bir sorunun tarihi ve jeo-politik dayanakları var. Türkiye'de bu sorunun niçin sorulduğu kimse için meçhul değil. Açık seçik bilinen bir diğer husus da bunun bir yıldırma sorusu olduğudur. İşte bu son nokta, yani bir yıldırmaya konu olup olmamak, o toplumda yaşayan insanların totaliter rejimin yedeğine alınan insanlardan olup olmadıklarının da işaretidir. Türkiye'nin bugün geldiği yerde "laik olup olmamak" resmi görüş karşısında terörü hissetmenin yegâne düşünce zemini halindedir. Düşünce plânında kaldığı süreci ülkemizde komünist, faşist,

Turancı vs. olmanın bir yıldırmaya uğramak için sebep teşkil etmediği söylenebilir. Yani insanlar, bu saydıklarınızın arasında yer aldıkları için gözaltına alınmaları düşünülmüyor, kovuşturmaya uğramaları için ideolojik yönsemeleri paralelinde bir eyleme girmeleri şart. Halbuki "laik olmadığını" ifade eden bir insan için aynı şart geçerli değil. "Laik olmamak" tek başına önem taşıyor, hiç bir eylemde bulunmasanız bile laik olmadığınızı söylemekle bir yasağı çiğniyorsunuz. Ama bu yasak hangi türden? İşte bunu kavrayabilmek çok zor.

Türkiye'de yaşayan bir insan olarak kendimin laik olup olmadığı hususunda meraka kapılıyorum. Şimdi siz diyeceksiniz ki senin laik olup olmadığını senden iyi kim bilir? Hayır efendim, sandığınız kadar basit bir mesele değil bu. Eğer sihirbazlık yasak sayılsaydı ve ben sihirbazlık zannı altında olsaydım, o taktirde "acaba sahiden sihirbaz mıyım?" diye şüpheye düşmeyecektim. Sihirbaz olup olmadığımı herkesten çok kendim bilecektim. Büyücü olmak için büyü yapmak yani önce büyü yapabilecek yeterlikte olmak, sonra da fiilen büyü yapıyor olmak gerekli. Büyü yapmadığıma göre sihirbaz değilim diyebilirsiniz, ama laiklik yapmadığım için laik değilim diyemezsiniz ki! Laiklik bir düşünce mi, bir durum mu, bir faaliyet mi? Bunların hiçbiri değil, laiklik doğrudan doğruya Hıristiyanlık içinde bir doktrin, bir öğreti. Eski çağlarda laiklik kilise yönetiminde laiklere (yani ruhani sınıfı dışında kalanlara) belli bir kısım ayrılmasına meyledenlerin doktrini imiş. Modern zamanlarda toplum kuramlarına dinî olmayan bir karakter kazandırmak isteyenlerin doktrini olmuş.

Laiklik kavramını Hıristiyanlıktan koparak anlamak hemen hemen imkânsız. Gerçi Hıristiyanlık öncesinde Grek dünyasında da bu kavram yer sahibi. Grekçe **laos,** halk demek; **laikos** denilince de halka ait olan anlaşılıyor. Yani Eski Yunan'da tapınaklar **laikos** değil, tapınakların rahipleri, rahibeleri **laos** içinde sayılmıyor. Hıristiyanlık sonrasında da bu ayrım esas alınmıştır: Ruhban sınıfı (clericus) kendini halktan (laicus) tamamen ayırmak suretiyle varlığını hissettirir. Kilisenin hiyerarşisinde, kilisenin emir komuta zincirinde yer almayan herkes laiktir. Demek ki koyu bir Hıristiyan olmak, rahiplerin gücünü mutlak kabul etmek bile laik olmaya engel değil. Kilisenin resmi etiketini taşımayan herşey laiktir.

Avrupa siyasi tarihi bir bakıma kilise gücünün hangi ilanları kapsayacağı hususunda yürütülen mücadelelerin dindar olup olmamaktan çok işlerin rahipler eliyle yürütülüp yürütülmeyeceği belirleyici sayılmıştır. İki kılıç yani dünyevî ve uhrevî iktidar kimin veya kimlerin elinde olacaktır? Kilisenin mi, yoksa laiklerin mi? Protestanların mücadeleleri ve millî kiliselerin doğuşuyla birlikte laik devlete doğru bir temavül belirmiştir. Teorik olarak laik devlet dinler arasında

ayrım yapmayan ve bir kiliseyi diğerine tercih etmeyen devlet demektir. Fakat dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir çağda böyle bir devlet örneğine rastlamak mümkün olmamıştır. Devlet her zaman şu veya bu din anlayışı karşısında menfi veya müsbet bir tavır almıştır. Bugün dünyanın en demokratik sayılan ülkelerinde hükümdarlar (taç ve taht sahipleri) kilisede taç giyer. Papalık son derecede aktif bir siyasî güçtür ve Rusya'da Glastnost'un ilk belirtilerinden biri Ortodoks kilisesinin etkinliğinin artırılması şeklinde ortaya konmuştur.

Buna mukabil dinî otoriteyle dünyevî otoritenin birbirinden ayrılabilirliği tezinin Hıristiyan dininin özünde yer aldığı yanlış bir şekilde uzun süre savunulabilmiştir. Böyle bir savunmayı yapabilmek için de İsa aleyhisselâm'ın "Kayserin hakkını Kaysere, Allah'ın hakkını Allah'a verin" dediği delil gösterilmiştir. Gerçekte böyle bir bölünmeye meydan verecek bir ifade İncil'de yer almıyor. Yapılan yorum metni kasten yanlış anlamaktan doğmuştur. Eğer Matta İncili'nin 22. Babına bakarsak orada şu satırları görürüz: (15-22) "O zaman Ferisiler gidip İsa'yı sözle nasıl tuzağa düşürsünler diye öğütleşiyorlardı. Ve Hirodesîlerle beraber kendi şakirtlerini İsa'ya gönderip dediler: Muallim biliriz ki, sen doğrusun ve Allah'ın yolunu doğrulukla öğretirsin ve kimseyi kayırmazsın; çünkü insanların şahsına bakmazsın, imdi, bize söyle, sana nasıl görünür? Kayser'e vergi vermek caiz mi, yahut değil mi? Fakat İsa onların kötülüğünü anlayıp dedi: İkiyüzlüler, niçin beni deniyorsunuz? Bana vergi parasını gösterin. Ve İsa'ya bir dinar getirdiler. İsa da onlara dedi: Bu suret ve yazı kimindir? Onlar: Kayser'in, dediler. O vakit İsa onlara: Öyle ise, Kayser'in şeylerini Kayser'e, ve Allah'ın şeylerini Allah'a ödeyin, dedi. Ve bunu işittikleri zaman şaştılar ve İsa'yı bırakıp gittiler."

Metinden açıkça anlaşılacağı gibi İsa aleyhisselâm insan hayatının din ve devlet arasında bölünmesini değil, bilâkis insanın iki dinden birini, Roma'nın resmî dinini veya Allah indindeki dini seçmesi gerektiğini öğretmektedir. Nitekim, yukarıda andığımız metni H.D. Thoreau şöyle yorumlamış: "Üzerinde Sezar'ın resmi olan ve onun geçerli kıldığı akçayı kullanıyorsanız, yani **Devlet'in adamıysanız**, Sezar'ın sağladığı nimetlerden de faydalanıyorsanız, o zaman, Sezar isteyince kendi akçalarından bir azını geriye verin ona. Sezar'ınkini Sezar'a, Tanrı'nınkini de Tanrıya verin! deyip neyin Sezar'a, neyin Tanrıya ait olduğunu aydınlatmadan bırakır onları. Öğrenmek istemiyorlardı çünkü."

Niyetimiz laiklik kavramını doğru anlamaksa, ister tarihe, ister siyaset bilimine, ister teolojiye, isterse sosyolojiye başvuralım, göreceğiz ki: Ruhban sınıfının tedvîn edip yürürlüğe soktuğu Hıristiyanlık içinde yer almaksızın bu kavramı hayatımıza sokmak mümkün olmayacaktır. Ruhban olacak ki laik bunun

karşısında yer alsın; kilise örgütü sivil iktidarı gaspetmeye yönelecek ki bu tecavüze karşı laik bir politika önerilebilsin. Hahamlar ve rahipler bir rububiyet iddiasıyla Yahudi ve Hıristiyan dininin saliklerine kendi kararları uyarınca neyin helâl, neyin haram olduğunu bildirdikleri zaman, laikler de aynı metodlarla farklı sonuçlara varmışlarsa, İbrani-Hıristiyan kültürü içinde ika edilen ve İslâm'ın alenen ve sarahaten reddettiği bir yanlış bir başka yanlışla cevaplandırılmışsa bir Müslüman olarak benim işlenen iki hatadan birini seçmek suretiyle üçüncü bir hataya düşmek gibi bir mecburiyetim var mıdır? Hiç sanmıyorum. Sanmadığım için de "acaba ben laik miyim?" diyerek kendime sorduğum soruyu cevaplandırmak gücünü kendimde bulamıyorum. Eğer laik olduğumu söyleyecek olursam, bununla kilisenin otoritesini reddetmiş olacağım. Peki, tersi olursa, laik değilim dersem kilisenin otoritesini kabul mü etmiş sayılırım? Dini bütün bir Müslüman hangi kilisenin otoritesini kabul eder ki?

Bir kavram olarak laiklikten sözedebilmek için Hıristiyanca bir bakış açısına sahip olmak zorunludur. Bir Hıristiyan İslâmiyeti anlamak istediği zaman "laik" kelimesini anmadan edemiyor. Müsteşriklerin en ünlülerinden Louis Massignon'un İslâm tanımı bakınız şöyle: **"une teocratie laique egalitaire"**. Eğer bu ibareyi Türkçe'ye doğru tercüme etmek istersek, "toplumsal ve siyasal eşitlik isteyen laik bir din iktidarı" dememiz gerek. İslâmiyet üzerine kapsamlı araştırmaları olan bir Avrupalı neden İslâm tanımı getirmek istediğinde "laik" kelimesini zikretmek zorunda hissetmiş kendini? Bu soruya verebilecek cevabın birinci sırasında Avrupalının İslâm'da ruhban sınıfını görmeyişi yer almalıdır. Müslüman cemaat içinde ulema ve fukaha çok önemli fonksiyonlar icra etmekle birlikte hiç bir şekilde inanç tekeli oluşturacak bir zümre haline gelemezler. Emr-i b'il maruf, nehy-i a'n-il münker bütün Müslümanların yükümlülüğü içindedir. İkinci olarak, görülmüştür ki, din adamlarının yönetimine bırakılmış imtiyazlı mekânlar da yoktur. Allah arzı müminlere mescid kılmıştır. Allah doğunun da batının da rabbidir. Üçüncü sırada Müslümanlar arasındaki bağlantıların doğrudan doğruya dinin kaynaklarına sadakat esaslarıyla kuruluşunu zikredebiliriz. Müslümanlar Allah'a itaat etmeyene itaat etmemek gibi geniş bir hareket imkânından doğan yaygınlaşma gücünü, kişilerin otoritesine feda etmemişlerdir. Bu saydıklarımıza birçok başka özellik eklemek mümkündür, ama hepsi Müslümanların tek tek dinî sorumluluk sahibi olması noktasına yönelik özelliklerdir. İslâm dininin tabiatında yer alan bu özellikleri Hıristiyan anlayışı ancak laiklik kelimesiyle ifade edebilmektedir. O halde bir Müslümanın laik olmasını istemek, bir kuşa kanat takmak istemek gibi bir şeydir. Kanadı olmasaydı ona zaten kuş demiyecektir. İşin bir yanı böyle.

İşin bir başka yanı daha var. Müslümanın laik olmasını istemek, bir kuşun kanadını koparmaya çabalamak gibi bir şeydir aynı zamanda. Çünkü herhangi bir Hıristiyanın laik bir tavrı benimsemesi dünyevî kararlarında ruhbanın vesayetini ve velâyetini tanımaması anlamına gelir. Hıristiyan dünya içinde laiklik yönünde atılan adımlar Protestanlığın güç kazanmasına veya yeni protestan mezheplerin doğmasına sebep olmuştur. Bu süreç tersinden de belli sonuçlar vermiştir, yani Protestanlık güç kazandıkça veya yeni protestan mezhepler (kiliseler) doğdukça laiklik yönünde biraz daha ilerlemek mümkün olabilmiştir. Bir Hıristiyanın dini duyguları ve din dolayısıyla karşılaştığı sorumluluklar bakımından reşit olması, rüştünü ispat etmesi biraz da Hıristiyanlıktaki laikleşmenin ürünüdür diyebiliriz. Adları bile Allah önünde titreyen anlamına gelen **Quaker**'lar rahip ve rahibe tanımayan sofu Hıristiyanlardır. (Ya da her Quaker bir rahip veya rahibedir.) Bir Hıristiyanın laik tezleri benimsemesi dini bir meslek halinden çıkarması, **layman**'ın sorumsuzluğuna tevdi etmesi demektir. Buna benzer bir işlemi Müslümanların hayatına getirmek insanları din vakıasından uzak tutmak veya insanların dinle olan bağlarını, din bağı dolayısıyla koparmak demektir. Çünkü Müslümanlık içinde sorumluluk zaten tek tek her Müslümana tevdi edilmiştir.

Bir Müslüman dinine sadık kalmak istediği zaman ne yapacağını, hangi yönde karar vereceğini, nasıl davranacağını rahipten öğrenmek zorunda değil. Her müslim, İslâm kaynaklarıyla içli dışlı olma yetkisine sahip ve dinini öğrenme yükümlülüğüyle karşı karşıya. Ulema ve fukaha böyle bir sorumluluğu yerine getirmede sadece birer yardımcı. Laiklik, İbrani-Hıristiyan âlemde haham-ruhban sultasını din konusundaki kararlar üzerinde kaldırmak çabasıdır. Din konusundaki kararlar üzerinde herhangi bir din adamı sultası olmayan İslâm âleminde eğer laiklik isteniyorsa, bunu din bilgilerinden uzak durmak ve dinî konularda Müslümanların cahil bırakılması şeklinde uygulamak mümkündür.

Burada son üçyüz yıllık tecrübeler içinde doğan bir sürece dikkat çekmek gereklidir. İslâm topraklarına İbrani-Hıristiyan kültürün etkisinin gittikçe daha fazla hissedildiği zamanlarda Müslüman halktan gelen tepki bir yönüyle ulemadan ve fukahadan bağımsız olarak gelişen bir tepkidir. Yani İslâm topraklarında laiklik yerleştirme çabaları halkın İslâm'a daha fazla sarılmasıyla sonuçlanmıştır. Batılılaşma hareketleri bir İslâmi hareket doğurmuştur. Üstelik bu hareketler resmî otoritelerin gücünü tanıdığı şahsiyetler aracılığıyla, değil, halkın temayüllerinin ifade imkânını bulduğu kişiler eliyle yaygınlık kazanmıştır. Bu demektir ki İslâm topraklarında laiklik taraftarı veya modernizasyon yandaşı güçler ellerinde dünyevî iktidarı tutan **clerical** bir

kimliğe sahiptir ve bu ruhban-benzeri otoriteye karşı İslâmî tepkiyi dile getirenler resmî olmayan **laik** unsurlardır. Evet, gariplik ayan beyan ortada: Müslümanların yaşadıkları toplumlarda laiklik (halklaşma) uygulaması laik (halktan) olmayan bir güçle gerçekleştirilmeye çalışılırken, bu uygulamaya karşı çıkanlar, yani laiklik istemeyenler de doktrinde tuttukları yer bakımından laik (halktan) unsurlardır.

Buraya kadar dile getirdiklerim, bu yazının başlığında yer alan soruyu cevaplamaya yetecek mi? Hayır, hiç sanmıyorum. Gerçekte böyle bir sorunun ciddi ve kapsamlı bir cevabı olmadığını, olamayacağını bilerek işe koyulmuştum. Gerçekten bize laik olup olmadığımızı soranların da ciddi ve doyurucu bir cevap peşinde olduklarını iddia etmek kolay değil. Teste tabi tutulan bizim dünyevî otorite karşısındaki tutumumuz ve ülkemizin kaderiyle ne ölçüde ilgili olduğumuzdur. Bizden istenen cevap "evet, laik bir insanım" veya "hayır, laik bir insan değilim" şeklinde değildir. Bizden sadece şu cevap sadır olsun isteniyor: "Büyüklerimiz bizden daha iyi bilir." Halbuki Müslümanlar olarak biz doğruya yaklaşma cehdi içinde kendi görüşlerimizi geliştirmek istiyoruz. Eğer bir konuda karar verme durumunda kalmışsak, düşüncemizi dile getirdikten sonra ekliyoruz: Doğrusunu Allah bilir.

Laik olup olmamanın vehameti sanıyorum ki bu noktada ortaya çıkıyor: Birileri bizden "büyüklerimiz daha iyi bilir" dememizi bekliyor; biz ise "doğrusunu Allah bilir" diyecek olursak, o zaman yer yerinden oynuyor. Ama ne yapalım ki, böyle, "dünya yine de dönüyor" ve "doğrusunu sadece Allah biliyor."

DİRENİŞ VE ATILIM

Dünyanın görünen gidişi iki eğilimi belirgin bir biçimde ortaya çıkarıyor: Batı denilen metropolde bir sıkı örgütlenme, hatta bir kemikleşme gözlenirken; Batılı olmayan dünyada bir çözülme ve ayrışma furyası hareket halinde. ABD finans hakimiyetini günden güne daha şiddetle hissettirebilecek bir bütünlük içinde. Avrupa Topluluğu İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ı bünyesinde eritebilecek kadar etkin bir faaliyeti sürdürebiliyor. Buna mukabil Sovyet Bloku önce peyk devletlerin kendi başlarının çaresine bakma faaliyetleri karşısında çaresiz kalmanın, sonra da Sovyetler Birliği içindeki Cumhuriyetlerin ayrılıkçı tutumlarının getirdiği bunalımın içine sürüklenmiş halde. Çin yönetimi bütüncül yapımını muhafaza edemeyecek bir sulanma ile yüzyüze. Arap Birliği artık canlı bir ideoloji değil. Asya ve Afrika ülkeleri birbiriyle olan ilişkilerde yumuşamayı ve karşılıklı işbirliğini değil, her küçük farkı derinleştiren zıtlaşmaları yaşayan bir kargaşaya mahkûm görünüyorlar. Latin Amerika yeni bir dünyaya değil, kendini zincirleyen dünya içindeki fırsatlara, kurtuluş umudunu, bağlamış görünüyor.

Biri gücünü pekiştiren, diğeri gücünü elden kaçıran bu iki eğilim arasında Türkiye'nin yeri neresi? Türkiye'yi bir metropol ülkesi olmayışı sebebiyle toparlanan unsurlar içinde saymamız mümkün değil. Halbuki Türkiye bütün resmi ilişkilerini metropol ülkelerinin yönünde şekil almak üzere düzenlemiş. İşte Türkiye'nin bu ikili özelliği, yani sosyo-ekonomik yapısı bakımından çözülenlerin vasıflarını taşımasına rağmen, politik karakteri itibariyle toparlananlara yakınlık taşıyor olması onun bir hayat memat kararı arefesinde olduğunu düşündürüyor. Türkiye emperyalistlerin kan tazeleme istikametindeki toparlanmalarına ve sömürgelerin çözülmelerine karşı direnecek mi? Yoksa "âlemle gelen düğün bayram" deyip sosyo-ekonomik yapısını çözülmeye bırakarak politik suretini toparlanmış halde tutma gevşekliğine rıza mı gösterecek?

Direnmek her çağda ve her mekânda zor iştir. Bu sebepten Türkiye'nin genel akışa ayak uydurarak bir adaptasyona kendini bırakması kolayı seçmesinin belirtilerine şaşkınlığa düşmeden bakıyoruz. Göründüğü kadarıyle Türkiye

kendini toparlanmış halde tutan güçlerin yanında yer almak suretiyle bir çıkış yolu arıyor. Avrupa Topluluğuna katılmak istemekle güçlülerin kanadı altında yaşayabileceğini, kendisine verdikleri kadarına razı olarak siyasi varlığını korumayı amaçlıyor. Acaba bu tavır Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olma tavrı mıdır? Elbette ki, hayır. Çünkü kimsenin pirinç filân hayal ettiği yok. AT'a katılmak isteyenler Dimyat'a bulgur için gidiyorlar, çünkü görüyorlar ki kiler zaten tamtakır. Evde bulgur bile yok.

Karamsarlık, çaresizlik ve büyük çabaları göze almaktan duyulan korku Türkiye'yi emperyalist dünyanın kimliksiz bir piyonu olmaya itiyor. Direnmek için önce bir atılım yapmak gerek. Atılım gösterebilmek ise direnişe başlamakla mümkün. İlk bakışta bir fasit daire gibi görünen bu durum, gerçekte ülkemizin tek çıkış yolu. Yani Türkiye bir direnmeyi başlatmakla atılımını gerçekleştirmiş olacak ve yaptığı atılım direnişini mümkün kılacak. Bütün bunlar da dünyanın genel akışına karşı durmakla elde edilebilecek başarılar. Böylesine çetin bir işin altından kalkmak için de ümit ve cesaret gerekli. Türkiye'nin ümidi ve cesareti var mı?

Buraya kadar yazdıklarımda Türkiye’den sanki bir insan imiş gibi sözettim. Halbuki bir ülke olarak Türkiye siyasi iktidarı ellerinde tutanlar, siyasi iktidara talip olanlar, ekonomik yapıyı yönlendirenler, ekonomik yapının işleyişini mümkün kılanlar; sosyal eğilimleri benimseyenler, bu eğilimlere farklı bir yön vermek isteyenler muhassalasıdır. Biz bu saydıklarımızdan hangisine Türkiye diyeceğiz? Belki hepsine, belki hiçbirine. Dikkat etmemiz gereken hangi sosyal grubun ne ölçüde toplum hayatına damgasını vurduğu ve kimlerin ne tür güçleri harekete geçirebildiğidir. Bu açıdan bakıldığında yeryüzündeki bütün toplumlarda gördüğümüz bölünmenin Türkiye için de geçerli olduğunu söylememiz mümkündür: Toplum hayatında eline geçirdiği imkânları korumak için gayret sarfedenler (tutucular, muhafazakârlar) ile eline imkân geçirmek üzere çaba gösterenler (yenilikçiler, ilericiler).

Türkiye'nin bugün vardığı nokta gözönüne alındığında tutuculuk (muhafazakârlık) Batıcılıkla eşanlamlıdır. Buna mukabil yenilikçiliği sadece bir kesim Müslüman temsil eder durumdadır. (Muhafazakârlığın karşısında yer almaları yüzünden Müslümanlara "ilerici" sıfatının yakıştırılması mümkün gibi görünüyorsa da, ben böyle adlandırmanın yerinde olmayacağı görüşündeyim. Bunun birinci sebebi, ilericilik kelimesinin 18. yüzyıl progressist anlayışını çağrıştırması, ikincisi ilericilik kavramının her ortamda farklı anlamlar taşıyabilecek bir özelliği taşımasıdır. (Kanada'da İlerici Muhafazakârların bulunuşu gibi.) Türkiye'de tutuculuk yalnızca Batıcılıkla değil, aynı zamanda

İslâm aleyhtarlığıyla da eşanlamlıdır. Şu anda arzettikleri yer itibariyle Türkiye'de yeni bir düzen isteyen Müslümanlar ve bu isteklere karşı çıkan Batıcı muhafazakâr cephe karşı karşıyadır, zıtlık içindedir.

Batıcı muhafazakâr cephenin iki kanadı var: Bir yanda nostaljik batıcılar, bir yanda da pragmatik batıcılar. Nostaljik (geçmiş özlemi duyan) batıcılar köylülerin angaryaya tabi tutulduğu, esnafın baskı altında ezildiği dönemlerde kültür kurumlarındaki alafrangalaşmaya övgüler düzerken günümüzde aynı çizginin devamını sağlamak üzere metropol ülkelerden en son akımların özü boşaltılmış haliyle Türkiye'ye aktarılmasını savunurlar. Bu aktarmayı bizzat gerçekleştirmeye çalışırlar. Bunlar ABD ve Batı Avrupa kitle iletişim araçları kanalıyla yapılan propagandanın gönüllü taşıyıcılığını yapar ve kendilerine tek parti dönemindeki uygulamadan psikolojik bir dayanak bulmaya çalışırlar.

Pragmatik batıcılar Müslümanların batılaşma karşısındaki tepkisini siyasi başarılarına dayanak yapan, ama siyasi başarılarının devamını Müslümanlar karşısında batıcı güçlere teminat vermek suretiyle sağlayan faydacı görüş sahipleridir. Sosyal hayatları bakımından nostaljik batıcılardan etkilenirler, onları izlerler ama iktisadi teşebbüs bakımından ise onları geride bırakırlar. Yani metropoldeki iktisadi yönelişlere en hassas olan muhafazakâr kesim pragmatik batıcılardır.

Toplumda büyük kültürel değişmelere yol açtıkları halde ve hatta varlık sebepleri bu değişmelere dayandığı halde neden batıcıları Türkiye bakımından muhafazakâr sayıyor ve onları yenilikçi kabul etmiyoruz? İki sebepten: Biri batıcıların her iki kanadı da Osmanlı mirasını doğrudan devralmışlardır. Günümüzün nostaljik batıcıları Osmanlı geleneğince ceberrut bürokratik iktidar kullanma yöntemlerini, pragmatik batıcılar da halkı İslâmî yönelişe sahip tezlerle oyalama yöntemini devralmıştır. Batıcıların muhafazakâr sayılmasının ikinci sebebi batıcılığın kendi mahiyetinden gelmektedir: Her ne kadar toplumda bazı değişmelere sebep olsa da, batıcılık belli bir kalıbın belli amaçlarla Türkiye'ye uydurulmaya çalışılmasıyla işleyiş göstermektedir. Batıcı kalıplar ülkenin belli yönden açılım göstermesine değil, batı tarafından belirlenmiş bir sınırda dondurulmasına, frenlenmesine matuftur. Görünürde bir değişme olsa dahi bu değişme ufku önceden çizilmiş bir operasyonun uygulanmasıdır. Batıcı kalıplara uygun değişme gerçekleştiği oranda toplumun iç dinamizmine uygun düşecek canlı oluşum kösteklenmekte, en azından çarpıtılmaktadır. Yani batıcı temayüllerle gerçekleşen değişmeler metropolle çevre arasındaki sömürü ilişkisinin muhafazasını gözetmektedir.

Müslümanların yenilikçiliği de tarihi temellere sahip. Osmanlı yönetimi

sırasında Müslümanca titizliklerini izhar eden halk kesimi devleti her faaliyeti dolayısıyla dinin esaslarına uymaya zorluyordu. Yani Müslümanlar düzene sokulmamış bir denetleme mercii olarak devletin pratik çıkarlarının kozası içinde donup kalmasına bir ölçüde engel sayılırlardı. Fakat bu fonksiyonlarını tam yerine getirdikleri söylenemez. Çünkü İslâmî titizlik gösterme imkânına sahip olanlar, aynı zamanda devlete İslâmî mazeretler sağlayan unsurlar olarak işleyiş gösterebilirlerdi. Müslümanların bir yenilikçi unsur olarak yer sahibi olmaları, batılılaşma sürecine girildikten sonra belirginlik kazanmıştır. Çünkü bu dönemden itibaren halkın çoğunluğunun çıkarlarının temsil edildiği tek odak Müslümanların meşruiyet bölgeleri olduğu halde, halka karşı tedbirler alma zorbalığının bir devlet politikası haline geldiği görülmektedir. Bu zamandan itibaren "iyi" ve "kötü" Avrupa çıkarlarına paralel bir konumda olup olmama ile ölçüldüğü için eğitim görmüş insanlar halkın içinde atılım gücü barındıran direnişçiliğine hiç bir anlam verememişler ve gerçekte kültür değişmelerine karşı tutumların ne bakımlardan yenilikçilik sayılabileceğini hiç akıllarına getirmemişlerdir.

Kültür değişmelerine direnişin gerçekte bir Batı hegemonyasına direniş olduğu ve bu karşı çıkış yoluyla ülke insanlarının bir atılım gücünü ellerine geçirmiş olduklarını günümüzde anlamak belki daha kolaydır. Çünkü günümüzde feda edilecek sermaye kalmamıştır: Ya ülke insanları topyekün bir varolma kavgasının yükünü omuzlayacaklar veya Türkiye adını taşıyan ülkenin varlığı tartışma alanına girecektir. Osmanlı devleti bir siyasi organizasyon olarak gerek çatıştığı dış unsurlara gerekse hakimiyeti altında tuttuğu uyruklara gücünü gösterebildiği sürece ayakta kalabildi. Merkezi teşkilâta katkıda bulunanlara pay verebildiği dönemlerde fiili üstünlüğü aracılığıyla ortaya çıkan bütün meseleler kendince çözümler getirebiliyordu. Fakat bu merkezi teşkilât Avrupa'da doğan burjuva medeniyeti karşısında gerilemeye başladığı zaman yüz yüze geldiği meseleleri çözemez hale geldi. Osmanlı Devleti sürekli toprak kaybına uğruyordu. Osmanlılar Batı'yı üstün kılan gerçek unsurun bir askeri üstünlük olmadığını, daha geride sosyal hayatın düzenlenmesine de etkide bulunan yeni bir düşünme yolu ve eşyaya bakış tarzındaki bir yenilik olduğunu kavrayamadıklarından Avrupa karşısında bazı reformlara girişme gereğini duyduklarında zihniyet bakımından köklü bir değişmeye açılmadılar.

Osmanlı batılılaşmasının karakteristiği batıyı güçlü kılan unsurun görünen üstünlüklerde bulunduğunun sanılmasıdır. Yani ordu düzeni, sosyal hayatın seyir tarzı ve mali yeterlilik. Merkezi teşkilât bu konularda yapmaya giriştiği her düzenlemede Müslüman halktan bir derece daha uzaklaştı. Böylece her kültürel

değişme devletin daha sert, Müslüman halkın daha parçalanmış hale gelmesine yol açtı. Aynı zamanda devlet güçleri yüzlerce yıllık otoriter anlayışlarında daha çok kemikleştiler, daha muhafazakâr hale geldiler, Müslümanlar ise günden güne daha esaslı atılımların durumu düze çıkarabileceğine inanır oldular. Devlet güçleri Müslüman halkın bu temelli yenilikçi tutumunu sezdiği oranda bunu kendi gücünün pekişmesi yolunda istismar etti.

Bugün AT karşısında sadece Müslüman unsurların açıktan direniş göstermeleri ve sadece Müslümanların Türkiye'nin teknolojik medeniyetle kozlarını nasıl paylaşabileceklerini kendilerine mesele etmeleri, ancak Müslümanların Batılı olandan farklı bir hayat tarzı önerisine sahip bulunmaları bir tesadüf değildir. Bir bakıma son noktada herşey yerli yerine oturmuş görünüyor. Muhafazakâr güçler dünya sisteminin her kaprisine boyun eğecek kadar teslimiyetçi bir tavır içindedir. Devlet gücünü, devleti oluşturan amacın heba edilmesi pahasına kullanma temayülü gösterenler ve Türkiye'nin toprak bütünlüğü karşısındaki iddialara sarih cevaplar sunmadan aciz kalanlar muhafazakâr unsurlardır. Muhafazakâr güçler dünya finans odaklarının emirlerine uymak ve onların takdirlerine mazhar olmak için Türkiye'nin yaşama gücünü kundaklamayı ve İslâmî eğilimlerini istismar etmeyi göze alabilecek kadar cüret sahibidirler. Muhafazakâr güçler üniversitelerdeki eğitimin kalitesinin yükseltilmesi karşısında duyarsız oldukları oranda, üniversitede örtünmenin yasaklanması konusunda hassastırlar. Haremlik selamlık konusunda telâşa kapılanlar, Atatürkçü olup olmamayı ceza unsuru haline getirenler muhafazakâr güçlerdir. Çünkü muhafazakâr güçlerin bugün yürürlükte olan kimliksiz, kişiliksiz, yoz hayat tarzından başka teklif edeceği bir yaşama biçimi yoktur ve olanı muhafazada büyük gayret göstermektedir.

Müslümanların ise gerçek bir atılım gücünü temsil ettiklerini herşeyden önce Kur'ân ve Sünnet'e dayalı bir yeni düşünme yolu takib etme gözüpekliği içinde oluşlarından anlıyoruz. Bu yaklaşımın bir gözüpeklik sayılması yaşanan dünyada temelden bir eleştiri getirme özelliğinden ötürüdür. Yani Müslümanlar dünyanın vardığı yeri bu yere gelinmesine sebep olandan farklı bir ilke ile veya ilkeler bütünü ile değerlendirme çabasını savunuyorlar. Böylece Osmanlı'nın düştüğü zahirde güçlü olma hatasını veya zevahiri kurtarma kolaycılığını dışta tutmuş oluyorlar. Bilim anlayışından kozmolojiye, sosyal düsturlardan tarihe kadar Müslümanlara has bir düşünce dünyasının inşaasıyla başlayacak bir atılımdır Müslümanların teklif ettiği. Bunun kaçınılmaz uzantısı olarak yeni bir yaşama düzeni, yeni bir hayat biçimi öneriyor Müslümanlar. Teknolojik medeniyete teslim olmayı değil, bununla hesaplaşmayı ve teknoloji karşısında aşağılık

duygusuna kapılmadan sağlıklı bir ilişki içinde yer almayı düşünüyorlar.

Dün olduğu gibi bugün de Müslümanların direniş güçleri ve atılım imkânları istismar edilebilir. Temelde batıcı olduğu halde ve halkın ezilmesi yolunda asli tercihini yapmış olduğu halde kendi yerini korumak gayretiyle bazı güçler Müslümanların direnişini ve atılımını kendi amaçları doğrultusunda devreye sokmak isteyebilirler. Nitekim bugün bunun işaretleri açıkça verilmektedir. Kürt meselesi gündeme gelince din kardeşliğini hatırlayanlardan tutun da İslâm'da sigorta yoktur deyip emek sömürüsü peşinde bulunanlara kadar; sadece 141 ve 142. maddelerin TCK'ndan çıkartılmasına yarasın diye 163. maddeye karşı çıkanlardan başlayıp siyasi gayelerle ihrama girenlere kadar uzanan bir muhafazakârlık cephesi vardır. Bu cephenin tek gayesi Müslümanların elinde kalan son direniş gücüne, içlerinde taşıdıkları son atılım heveslerine kadar her unsuru kendi küçük hesapları ve neticede dünya sisteminin çarkları adına kullanıp güçlenmektir. Böyle bir akibetten Müslümanların korunmaları da ancak kendi aralarındaki sağlıklı iletişimle mümkün olacaktır. Yani ilk direniş yakın çevredeki uzlaşmacı ve sulandırmacı unsurlara karşı yapılırsa yapılabilecek, ilk atılım yakın çevrenin bağlarındaki sıkı irtibatı kurmakla gerçekleşirse gerçekleşecektir. Gün be gün bu iyileşmenin sonuçlarını farketmediğimiz sürece boşa kürek çekmiş olacağız.

MANTAR SOSLU BİFTEK

İspanya'da bir turist kaldığı lüks otelde mantar soslu biftek yemek istemiş. Ama ne turist İspanyolca konuşabiliyormuş, ne de otel görevlileri bu turistin bildiği dil veya dillerden anlıyorlarmış. Otel müşterisi istediğini resimle ifade edebilmek için bir kâğıda ince bir mantar ve yanına bir sığır resmi çizmiş. Bunun üzerine otel görevlisi turistin isteğini yerine getirmek üzere gitmiş. Geri döndüğünde iki şeyi gülümseyerek sunmuş müşteriye: Bir plaj şemsiyesi ve boğa güreşi izlemek için bir bilet. Türkiye'deki insan ilişkilerini ve hatta Türkiye üzerine hesapları olan insanlar arasındaki ilişkileri açıklamada bu fıkranın bir yardımı olur düşüncesindeyim. Ortada bir anlaşmazlık, bir yanlış anlama var ama bu, bir bakıma daha iyi anlama cehdinin uzantısı. İspanyaya gelen bir turist neden mantarlı biftek istesin ki! O olsa olsa plajda çapkınlık edecek ve her yerde göremediği bir şeyi boğa güreşini merak edecektir. İşte Türkiye insanının siyasî, sosyal, ekonomik talepleri de bu taleplerden en çok etkilenecek çevrelerce yanlış yorumlanıyor. Ancak bu yanlış yorumlama "ben olsam böyle isterdim" şeklinde bir akıl yürütmeden, yani talepleri daha doğru anlıyor zehabına kapılmaktan doğuyor.

Yanlış anlaşılmadan olumsuz etkilenenlerin başında Müslümanlar yer almaktadır. "Müslümanlar gelir" ve "İslâmiyet getirir" korkusu taşıdıkları için İslâmî talepleri farklı ve yanlış değerlendiren birçok merci, bir çok odak vardır Türkiye'de. Bunları güden yalnızca korkuları ve kendilerinin bildiği (Müslümanların ise hiç haberi olmayan) suçları, kabahatleridir. Ama böylesi çevrelerin hiçbiri İslâm’a alıcı gözle bakmamış ve kendi meselesini Müslümanların meselesiyle irtibatlı kılmamıştır. Böyle olunca da kendi endişelerini Müslümanların zihninden geçeni okuyormuşçasına dışa vurmaktadırlar. Bizim mantar soslu biftek istediğimizi asla akıllarına getirmeyeceklerdir; bu yüzden biz alış verişe çıkınca şemsiye satan dükkânları kapatacak ve boğa güreşi gösterilerini iptal edeceklerdir. (Tabiî, onlar böyle yapınca biz de gidip mantarlı bifteğimizi paşa paşa yiyeceğiz. Nerde bu bolluk!)

Yüreğinde İslâm korkusu taşıyanların bazılarına göre Müslümanlar laik cumhuriyeti yıkıp yerine Osmanlı düzenini geri getirmek istiyorlar. Böyle

düşünenlerin dikkatten kaçırdıkları husus Türkiye'de İslâmî akımların Osmanlı batılılaşması döneminde ve sözkonusu değişmenin dinamiklerinden hız alarak güç kazandığıdır.

Yani Türkiye'de bazı İslâmî talepler ileri sürülmüşse, bunlar Osmanlı yönetimi sırasında ve bu yönetime karşı ileri sürülmüştür. Demek ki mesele hilâfet ve saltanat tartışmasına indirgenemez. Bilâkis hilâfetin ve saltanatın mahiyeti üzerine doğan veya doğabilecek tartışmaların merkezindeki mesele Müslümanların eleştiri alanına girmektedir. Bütün bunlar Müslümanların Cumhuriyet aleyhtarı olmaktan önce, daha temel konularla ilgili olduklarını göstermektedir.

Kimileri de Türkiye'deki Müslümanların İran devrimine benzer bir hareketi tezgâhlamak gayreti içinde olduklarını sanıyor. Bariz olan şudur ki, bu kabil korkuları izhar edenler kendilerini İran Şahı konumunda görenlerdir. Gerçi görünürde Türkiye'de bir şahlık tantanası yoktur, ama Türkiye'de de tıpkı Şah'ın İran'ında olduğu gibi rejimin gözdeleri vardır. Meselâ, Şah döneminde Bahaîler ve meşrebi onlara uyan çevreler şahlık rejiminin imtiyazlarını parsellemiş sayılırdı. Bugün Türkiye'deki Müslümanları "Humeynici" görenler ne Türkiye ve İran arasındaki mezhep farkıyla, ne iki toplumun yapısal farklarıyla, ne de geleneğin ve siyasî tecrübenin her iki ülkede nasıl yönler belirlediği hususu ile ilgilenirler. Onların ilgisi Müslümanlar gelirse hangi imtiyazlarını, hangi örtülü çıkarlarını kaybedecekleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Aslında onların ne İran, ne de Türkiye umurlarındadır. Biraz deşerseniz gerçek korkularının Müslümanlar olmadığını da görürsünüz. Şu anda dönen dolapları durduracak kim olursa olsun düşmanları odur. Belki de asıl mesele, bazı kişi ve çevrelerin kendilerine bir mevki ve kazanç yolu açan güçlerin artık bu yolu başkalarının açacağı korkusunda yoğunlaşıyor.

Müslümanlığı Türkiye'de bir tehlike görenlerin bazıları da ülkemiz Müslümanlarının Arap ülkelerindeki İslâmî akımların paralelinde bir davranış sergilediklerini veya Arap ülkelerindeki uygulamaların etkisinde kaldıklarını ileri sürebiliyorlar. Bu iddia sahiplerin meseleye şaşı bakmalarının sebebi ahalisi Müslüman ülkeler arasında sadece Türkiye'nin kanunlarını laik esasları dikkate alarak düzenlemiş olması veya Türkiye'nin geçerli kanunlarını muhtelif Avrupa devletlerinin hukuk metinlerinden (adaptasyona bile gerek duymaksızın) tercüme ederek ülke insanını konfeksiyon sebebiyle enfeksiyona uğratmasıdır. Dolayısıyla Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan gibi yönetim kademelerinde bulunan insanların Batı emperyalizmi ile sürtüşmediği ülkelerde ortaya çıkan hafif yollu kimlik belirtileri Türkiye alıkıranbaşkesenlerince hazımsızlıkla karşılanmaktadır.

Arap ülkelerinden hiç birinde şapka giymeyi reddettiği için herhangi bir insanın asılarak idam edilmemiş olması, Türkiye'deki İslâmî taleplerin Arap ülkelerindeki hareketlerin uzantısı olduğu ispat etmez. Ama Türkiye'de birçok insan Arap ülkelerinin sırf bu yüzden daha geri olduklarını sanmakta berdevamdır.

Elbet ateş olmayan yerden duman çıkmaz ve mantarda şemsiyeye benzeyen bir taraf vardır. İnsanlar bir yerde sığır resmi gördükleri zaman eğer bir oyun akıllarına getirmek istiyorlarsa elbette tenisi değil boğa güreşini düşüneceklerdir. Nitekim Türkiye'de İslâmî talepler sözkonusu olduğunda hem Osmanlı'yı kapsayan bir geçmişin muhasebesi, hem (İran'dakine benzemese de) bir iktidar değişikliği olgusu, hem de (Arap ülkelerindekine benzesin veya benzemesin) kültürel kimliğin araştırılması işin içine girmektedir. Mamafih, Türkiye'de İslâmî yönelimler ülkemizin kendine mahsus gelişmeleriyle doğrudan bağlantılı, nev'i şahsına münhasır bir hareketin belirtileridir ve bir bakıma kendi temsilcilerini beklemektedir. Bu bekleme süresi içinde bazı noktaların hepimizce anlaşılması, sarahaten kavranılması elzemdir. Kavramamız gereken noktaların başında aslî hedef itibariyle doğru dürüst eğitilmemiş bulunduğumuz gelmektedir. Aslî hedefin ne olduğu bile açıklıkla bilinmemektedir.

Aslî hedef dediğimiz şey bir toplumun hayat hakkını kendi elinde tutmasından ibaret. Hayat hakkını kendi elinde tutmak ise bütün toplumların aslî hedefi olmak durumundadır. Bu yönüyle Türkiye'de yaşayan herkesi İslâmiyet'le toplumun hayat hakkı arasında nasıl bir münasebet bulunduğunu gözönüne almak zorunda. Türkiye'de Müslümanların iktidara gelmesini bir felâket sayanlar ve toplumda İslâmî esasların güç kazanarak sosyal düzeni belirlemesini büyük tehlike kabul edenler eğer samimi, yurtsever, dürüst kişilerse şunu söyleyeceklerdir: "Dünya sistemi Müslüman bir Türkiye'ye hayat hakkı tanımayacaktır. O halde Türkiye'nin hayat hakkını savunan kişi bu ülkenin İslâmî ilkelerle yönetilmesine karşı çıkmalıdır." Bu sözler açık açık telâffuz edilseydi yerinde olurdu. Hatta bu söylendiği şekliyle ciddiye alınması gereken bir görüş durumuna yükselirdi. Böylece Türkiye'nin hayat hakkını ancak İslâm'dan uzaklaşmak suretiyle elde edebildiğini öğrenmiş olurduk. Fakat Türkiye'nin hayat hakkına dair bir ifade ülkenin siyasi, sosyal ve iktisadî iletişim alanında açık seçik yer almamaktadır. Bunun yerine her dönemde değişen ve hiç bir dönemde çözüme bağlamayan bazı kısmî hedeflerden sözedilmektedir. Batılılaşmadan, çağdaşlaşmadan, modernleşmeden, sanayileşmeden, kalkınmadan sözedilmektedir. Yine de bütün bu sayılanların ülkenin hayat hakkıyla doğrudan ve tartışmasız bağlantısını kurmak kimseye nasib olmamıştır.

Neden? Çünkü bir ülkenin hayat hakkı o ülke insanlarının hayat hakkı demektir ve insan için "hayat" biyolojik bir vakıadan ibaret değildir.

Diyelim ki dünya sistemi Türkiye'ye hayat hakkını ancak toplumun İslâmî esaslardan kopartılarak yönetilmesi ve kültürel bakımdan Batılı bir aşı ile ayakta durması şartını ileri sürerek tanımıştır. Gerçek bu ise, Türkiye'de tanınan şeyin bir hayat hakkı değil, bir taabiyet hakkı olduğunu kabul etmemiz gerekecek. Bu kadarını kabullensek bile, geçen zamanın taabiyetten elde edilecek imkânlar bakımından Türkiye'nin istifadeye mazhar kılınmadığını göstermiştir. Yani Türkiye basit iktisadî meselelerini çözüme götürememiş, siyasî istikrara kavuşamamış ve sosyal barışını kuramamıştır. Türkiye'deki insanı İspanyaya uğrayan turist yerine koyacak olursak istediği mantar soslu biftek yerine ona bir plaj şemsiyesi ve boğa güreşi için bir bilet veren dahi yoktur.

Dünya sisteminin Türkiye'yi hayatta kalabilmek için zorladığı şartlardan her ikisi de gerçekleşmiş değildir. Türkiye İslâmî esaslardan uzaklaşmak istikâmetinde yönetilirken bile özü boşaltılmış İslâmî hükümler ve o hükümlerin halk üzerine düşen gölgeleri yardımıyla mevcudiyetini koruma mecburiyetinde kalmıştır. 1937 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında laiklik ilkesi yer alamamıştır. 1946 yılından bu yana da halkın oyuna başvurulduğu her fırsatta sadece Müslüman ahalinin ağırlığını koyduğu taraf siyasî başarı elde edebilmiştir. Günümüze kadar yürürlükte kalan İstiklâl Marşı da toplum değerlerini din esasına dayalı olarak koruyan bir ülkenin benimseyebileceği nitelikte bir metindir.

Öte yandan batılı kültür kurumlarının Türkiye'de verim sağlayan bir olgunluğa ulaşmadığı da bir gerçektir. Fransız modeline uyularak kurulan liselerde olgunluk (baccalauréat) kaldırılmış, eğitim her kademede gevşekleşmiş ve üniversiteler gittikçe artan bir hızla diploma dağıtan kuruluşlar haline dönüşmüştür. Türkiye bilimsel araştırma için, felsefe öğrenimi için veya sanat çalışmaları için öğrenci çeken bir ülke olmak şöyle dursun bunlara ülke dışında devama yetecek temelleri temin bakımından yetersizliğe gömülmüş bir ülkedir. Türkiye'deki insanlar mantar soslu biftek ısmarlama çılgınlığında bulunacak olurlarsa bunu ne istediklerini bildiklerinden değil, sadece komşu masadaki müşterinin iyi bir şey ısmarladığına inandıkları için, onu taklid etmek üzere yapacaklardır.

Şöyle tuhaf bir durum acı veren ağırlığıyla üzerimize çullanmış haldedir: İslâm kültürünü terketmenin bir kurtuluş olduğuna inananlar halkın Müslümanca direnişi karşısında kalıyorlar. İslâm kültürüne sadık kalmanın bir kurtuluş olduğuna inananlar böyle bir sadakati mümkün kılacak siyasî ve sosyal

kuramların tahrip edilmiş olduğunu görüyorlar. Batı kültürünün vardığı son aşamadan bütün insanlık adına, bu arada Türkiye'de yaşayan insanlar adına yararlanmak istiyenler ülkemizdeki batıcı görüş savunucularının Batı'yı sadece görünüş bakımından benimsediklerini farkediyorlar. Üstelik düşünce plânında Batı'nın bugünkü zihin formasyonunun en azından yirmi yıl gerisinden izlenebildiğini anlıyorlar. Kısacası Türkiye bir toplum ve bir siyasî organizasyon olarak eskiden sahip olduğu dayanakları kaybetmiş ve yeni dayanaklara kavuşamamış haldedir.

İşte bu dayanaksızlığı Türkiye'yi (en azından 1945'ten bu yana) Atlantik grubunun himmet ve himayesini hayırhah saymaya icbar etmektedir. Türkiye herhangi bir işleyen mekanizmaya entegre olamazsa, ayakta kalamama korkusu içinde siyasî, sosyal ve ekonomik açıklarını kapatma çabasındadır. Türkiye'yi tehdit eden bir İran veya bir Suudi Arabistan olma tehlikesi değildir, Türkiye bir İran veya bir Suudi Arabistan bile olamama tehlikesini ürpertiyle hissetmektedir. Unutmamak gerekir ki, andığımız bu iki ülke petrol gelirleriyle en azından iaşesini temin imkânına sahiptir. Türkiye'nin ise kendinden başka yani insan gücünden başka güvenecek bir unsuru yoktur. Türkiye'deki insan da son tahlilde Müslümandır. Birisi kalkıp bunun tersini iddia edecek olursa, yani Türkiye'deki insanın Müslüman olmadığını söyleyecek olursa bu topraklar üzerinde niçin bir devlet bulunduğu sorusunu da cevaplandırmaktan aciz kalacaktır.

Etkili ve yetkili çevreler böyle bir soruya muhatap olmamak için aralıksız bir çabayla durumu idare etme hüneri gösteriyorlar. Acaba dünya şartları böyle bir hünerin sergilenmesine ne kadar süre elverecek? Bunu şimdiden kestirmek güç. Ama durumun idare edilemeyeceği bir zamanın da geleceğini söylemek kehanet sayılmaz. Eğer Türkiye'nin etkili ve yetkili çevreleri durumu şimdiden göze almak dirayetini gösteremezlerse, bir gün göze alınacak bir durum da kalmamış olabilir. Türkiye dünya sisteminin kendine tanıdığı hayat hakkı yerine iplerini kendi ellerinde bulundurduğu bir hayat hakkı kazanamayacak olursa dünya sistemi Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanmış kontratı iptal edebilir. Türkiye'ye bazı çıkar yolları temin edenler, bir süre sonra kendilerini çok keyfi davranma rahatlığı içinde bulup artık Türkiye Müslüman bir kimliğe kavuşmadığı ve kavuşamayacağı için Türkiye'nin toprağıyla ve insanıyla yutulmasına varan yolları seyrüsefere açabilirler.

Müslüman bir kimliğe sahip çıkıp çıkmamak Türkiye için asgari varlık şartına sahip olup, olmamak mesabesindedir. Bu varlık şartı devlet için olduğu kadar, millet için, toprak için de böyledir. Bunu yetkili ve etkili çevreler herkesten daha iyi bildikleri için de Türkiye'de Müslümanlığı hak istemeyen ve sadece vazife

yapan (bu zaviyeden bakınca Cumhuriyet Türkiyesi Kemalist olmaktan ziyade Ziya Gökalp'çidir) bir kaynak olarak kullanmaktadır. Türkiye'de İslâm itikadına sahip insanların ahlâkî nitelikleri dünya sistemi boyunduruğunu zevkle kabullenen birkaç tufeylinin keyfini kaçırmamak üzere kullanılmaktadır. Bu gerçek günden güne ortaya çıktıkça mevcut durumdan rahatsızlık duyanların sayısı çoğalmaktadır. İşte 1945'ten bu yana Türkiye'de artan bir hızla gelişen ve gerçekte henüz sağlıklı bir bünyenin verdiği tepkiler olarak anlaşılması gereken İslâmî akımlar Türkiye sosyal yapısında, devlet organizasyonunda ve piyasa ortamında yürürlükte bulunan nimet-külfet dengesizliğinin, bir yansıması sayılmalıdır. Henüz bu akımların gündemini yaşanılan hayata İslâmî ilkelerin hükümran olması maddesi işgal etmiyor. Gündemin birinci maddesinde Müslüman bilinen insanların sosyal hayat içinde, siyasî organizasyon içinde ve ekonomik hayatta geri plâna itilmiş, küçümsenen ve gerektiğinde hukuk dışı yollarla hakkı gaspedilen birer unsur olmaktan kurtulup haklarını kullanabilen birinci sınıf vatandaş olma mücadelesi yer almaktadır. Yani bugünkü çalkantı Türkiye'de İslâm'ın gelmesi ile değil, Müslümanların gelmesiyle alâkalıdır.

Diyeceksiniz ki, Müslümanların gelmesi aynı zamanda İslâm'ın gelmesi için bir başlangıç değil midir? Ne yazık ki hayır. İslâm âlemi şu ayrımı yapmakta, Napolyon'un Mısır'a girişinden bu yana güçlük çeker olmuştur: Bir yanda gayr-i İslâmî bir mekanizmanın çarkını döndürmeyi başlatacak İslâmî bahaneler ve diğer yanda İslâmî bir hayatı kendi inisiyatifi içinde sürdürmek üzere gösterilecek dirayet. Birincisi, yani yaşanan hayatın önünde İslâmî bir mahiyet olmadığı halde ortada İslâmî bir bahanenin bulunuşu, bütün devlet otoriteleri tarafından aralıksız istismar edilmiş bir husustur. İkincisi, yani Müslümanların kendi hayatlarını inançları, beklentileri, üstünlükleri uğruna biçimlendirmeleri, bir bakıma bu istismarın sona ermesiyle açılacak bir yol. Şimdilik hatırda tutmalıdır ki Müslümanların gelmesi İslâm'ın gelmesi anlamı taşımıyor. Çünkü İslâm’ın gelmesi ancak dünya üzerinde yeni bir yaşama düzeninin kurulmasıyla anlama kavuşabilecek bir vakıadır. Böyle bir değişmeden etkilenmeyecek hiçbir "güç" yoktur, çünkü İslâm’ın gelmesi dünyadaki bütün güçleri tartışma alanına sokmakla gerçekleşebilecek bir vakıadır.

Bugün Türkiye'de ve dünyanın her yerinde Müslümanlar mantar soslu biftek yemek istiyorlar ve onlara verilen sadece plaj şemsiyesi ve bir boğa güreşi biletidir. Ama bir gün yanlış anlama sona erer de Müslümanların önüne biftek konursa ne olacak? Nitekim bu yönde işaretler vardır. Eğer Müslümanlar kendi sığırlarını kendileri yetiştirmeyi, kendi usûlleriyle kesmeyi, kendi yaktıkları ateşte pişirmeyi ve canlarının istediği bir zamanda yemeyi başaramazlarsa

gerçek anlamda bir sonuç almış sayılmayacaklar. Gerçekte mesele biftek yeyip yememek değil, insanlığın kurtuluşu yolunda bir cazibe odağı olup olmamakta düğümlenmektedir. Müslümanlar Türkiye'de olsun, dünyanın herhangi bir yerinde olsun kendileri bir cazibe odağı olacak yerde kâfirlerin şu veya bu alanda başarılı sayılan verimlerinin cazibesiyle harekete geçiyorlarsa değil, İslâm'ı getirmek, İslâm'ın gelmesi için gereken hazırlığı yapmaktan bile uzak kalacaklardır.

DEMOKRASİ KİMDEN YANA?

Los Grandes Palabras ülkesinde siyasi hayat inişli çıkışlı imiş. Bazan adına demokrasi dedikleri bir siyasî yönetim tarzı ülkede hükümran olurmuş. Bu dönemlerde ülkenin seçilmiş parlamentosu görev yapar ve günlük hayat yazılı kanunların, yazılı olmayan örfün güdümünde, ama her an yönetim mekanizmasını ele geçireceği düşünülen silâhlı kuvvetlerin ruhunu taciz etmeyecek bir biçimde devam edermiş. Bazan de silâhlı kuvvetler kendilerini ülkenin tek ve mutlak hakimi olduklarını ilân eder, seçilmiş parlamentoyu fesh eder, günlük hayatın günübirlik keyfi emirnamelerle cereyanını temin ederlermiş. Parlamentolu yönetim ve askerî yönetim Los Grandes Palabras ülkesinde münavebeli olarak birbirlerinin yerini alırlarmış. Ancak, askeri yönetim geldiği zaman demokrasiyi savunanlar, parlamentolu yönetim geldiği zaman da askeri cuntayı savunanlar emdikleri süt burunlarından gelecek kadar zorlanırlarmış.

İşte bu ülkede, askeri yönetimin geçerli olduğu bir dönemde devlet başkanı saçlarına çeki düzen vermek üzere berbere gitmiş. Cuntanın başı olan generalin saçlarına makasla müdahale eden berber bütün meslektaşları gibi konuşkan biriymiş ve söz arasında "generalim," demiş "demokrasiye ne zaman geçilecek?" Bu soruya general hiç cevap vermemiş. Bir süre geçtikten sonra sorusunu tekrarlamış berber: "Generalim, demokrasiye ne zaman geçeceğiz?". Yine ses yok. Berber yılmamış traşın ilerleyen dakikalarında aynı soruyu bir kaç kez daha yöneltmiş generale. Ama yaverin sabrı taşmış ve bu tatsızlığa bir son vermek gereği duymuş. Berbere dönerek: "Görmüyor musun? Sorduğun soruya general cevap vermiyor. Sen berber bir adamsın, işine bak, mesleğini icra et ve siyaset yapma!". Bu sert müdahele karşısında berber gayet yumuşak cevap vermiş: "Aman efendim, siyaset ne haddimize! Ben tıpkı sizin buyurduğunuz gibi kendi işime bakıyorum ve mesleğimi icra etmek için çabalıyorum. Zira, demokrasi kelimesini duyunca generalin tüyleri tiken tiken oluyor. Saçları da fırça gibi ayağa kalkınca benim mesleğimi icra etmem kolaylaşıyor, makası daha ustalıkla kullanabiliyorum böylece. Yoksa memleket demokrasiye geçmiş geçmemiş benim meselem değil."

Acaba Los Grandes Palabras ülkesindeki cuntanın başındaki generalin saçlarını dimdik eden demokrasi nasıl bir şeydir? Demokrasi bir ideal midir, yoksa uyulması kaçınılmaz bir pratik gerçeklik midir? Günümüz dünyasında bir ideal olarak demokrasiden sözetmek oldukça müşkül. Yani, henüz yer küre üzerinde uygulaması görülmeyen ve insan tekinin toplum içinde kendini en elverişli şartları bulduğu bir örgütlenme biçimi olarak "demokrasi düşü" kişileri ve grupları harekete geçiren bir hedef kabul ediliyor [edilmiyor olmalı hn.]. Buna mukabil demokrasi gerekli ve geçerli sayılıyor. Yeryüzünde herhangi bir toplum demokrasi idealine en yakın oluşlarıyla demokrasi yönünden en hızlı ilerlemeyi temin ettiği iddiasıyla dikkati çekmiyor. Oysa birçok toplumun derece derece demokrasiden nasıl da uzak olduğu ifade edilebiliyor. Diyebiliriz ki dünyadaki devletler içinde bir olumsuzluk sıralaması, anti-demokratik özellikler sıralaması yapmak kolaylığı ne kadar varsa; bir olumluluk sıralaması yani demokratik özellikleriyle özenilmeye değer ülkeler sıralaması yapma zorluğu da o kadar vardır.

Demokrasi konusunda herkesin anlayamaz ve anlaşılmaz bir konumda bulunuşunun sebepleri sayılamayacak kadar çok. Zihinleri karıştıran şey ne konunun çok fazla çetrefil oluşu, ne de insanların meseleyi kavramada yetersiz kalışlarıdır. Demokrasi konusundaki karışıklığı doğuran şey bizim gerçekleri fark etmek için yeterli teçhizata sahip olmayışımızla ve bilhassa yakın tarihle bağlantılı olarak cesaretimizin kırılmış oluşuyla ilgilidir. Teçhizatımız yok çünkü güçlüler demokrasiyi kendi teçhizatları haline sokmuşlardır. Cesaretimiz yok, çünkü demokrasi galiplerin ideolojisi halinde yaşamaktadır. Bertrand Russel'in belirttiğine göre demokrasiyi Elbe nehrinin doğusunda yaşayan insanlar "bir azınlığın zorla kabul ettirdiği cunta" olarak anlamışlardır. Bu sözlerin hepimizi şaşırtması gerek. Zira bugün cunta kelimesiyle demokrasi kelimesini zıt anlamlar içinde kullanmaya yatkınız. Ama, Russel'in demokrasiyi Elbe nehrinin batısında yaşayan insanların nasıl anladığı konusundaki sözleri meseleye hesaba katılır bir açıklık sağlıyor: Russel'e göre demokrasi: "etkin politik gücün deliler... katiller ve asilzadeler haricindeki bütün kendini bilen kişiler arasındaki eş dağılımıdır." Russel'in ifadesinde demokrasi aleyhinde ve lehinde mecazlara yüklenmiş anlamlar saklıdır. Bunları çözebilmek için Batı medeniyetinin oluşumundaki tarihî gerçeklere başvurmak zorunludur.

Genel anlamıyla demokrasiyi onyedinci yüzyıldan itibaren Batı'da gelişen düşüncelerin paralelinde ortaya çıkan ideallerden sadece biri olarak görürüz. Gerek kavram, gerekse terim olarak demokrasi ABD'nin kuruluşuna kadar öne çıkmış değildir. Her ne kadar ilhamını Antik Yunan'dan ve aslî gıdasını

Aydınlanma Çağı Avrupasından almış ise de, demokrasi fiili gücünü Amerika'ya borçludur. Her ne kadar demokrasi bir siyasî haklar savunuşu ve insanın manevî yücelmesinin dünyevî imkânları gibi görünse de fiilen endüstriyalizmin ve ona bağlı olarak büyüyen bir finans şebekesinin söz geçirme gücünü temsil eder. ABD Britanya ve Fransa aralarındaki sert rekabete rağmen 19. yüzyılda bir kaynaşmayı başarmış endüstri finans üstünlüğünü ellerinde tutan ülkelerdir. Kendi üstünlüklerini dışlarında bulunan toplumlara kabul ettirmenin uygun silâhını demokratik bahanelerde bulmuşlardır. Bismark Prusyası, Çarlık Rusyası ve Abdülhamit Türkiyesi birer istibdat sayılmış ve bunların herbirinin alternatifi demokrasi olmuştur. Yani, büyük Batılı finans odaklarının ülke içinde temsilciliğini yapan bir azınlık tarafından desteklenen cunta. Türkiye'de İttihat ve Terâkki iktidarı hem demokratik, hem de cunta olmaklığı bakımından tipik bir tarihi örnektir.

Demokrasinin olumlu tanımı da endüstri-finans kompleksinin hayat şansıyla doğrudan ilişkilidir. Demokrasi delilere, katillere ve aristokratlara etkin siyasi iktidarı vermemek demek. Deliler, yani Roma İmparatorluğu'nu ihya etmek sevdasına kapılan Faşistler, Alman ırkına bin yıllık hayat sahası açmak isteyen Naziler vesaire... Katiller, yani mülkiyet ve imtiyaz sahiplerini öldürmeyi suç saymayan anarşist ve komünistler... Aristokratlar, yani endüstri ve finans hakimiyetinin insanlığın alçaltılması olduğunu iddia eden ve bu yüzden hakimiyetin kendi ellerinden alınmasına rıza göstermeyen alternatif nüfuz odakları... Demokrasi delilerin, katillerin ve aristokratların iktidardan uzak tutulması için özen gösterilen bir siyasî rejimdir. Fakat eğer deliler, katiller ve aristokratlar birbirlerini boğazlarsa veya endüstri-finans kompleksinin canına kastetmeyen bir alanda cinayetler işlerlerse demokrasiyi savunanların buna diyecekleri fazla bir şey olamaz. Hatta demokrasilerin böyle bir kapışmadan çok şey umduklarını dile getirmek de zor değil. Nitekim, Faşist İtalya'nın Habeşleri katletmesi, Nazi Almanyası'nın Çekleri ve Slovakları, Sovyet Rusya'nın Letonya-Litvanya-Estonya'yı yutması demokrasinin delilere ve katillere ne büyük manevra imkânı tanıdığını kanıtlayan vakıalardır. Peki, demokrasi delilere ve katillere işine yaradığı zaman iktidar sunuyor da aristokratlardan bu iyiliği esirgiyor mu? Elbette hayır. Demokrasinin izale ettiği aristokratlar sadece paranın üstünde bazı insanî değerler olduğu gerekçesiyle endüstri-finans kompleksine direnen ve elinden geldiğinde alternatif bir yaşama tarzı ortaya çıkarıp beslemeye çalışan aristokratlardır. Yoksa andığımız kompleksin bir cilâsı olmayı kabullenen ve hatta mekanizmanın iyi çalışmasına yardım eden aristokratlara(?) demokrasi en mutena yeri vermiş durumdadır. Bugün Britanya

demokrasisi olduğu kadar aristokrasisi de en sağlam kabul edilen ülkedir. Dünyanın demokratik işleyişinden en az şikâyetçi olunan ülkeler Belçika, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç birer cumhuriyet değildir. Hatta İsveç, laik bile değildir.

Bütün bu karışıklık içinde kimse ideal bir model olarak mükemmel demokrasiyi tanımlamaya yanaşmayacaktır. Hangi ülkenin, hangi döneminin daha demokratik olduğu bizim demokrasiye verdiğimiz anlamla ve o ülkede görmek istediklerimizle bağlantılı olarak değişeceğinden hiç kimsenin kuşkusu yok. Meselâ hem Çarlık Rusya'sı, hem de Sovyet Rusya rejim aleyhtarlarını Sibirya'ya sürdü. Acaba bu sürgünlerden hangisi demokratik bir uygulamaya daha yakındı? Bir kış tatili yerine geçen ve her becerikli insanın kaçmayı başarabildiği Çarlık sürgünleri mi? Yoksa çalışma kamplarının kötü beslenme ve sağlık şartları sonucu ömür kısaltan ve kaçıp kurtulanın hiç bilinmediği sosyalizm sürgünleri mi? Demokrasi günlük uygulama bakımından olduğu kadar tarihi gerçek bakımından da bir ideali dile getirmekten çok uyulması kaçınılmaz bir pratik gerçeklik olarak yaşanmaktadır.

Kaçınılmazlığın büyük bölümü dünya sisteminin gücüyle doğrudan ilişkilidir. ABD, İngiltere ve Fransa ardarda iki dünya savaşının galipleri arasındadırlar. Demokrasi bir tez olarak çıkan görüşleri silip yok etmekle kalmamış, kendini tekrar tekrar şartların gereğince tanımlayabilmiş ve insanların anlayışlarını kabul edilebilir olanın demokrasi olduğu veya demokrasi dışındaki tekliflerin kabul edilemez olduğu yönünde yoğurabilmiştir. Kaçınılmazlığın bir bölümü de demokrasi dışında teklifler getirmenin her rejimde ve her devlet yönetiminde kendine mahsus rizikoları yaratması yani böyle tekliflere eğilenlerin tehlikeli sayılma korkusuyla başbaşa bırakılmasıdır. Ve nihayet demokrasi dışında geliştirilmiş ve toplumsal iletişim alanında geçerliliğini koruyabilen tek atmosferin artık (en azından 1945'ten bu yana) bulunmayışıdır.

Halbuki 1914 yılında Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte "demokrasi" aydınların gözünde bir ideal olarak itibarını tümden yitirmiş durumdaydı. Ne yoksulların yaralarına melhem olabilmiş, ne de zenginlerin servetlerine güven sağlayabilmişti. Demokrasi devam edecekse bu durum yoksulları daha karamsar, zenginleri daha korkak hale getirecekti. Yeni bir şeyler bulma endişesi delilerin ve katillerin bir davayı savunmaları imkânlarını genişletiyordu. Eğer modern demokrasinin anavatanı sayılan İngiltere, Fransa ve ABD'de sistem örneklik edecek oranda sağlıklı ve verimli bir işleyiş gösterseydi ne İtalya'da Faşistler, ne Rusya'da Bolşevikler, ne de Almanya'da Naziler iktidarı ele geçirebilirlerdi. Bu yönüyle İspanyol İç Savaşı oldukça öğreticidir. Bu ülkede demokrasi çatışan

tarafların topluca düşman oldukları bir kavramdı. İşin içinde sadece rahipler, anarko-sendikalistler, faşistler ve komünistler vardı. Günümüzde durum tersine dönmüş gibidir: İstekler hangi yönde olursa olsun demokratik olma iddiasını taşırlar. Bugün Çin'de daha fazla demokratikleşme adına büyük gösteriler yapılmaktadır.* İşin içinde ise sadece öğrenciler vardır. Öğrenciler dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir zaman Demos yani halk niteliği kazanmamışlardır. Sadece öğrencilerin istediği bir demokrasi abestir. Ama bugün artık bütün sosyal gruplar ve bütün siyasi kamplar ancak demokrasi isteyebilirler. Çünkü demokrasi bir siyasi ideal olarak ortaya çıkarılmasa bile uyulması kaçınılmaz bir pratik gerçeklik olarak bütün ağırlığını hissettirmektir.

Dünyanın neresinde olursa olsun herhangi bir siyasî talepte bulunan kişiye pasaport sorar gibi "sen demokrasiden yana mısın?" sorusu sorabilmekte ve demokrasinin sadece bazı generallerin tüylerini diken diken ettiği kabul edilmektedir. Gerçekte demokrasiden yana olmak veya olmamak ağırlıklı bir soru olmaktan çıkmıştır. Bunun iki sebebi var: Birincisi, dünyanın hiçbir yerinde demokratik olmadığı halde veya demokrasinin beynelmilel işleyiş tarzına karşı olduğu halde, insanlara çekici gelmeyi başarmış ve haklılığını ispat etmiş hiçbir siyasî rejim yoktur. Bir insanın demokrasiden yana olmadığını söylemesi onun bir askerî cunta yönetiminden veya tek partili sağ ve sol diktatörlükten yana olması anlamı taşıyabilir. Halbuki bu yönetimler de kendilerini ya demokrasiye geçişin bir aşaması veya kendilerine mahsus bir demokrasi olmakla açıklamaktadırlar. Demokrasiden yana olup olmamanın ağırlıklı bir soru olmaktan çıkışının ikinci sebebi bu sorunun peşin bir cevap beklentisi içinde soruluşudur. Yani gerçekte şöyle denmektedir: "Demokrasiden yana olmadığını söyle de yuvanı yapayım." Bu durumdu kimin demokrasiden yana olduğu önemini kaybetmektedir. O halde önemli ve anlamlı soru demokrasinin kimden yana olduğu sorusudur.

Madem demokrasi kaçınılmaz bir pratik gerçeklik olarak bize sunulmaktadır. Bizim yapacağımız da bu pratik gerçekliği bütün boyutlarıyla ve varacağı nihaî sonuçla gözönüne almak olmalıdır. Meselâ demokrasi çoğunluktan yana mıdır? Demokratik mekanizma harekete geçirildiğinde çoğunluğun istek ve özlemleri toplumda ağırlık olarak ifadesini bulacak mıdır? Böyle meselelerle karşılaşılınca derhal gündeme gelen bazı hususlar var. Önce demokrasinin bir çoğunluk diktası olduğu ibaresinden ne anlaşılacak? Çoğunluğun istek ve özlemleri doğrultusunda biçim kazanmış bir örgütlenme tarzında mekanizmanın diktatoryal mahiyette olduğu söylenebilir mi? Eğer demokrasi çoğunluğun istek ve özlemlerini engelleyen bir işleyiş gösteriyorsa bunun bizatihi bir diktatörlük olmadığının

teminatı nerede bulunacak? Bu sorulara cevap bulmak güç. Bir başka güçlük de çoğunluğun istek ve özlemlerine kimin set çekeceği meselesinden doğmaktadır. Azınlık haklarını savunacak olan bizatihi azınlık mıdır, yoksa çoğunluk azınlığı ezmeme konusunda kendi ihtiyarıyla mı hareket etmektedir? Eğer bir azınlık kendi gücüyle haklarını savunabilecek bir yeterlik gösterebiliyorsa böyle bir siyasi işleyişte çoğunluğun diktasını kuramayacağı rahatlıkla söylenebilir. Yok eğer azınlığın hakları yine çoğunluğun insafına kalmış durumdaysa çoğunluk yönetiminin diktatoryal olmadığı kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Nitekim demokrasinin sadece bir seçme seçilme mekanizmasının harekete geçmesi değil, aynı zamanda bir siyasî terbiye ve hayatın belli esaslar dahilinde düzenlenmesi olduğu demokrasi gündeminin dışında tutulmayan hususlardandır.

İşte bu noktada demokrasinin kimden yana olduğunu anlama kolaylığı doğmaktadır. Eğer demokrasi bir siyasi terbiye ise o demokrasinin insanlardan uyulmasını beklediği belli ahlâkî, fikrî ve fiili esaslar bulunuyorsa artık demokrasiden toplumdaki çeşitli eğilimlere temsil hakkı ve gücü tanıyan bir serbestiyet rejimi olarak değil, tarihin bir yorumu üzerine bina edilmiş ve önceden belirlenmiş bazı ahlâk değerlerini, yaşama biçimlerini korumak ve savunmak üzere ihdas edilmiş, yasak koyan bir siyasi düzen olarak sözetmek mümkün olacaktır. Demokrasinin çeşitli görüşlerin bu görüşlere güç veren ahlâki, teorik ve maddi temellerin savunulmasına da hak tanıyarak yarışmasına imkân veren bir ortam sağladığını ileri sürmek yerine, belirlenmiş bir görüş içinde kişilerin kendilerini o görüşe en iyi hizmet edecek aday olduklarını ispat etmeleri suretiyle yansımasını mümkün kılan bir yol sağladığını söylemek kolaylaşacaktır. Demokrasiyi savunan herkes sözlerini demokrasinin kendini ortadan kaldıracak görüşlere yaşam hakkı veremeyeceği hükmüyle bitirecektir. Demokrasi sadece demokratik usüllerin devamını kabul edenlerden yanadır.

Demokrasinin belli bir siyasî gelişimin ve toplum oluşumunun verilerinden yana olduğunu tespit etmek zor değildir. Demokrasi temellerini 16. yüzyılda atmış ticaretten, 17. yüzyılda doğmuş bilimden, 18. yüzyılda zafere ulaşmış idare mekanizmasından, 19. yüzyılda dünya üstünlüğünü kurmuş endüstriyalizmden, 20. yüzyılda insanlara kaçacak yer bırakmamış teknolojik devrimden yanadır. Teknolojiyi reddedeni demokrasi sağırlığa ve dilsizliğe mahkûm eder, endüstriyi sağlıksız bulanı demokrasinin seçme ve seçilme ve hükümet etme, yasa koyma yollarını benimsemeyeni demokrasi çölde bırakır, bilimi eleştireni demokrasi hesap dışı tutar, ticaretten yararlanmayanı demokrasi insan yutan kumlara atar.

Ben gelecekteki kazançlarımı dikkate alarak ihtiyatlı yürümeyi gerekli sayarak ne kadar demokrasiden yana olsam da, kazandığı zaferler muvacehesinde

demokrasi bana karşıdır. Eğer tanımlarda sarahete kavuşabilir, insanlarla sansürsüz ve aydınlık bir dille konuşma imkânına varabilirsek belki bu zorluk da anlaşılabilecektir. Demokrasi yeni bir dilin güç kazanmasına ne ölçüde elverişlidir? Bu da ayrı bir konu.

SUSAN ÇOĞUNLUK DİLLENEN DEMOKRASİ

Demokrasinin gerek işleyiş tekniği, gerekse hizmet ettiği felsefe bakımından sakıncalarını veya insanlık aleyhine tezahürlerini sıralamaya başlayacak olursanız, demokrasi yandaşları size derhal şöyle bir cevap bulacaklardır: Elbette demokrasi insanların içinde yaşayabilecekleri en iyi siyasî rejim değildir, ama karşımıza çıkarılan ve bize muhtemel idare tarzı olarak sunulan kötü siyasi rejimlerin en iyisi demokrasidir. Demokrasi iyi olduğu için tercih edilmez, diğerleri çok kötü olduğu için demokraside karar kılınır. Ehveni şer demokrasidir. Biraz dikkatle baktığımızda bu savunmanın temelinde anarşist bir dünya görüşünün yer aldığını farkederiz. Çünkü en iyi yönetimin yönetme erkinin en az kullanıldığı ortamda olduğunu savunanlar anarşistler, demokrasiden bazı iyi şeyleri yapmasını beklemezler, onların bekledikleri demokrasinin bazı kötü şeyleri yapmamasıdır. Fakat demokrasi savunması her zaman bu anarşizan anlayış doğrultusunda yapılmaz ve daha çok bir medeniyet ölçüsü gibi öne sürülür.

Avrupa'da medeniyet ölçüsü yüzyıllar boyunca Hıristiyanlık esas alınarak konulduğu için barbarlığın belirtisi Hıristiyan olmama sayılabilmiştir. Daha sonra demokrat olmayışın da barbarlığa yakınlığı kolaylıkla vurgulandı ise bundan bizim anlayacağımız barbarlığın hep belli bir yaşama tarzının dışında kalmakla tanımlanabildiği, medenî oluşun da önce Hıristiyanlık ve sonra demokratlık kimliği içinde kabul edildiğidir. Dün Hıristiyan medeni idi, bugün demokrat medenidir. Demokrat olmak Hıristiyan olmanın yerine geçmiştir, ama onu tarihten silerek değil, Hıristiyanlığın değerlerini emerek, içine sindirerek belli bir anlayış kendini Hıristiyanlıktan demokrasiye aktarmıştır. Yönetimde bulunduğu sırada canlı siyasî olaylara karışan Papa VII. Pius, daha Papa olmadan, 1797'de şöyle demişti: "Evet, aziz kardeşlerim, siate buoni cristiani, e sarete ottimi democratici" (İyi Hıristiyan olunuz, mükemmel demokrat olursunuz) Avrupa'da bir Hıristiyan Demokrat ve bir Sosyal Demokrat medeniyet terazisinin darası olmak bakımından birbirlerinden daha üstün sayılamazlar. Avrupa Topluluğu Hıristiyan kimliğini demokrasiye olan sadakati sayesinde de belirgin kılabilir.

İmdi, demokrasinin savunulmasında iki karşıt görüşle yüzyüzeyiz. Bunlardan birincisi demokrasinin bizatihi özgül (specific) değerlerini savunması yüzünden değil, birçok farklı değerin yaşamasına imkân veren bir ortamı sağladığı için tercihe yaraşır buluyor. Bu birinci görüşe göre demokrasiyi bir amaç olarak anlamak yerinde olur. Daha doğru olanın farkedilmesinde herhangi bir başka siyasi rejime göre sakıncaları daha az olan bir araç. İkinci görüş ise demokrasiyi tarihi yükü ile olduğu kadar ulaştığı sonuç itibariyle de savunmaya değer bulur. Çünkü bu görüşe göre demokrasi kendisi bizatihi bir değer veya değerler bütünüdür. Hıristiyanlık aracılığıyla Avrupa'yı medenileştirmiş bulunan değerlerin günümüzdeki ifadesi demokrasidir. Başka siyasi rejimlerle demokrasi arasında insan meselelerine yaklaşım bakımından derece farkı değil, mahiyet farkı vardır ve diğer siyasi rejimlerin kötü oluşları demokrasiden uzaklaşmış bulunmalarıyla açıklanabilir.

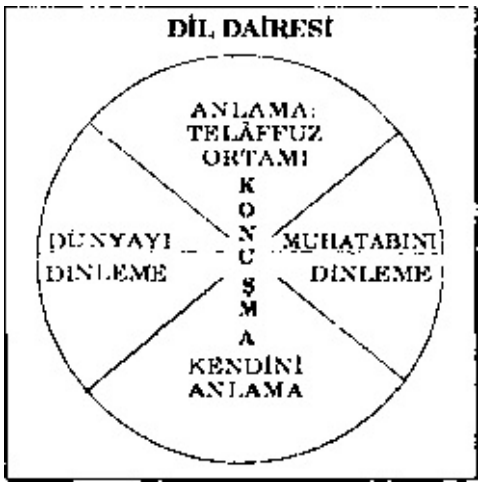
Türkiye'de yaşayan insanlar demokrasiye bir açıklama ve mazeret temine yönelmiş bu iki görüşten hangisine hak vererek kendilerini demokratik rejimle irtibatlı kılabileceklerdir? Eğer demokrasiyi bir araç sayan anlayışa itibar edersek, bu kabulümüz Türkiye'nin kendine mahsus bir yol arayışı bulunduğunu ve demokrasiyi bu arayışta en elverişli ortamı sağlaması bakımından ehveni şer saydığınızı itiraf edişimiz olacaktır. Yok eğer demokrasinin bir amaç olduğu görüşünde karar kılacak olursak bu takdirde içinde yaşadığımız toplumun tarih içindeki yerini ihmal etmek zorunda olduğumuzu ve kendi yapımızı gerek anlayış gerek yaşayış bakımından değiştirmenin gerekli olduğunu ifade ederiz. Demokrasiyi araç sayan taraf kültür değişmeleri sebebiyle işlenen fiilleri eleştiriye tabi tutmaya hazırdır. Demokrasiyi amaç sayan taraf da zoraki kültür değiştirmelerini toplumun yaşadığı en faydalı tecrübeler sayarak savunmaya hazırdır.

Bu noktada demokrasinin esası ile demokrasinin usülleri arasındaki farklılık veya çatışma da su yüzüne çıkmış oluyor. Türkiye'de demokrasinin esasını savunduğunu öne süren kişi ve çevreler demokratik işleyişin seyrinden hiçbir zaman tatmin olmamışlardır. Daha doğrusu, olmamaları gerekir. Çünkü amaç bir değerler sistemi olarak demokrasi ise bu alandaki noksanlar toplum bünyesinde pek belirgin biçimde sırıtmaktadır. Buna karşılık demokratik işleyişten en çok istifade eden kişi ve çevreler de demokrasinin esasına bağlı olduklarını belirtme gereği duymamışlardır. Belki dünyanın her yerinde demokrasinin savunduğu ilkelerle demokrasinin işleyiş tarzı arasındaki uyumsuzluktan sözetmek mümkündür. ABD'de seçim bölgelerinin tespitinden, kurullardaki çalışmalara kadar bir çok siyasi manipülasyonun pek de demokratik olmadığı, yani

demokrasinin ruhuna uymadığı gösterilebilir. Avrupa ülkelerinde seçim kanunlarının demokratik ideallerle ne ölçüde bağdaştığı tartışılabilir. Ne var ki Türkiye'de bunların ötesinde bazı meseleler vardır. Bu meselelerin başında demokrasinin belli eğilimlere serbestiyet getirip getirmemesi gelmektedir. Eğer demokrasi bir serbestiyet rejimi ise toplum içinde insanın anlaşılmasına yarayacak bir konuşmayı başlatması gerekir. Ancak sansürsüz ve aydınlık bir dille konuşma imkânına ulaşılan bir toplumda insan meseleleri çözüme kavuşabilir. Demokrasiyi sadece bir düzen olarak anlayacak olursak, hatırlamamız gerekir ki bütün düzenler susturur. Çünkü susturmayı başaramayan düzeni temin etmeyi de başaramaz.

Acaba konuşmanın gerçekleşmesi için düzensizlik mi gereklidir? Bunu iddia etmek saçmalık olur. Konuşma bir manâyı dışa vurmak, bir anlamı temin etmek içindir. O halde konuşmanın da düzene ihtiyacı vardır. Yukarıda bütün düzenlerin susturduğunu öne sürdük. Demek ki belli bir düzen bazı unsurların susması ve bazı unsurların konuşmasına zemin sağlaması için ihdas edilir. Demokrasinin ve Türkiye'deki demokrasinin kimleri susturduğu ve kimlerin konuşmasına zemin sağladığı gözlemler yoluyla anlaşılabilir. Yine gözlemler yoluyla ve en yalın tarihî bilgiler yardımıyla Türkiye'de demokratik uygulama alanının genişlemesiyle birlikte Müslümanların (Müslüman diye bilinenlerin, Müslümanlığını deklare edenlerin, Müslümanca tutumu gündeme getirme çabasında olanların) konuşma imkânının da çoğaldığını söyleyebiliriz. Şimdi mesele dünyadaki ve Türkiye'deki demokrasi uygulamasının yeni bir dilin güç kazanmasına elverişli olup olmadığının anlaşılması meselesidir.

Yeni bir dil meselesinin önemi şuradadır ki, geçen zaman içinde böyle bir dilden mahrum olunduğu için Müslümanlar artan konuşma imkânlarını kullanamamışlar, dillenen demokrasi karşısında susan çoğunluk olarak kalmışlardır. Bir çark tersine dönmektedir. Yeni dil bu çarkı doğru istikamette çevirmeye yarayabilir. Benim burada yeni dil diyerek adlandırdığım dil elbette ki en eski dildir. Modern zamanların dili çabuk paslandığı için ömrüne nisbeten eski görünüyor. Sözünü ettiğim dil bütünüyle eklemli (melfûz, articule) bir dil de değildir. Yeni dil, gönlümüzle elimiz arasında yer tutmuş olan dildir. Bu söylediklerimi açıklığa kavuşturma çabası doğrultusunda Andre Jacob'un, *Introduction a la philosophie du langage* (Gallimard, 1976)'da bulunan bir çiziminden yararlanacağım.

Dil dairesi denilen hadiseyi şöyle gösteriyoruz: Hareketsiz haliyle konuşma dediğimiz olayın çevresinde yer alan bütün unsurlarla ilgisi olduğunu, merkezde konuşma (dil) olmak üzere bütün unsurların eşit ölçüde etkili olabileceğini kabul ediyoruz. Hepimiz bir telâffuz ortamında bulunuyoruz. Bu ortamı bir budalalık, bir gününü gün etme, bir karışıklık adına kullanabiliriz. Modern zamanların paslı dili başka türlü yapmasını başaramadığı için muhatabını dinlemenin, kendini anlamanın ve dünyayı dinlemenin verimli sonucuna ulaşabilmiş değil.

Şimdi bu daireyi bir çember olarak düşünün ve çemberin ters istikamette, yani saat yelkovanının ilerlediğinin aksi istikametinde döndüğünü varsayın. İşte içinde bulunduğumuz dil, konuşmamızı böyle sağlıyor. İçine düştüğümüz karmaşık telâffuz ortamından (bilginin kaynağından uzaklaşmış bir eğitim ve şartlandırma düzeninden) dünyayı dinlemeye geçiyoruz. Dünyayı dinlemiş olmanın bir uzantısı olarak kendimizi anlamaya yelteniyoruz. Böyle derme çatma bir "özne" muhatabını dinleme işine dalıyor. Tekrar dışa dönük anlama alanına girdiğimizde bir önceki evreden daha katılaşmış bir halde bulunuyoruz. Katılaşma dünyaya, kendimize ve muhatabımıza karşı muharip tavırlar takınmamızı hızlandırıyor.

Tersine dönen çarkı siyasî oluşumu izah edecek şekilde de yorumlayabiliriz. İnsanlarla ilişkisini muhatabını diledikten sonra düzenleyen bir konuşma düzeni, denetim altında tutulan ülkelerde metropol ülkelerin yerini açıklar. Metropol ülkelerde muhatabını dinleme, hakimiyet araçlarını dinleme anlamını taşıyacaktır. Dünyayı dinledikten sonra kendini anlama süreci başladığı için sömürü ilişkisini haklılaştırma ve bu haklılaştırma içinde kendini koruma, emperyalist dilin konuşmasıdır.

İnsan soyuna karşı duyarsız, buna karşılık dar çevresine ve kendi sulbüne karşı bencil bir çıkar telâşı içinde konuşmaya devam edilir. Emperyalist dilde (ve

elbette onun her ülkedeki şube-ajan unsurunda) bilinç ve bulunç (şuur ve vicdan) belirleyici bir rol oynamaz. Çünkü emperyalist dili konuşan kendini anlarken yani kendini anlamak için dünyayı dinler. Bu durumda kendini sadece fonksiyonu itibariyle anlar. Fonksiyonunun da bütün imkânları kullanarak yerini sağlama almaktan ibaret olduğunu düşünür.

Dil dairesi bir çember olarak algılanıp da doğru çevrilecek olursa yeni bir dile varabiliriz. Doğru istikamet saat yelkovanının ilerlediği istikamet sayılmalıdır. Bu durumda konuşmaya anlamakla başladığımızı kabul edeceğiz demektir. Telâffuz ortamına dünyayı dinleyerek ulaşmışızdır. Böylece insan ilişkilerini güden verilerden haberdar olarak, anlama alanında yani telâffuz ortamında gireriz. Önce dünyayı dinlemek sonra anlamaya ulaşmak doğru ilişkilere uygun bir hazırlık sağlar. Tersi olsaydı yani muhatabımızı dinleyip de anlama alanına, telâffuz ortamına girseydik sadece ezen veya ezilen konumunu benimseyecektik. Muhatabımız dünya değildir, bize kendi gücünü hissettiren her ne ise odur. Tersine dönen çarkta muhatabımızı kendimizi anladıktan sonra dinleriz. Böylece ben ve başkası yani ben ve muhatabım iki sınırlı ve çatışan unsur olarak devreye girerler. Halbuki muhatabını dinledikten sonra kendini anlamaya girişmek kendini tartmak anlamına gelir. Muhatabıyla bağlantı kurabilecek nitelikteki "ben" katılaşan bir ben değildir. Bu yumuşayan ve erimeye eğilimli "ben" dünyayı dinlemeye başladığında dünyayı nasılsa öyle bilmeye elverişlidir. Daha ötede, anlama alanına girince mânâyı çözebilecek hazırlıkta olur. İnsan ilişkilerinde bilinç ve bulunç (şuur ve vicdan) gücünü kullanarak yönünü çizer.

Çark tersine döndüğü zaman yoğunluk (kesafet) artar. Doğru dönen çark yumuşaklığı (letâfeti) çoğaltır. Çarkın iki yönlü hareketi de susmayı, suskunluğu getirebilir. Çarkın her dönüşü de bir düzendir. Ancak tersine dönen çarkın getirdiği zorlayıcı, kapatıcı, yıkıcı suskunluktur. Doğru dönen çarkla birlikte özgürleştirici, açıcı ve onarıcı suskunluk doğar. Bütün bu anlamları okuyucu çizimi yeniden değerlendirerek ve çizim üzerinde düşünerek zenginleştirebilir ve gerek kendi hayatına, gerekse dünyanın seyrine dair farklı ve yararlı yorumlar getirebilir. Ancak çarkın doğru yönde seyretmesini sağlamakla yeni dilin doğru mecrasını bulmuş olmayız. Doğru mecranın, doğru güzerhgâhın elde edilmesi için "muhatab"a ve "dünya"ya bir anlam vermek, onların hangi özellikte olduklarını, hatta ne olduklarını bilmek gerekir. Muhatabımız bir insan, bir sevgili, devlet, para veya tabiat olabilir. O takdirde dünya da "muhatabımıza" bağlı olarak bir yer sahibi olacaktır. Dünya sosyal hayat olarak, sevgi ilişkisinin çevresi olarak, ülke, piyasa ve kâinat olarak algılanabilir.

Müslümanlar hayatları boyunca muhatab olarak din gününün sahibini,

Yaratıcıyı, Rahman ve Rahim olan Allah'ı kabul ederler. Müslümanlar duygularındaki yükselme ve düşüş anlarında, zihinlerinin genişleme ve daralma hallerinde "ya rabbi..." derler. Alemlerin rabbine yönelmiş olmak, muhatabını bulmak sırat-ı müstakim üzre bulunmak anlamı taşır. Müslümanlar için muhatabını dinleme Kur'an-ı Kerîm bilgisi edinme anlamı taşır. Dünya ise yaratılandır. Müslümanlar Yaratan'dan ötürü yaratılanın dinlenilmesine hassasiyet gösterirler. Kendini anlama Müslümanlara göre nefse karşı verilen mücahededir. Kırılmış nefs dünyayı dinler, dünyayı nefsi sınırlayarak dinlemeyi başarmakla anlama alanına varılır ve yine çevrimin gereği olarak kendi durumunun Kur'an ölçülerine göre değerlendirilmesini yapar. Bir üst menzile varır veya kapasitesinin yettiği yerde kalır.

Çarkın doğru dönmesi ve doğru güzergâhta seyretmesi herşeyin sonu değildir. Bir de bilinç ve buluncun (şuurun ve vicdanın) konuşmayı gerçeklemesi vardır. Yeni dil fiilî bir gerçeklik olmak zorundadır. Kur'ân-ı Kerîm'i dinleme ve kendini anlama, dinleyebilmek için anlama sürecine geçmek sözkonusudur. Anlama elbette bir zihnî süreçtir, ama sadece bu zihnî değil, aynı zamanda "ameli"dir. Yani anlama ibadetin kendisidir. "İhdinas sıratelmüstakim": Konuşma budur. "O", "Ben" ilişkisinin "Sen", "Ben", "O" ilişkisine dönüştürülmesidir.

Bütün bu açıklamalardan sonra Türkiye'de demokrasinin yeni bir dilin güç kazanmasına ne ölçüde elverişli olduğu sorusunun cevabına geçebiliriz. Diyebiliriz ki, Türkiye'de demokrasiyi bizatihi bir değer olması itibariyle savunan ve bunun yanısıra Batı medeniyetinin üstünlüğüne inanan kişiler herşeyden önce kendi kaynaklarını sıkıca gözden geçirmek ve eğer Batı medeniyetini savunuyorlarsa onun kökleri hakkında kapsamlı bilgilere ulaşmak zorundadırlar. Bunu başardıkları takdirde kendilerinin Batı medeniyetiyle kuracakları ilişkinin niteliğini anlamaları gerekecektir. Eğer tâb'i-metbu ilişkisini kendi dillerine uygun sayıyorlarsa Türkiye'de yaşayabilen demokrasinin yeni bir dil ortaya çıkarması için gayret sarfedeceklerdir. Demokrasiyi öz değerleri bakımından değil de bir araç, bir siyasî biçim olduğu için kabul edip savunanların Türkiye'den yeni bir dil doğmasına engel olmayacakları şimdiden bellidir. Çünkü sadece bir biçim olarak benimsenen demokrasi kendine bir üslup, bir meşreb bulma yönünde mesafe katedeceğini bildiği kadar, biçimin kendine açacağı yol doğrultusunda yeni dile giden imkânları da genişletmediği takdirde o biçimi de kaybedeceğini bilen bir demokrasidir.

ÇİĞ TAVUK PİŞMİŞ TAVUK KOMŞUNUN TAVUĞU

İkinci Dünya Savaşı'nın ünlü generallerinden Dwight D.Eisenhower, ABD Başkanı olarak 1959 yılının Aralık ayında Türkiye'ye geldi. Başkanı taşıyan uçak bir Boeing 707 idi. Bunu biliyorum, çünkü bu ziyaretle ilgili bir gazete haberi yazmamız istenmişti kompozisyon dersinde. O sıralarda bir lise öğrencisiydim ve günlerden pazar olmasına rağmen okula çağrılmıştık. Bizi sıralar halinde Atatürk Bulvarına kadar götürüp serbest bırakmışlardı. Ankara'nın ne daha önce, ne de daha sonra böylesine şaşaalı bir karşılama töreni yaşadığını sanmıyorum. Gazetelerin yazdığına göre dörtyüz bin civarında insan yol gözlüyordu, (Ankara'nın o günlerde nüfusu neydi ki!) Bildiğim kadarıyla Dışkapı'da gösterişli bir tak vardı. Opera'da, Sıhhiye'de ve Kızılay'da kutlama için yerleştirilmiş abidevi süsler vardı. Hele Kızılay meydanında herhangi bir ABD büyük şehrinden koparılıp getirilmiş gibi duran ışıklı nesne çok göz alıcıydı. Nitekim, Eisenhower'da "Şimdiyi kadar hiç bir yerde böylesine karşılanmadım" diyesiymiş. Çankaya'ya kadar bütün yol donatılmıştı. Süsler ve insancıklar. Onbeş yaşında biri olarak beni çok tedirgin eden bir durumdu bu. Tepkimi yüksek sesli "yazık değil mi bu kadar masrafa" diyerek dışavurdum. Yanımdaki orta yaşını geçkin bir adam cevap verdi: "Kaz gelen yerden, tavuk esirgenmez, evlâdım." Olayın böylece izahından büyük bir iğrenti duydum. O günden beridir ki, küçük insanların bu bayağı ticaret anlayışından nefret ederim.

Gerçekten kaz geliyor muydu Amerika'dan ve biz hangi tavuklarımızı vermekteydik? Eisenhower'ın ziyareti üzerinden altı ay geçmedi, 27 Mayıs 1960'ta Cumhuriyet tarihinin ilk askerî darbesi vuku buldu. Bu darbe daha sonra 1971'de ve 1980'de tekrarlanacak askerî müdahalelerin başlangıcı olması bakımından değil, fakat Türkiye'nin yirmi dokuz yıldır duçar olduğu siyasî istikrarsızlığın başlatıcısı olması bakımından Türkiye için bir yenilikti. Osmanlı Devleti devam ettiği sürece Türkiye'de dışa karşı siyaset "örtülü" sayılırdı. Devletin müslim veya gayri müslim tebasına karşı tavrı ne olursa olsun, kendi dışındaki güç odaklarına karşı cidârında bir sır tutan bir tavrı vardı. Devlet içinde

Fransızların tarafını tutan paşalar devlet ricali olduğu kadar, İngiliz muhibbi diye bilinen, Rus yanlısı politika güdülmesini isteyen, Almanlarla dayanışmanın çıkar yol olduğunu savunan paşalar ve devlet ricali yer sahibiydi. Fakat bunların herbiri merkezi otoritenin gerek toprak kaybını önleyen tedbirler almayı mümkün kılan kararlar vermesini kolaylaştırıcı, gerekse merkezi teşkilâtın elde ve iç işleyişi mümkün kılacak şekilde tutulmasını kolaylaştırıcı bir sessiz anlaşmanın insanlarıydı. Avrupalı siyasiler onlara "the unspeakable Turk" yani "konuşulmaz Türk" derlerdi. Ne var ki onların konuşulmazlığı, cidârlarında muhafaza ettikleri sır işe yaramadı: Ne toprak kaybını önleyebildiler, ne de teşkilâtın iç işleyişinde mutlak hâkim kalabildiler.

İmparatorluğun pek gözde olmayan toprakları üzerinde Cumhuriyet kurulduğu zaman artık "konuşulmaz Türk" yoktu. Yeni Türklerle konuşulabiliyordu, zira onlar bir önceki muhasımlarının (bunlar İngiliz, Fransız, Yunan, Rus veya Almanya da olsalar) dilini konuşuyorlardı artık. Yirmi yedi yıl süren tek parti yönetimi bu yeni dilin Türkiye'de yaşayan insanlara öğretilmesi çabalarıyla geçti. Müslümanlar bu dili öğrenmediler, öğrenemediler. Çünkü onlar Osmanlı devlet ricalinin dilini de bilmiyorlardı. Onların bildikleri yegâne dil bu topraklara gelişlerini mümkün kılan gaza diliydi. Yunus Emre'nin, Nasreddin Hoca'nın, Hacı Bayram Velî'nin dilini biliyorlardı ve bu dilin grameri içinde:

> Şalvarı şaltağ Osmanlı
> Eğeri kaltağ Osmanlı
> Ekende yoğ, biçende yoğ
> Yiyende ortağ Osmanlı

demişlerdi. Türkiye'nin yeni yöneticileri bu dilden ne kadar haberdar idiler? Bu meçhul. Malûm olan Türkiye'nin 1961 yılının 27 Mayıs'ına kadar yekpare bir anlayışla yönetilmiş olduğudur. On yıl süren Demokrat Parti yönetimi sırasında Türkiye Cumhuriyeti, hem devletin temel niteliği konusunda, hem de dış politikayı ilgilendiren konularda aralarında küçük bir çatlak doğmaksızın iktidar ve muhalefet olarak ortak tavırda birleşti. Her iki taraf da kaz gelen yerden tavuk esirgemiyordu.

Acaba bu tavuk nemenem şeydi? Kaz geleceği umuduyla esirgenmeyen tavuğun tarihin bir durağında Tanzimat diye tesmiye edildiği söylenebilir. İşin gerçeğini kısa yoldan ifade etmek gerekirse, diyebiliriz ki Osmanlı Devleti yeni bir güç kaynağı ele geçirmek üzere değil, o anda sahip olduğu kadarıyla gücünü korumak için hukukî ve idarî değişmelere rıza gösteriyordu. Bunlara reform

demek doğru olmazdı, çünkü yenilikler aslî yapının tekrar biçimlendirilmesi suretiyle değil, yabancı ve farklı bir biçimin aktarılması yoluyla gerçekleşiyordu. Her halükârda bir düzenleme sözkonusu olduğundan Tanzimat uygun isimdi. Yapılan yeniliklerin toplumun gelişme çizgisiyle bir bağlantısı yoktu. Toplum içinde doğan yeni eğilimlerin ifadesi bu yeniliklerle ilgili değildi. Gerçekleşen değişmelerin ne gelenek içinde, ne de insanların düşünce dünyalarında bir kökü, bir temeli bulunuyordu. Osmanlı Batılılaşması kaz gelen yerden tavuğun esirgenmemesi tavrının başlangıcıdır. Devlet güçlü olduğu zamanda kendi dışındaki siyasi otoritelerle kurduğu yağma ve talan ilişkisinin, güçten düştüğü zaman kendi elinde tuttuğu maddî ve manevî değerlere uygulanmasını tabiî buluyordu. Yeter ki bütün şartlarda varlığını koruyabilsin.

Osmanlı Batılılaşması ile Cumhuriyet dönemi değişmeleri arasındaki temel fark birincisinin devletin mevcudiyetini kurtarmak için başvurulan çareler yumağı olmasına mukabil, diğerinin kendi dışındaki irili ufaklı güçlerle aynı dili konuşma gayretinden doğuşudur. Osmanlı kendine bir yaşama alanı açmak için çabalıyordu. Cumhuriyet rejimi mevcut yaşama alanına girebilmek için çırpındı. İkisi de batılılaşma, ikisi de yenileşme(!); fakat Osmanlı Batılılaşması kendi hatırının sayılması uğruna değişmelere gidiyor, tavizler veriyor, Cumhuriyet dönemi batılılaşması medeni milletlerin hatırı için dünyasını değiştiriyor, tavizkâr davranıyor. İşte bu hatırını sayma tutumu, esirgenmeyen tavuğun yanına, bir de hatır için çiğ yenen tavuğu eklemiştir. Bu Türkiye'de solun doğuşudur.

Türkiye'de solun doğuşunu Meşrutiyet (1908) yıllarına kadar geriye götürmek mümkündür. Ne var ki böyle bir başlangıç Türkiye'de yaşayan insanların, bahusus Müslümanların geçmişi ve geleceği değerlendirmeleri bakımından büyük bir önem taşımaz. Zira 1908'den 1925’e kadar bir fikrî akım olarak tezahür etmiş bulunan solculuk öteki batılılaşmacı akım ve hareketler içinde dikkate değer bir yere sahip değildir. Daha da önemlisi Türkiye'de İslâm'a karşı takınılan tavır bakımından, Müslümanların gerek istismarı, gerekse baskı altında tutulmaları yönünden batılaşmacı akımların sağı, solu, ortası birbirinden ayıredilebilir eğilimlere sahip değildir. Batılaşmacılık bir kültür ve devlet tavrıdır.

Kemalist Türkiye masonların ve komünistlerin açıkça teşkilatlanmalarına açık faaliyet göstermelerine imkân vermedi. Çünkü Türkiye'de yapılan değişiklikler için masonların ve komünistlerin desteğine ihtiyaç yoktu ve bilâkis masonlar ve komünistler kendi hayat sahalarını teklif edebilmek için böylesi değişmelere muhtaç idiler. Herşeyden önce bir kültür olarak İslâm ve dinamik bir güç olarak

Müslümanların "halledilmesi" gerekiyordu. 1960'tan sonra böyle bir sonuca varıldığı nedense kabul edilmiş olmalı ki, rejimin ilkeleriyle partinin ilkelerini özdeşleştirmiş bulunan CHP kendini "ortanın solunda" ilân etti. Böylelikle Türkiye'de sosyalist olmayan bir sol temayül cesamet kazanmış oluyordu. Eğer Avrupa'daki sol akımların gelişme seyri esas kabul edilecek olursa, Türkiye'deki sosyalist olmayan solun hakiki bir kimliği yoktu. Yani henüz liberal Avrupalı düşünürlerin bile hesaba kattıkları "büyük sayı da olanların azami mutluluğu" gibi bir ilkeden hareket etmiyordu. Türkiye'de sosyalist olmayan solun tek özelliği hatır için yenen çiğ tavuk olmaktan öteye geçmiyordu.

Konuşulabilir Türk, konuşulabilirliğinin yeni bir tezahürü olarak, kendisiyle temasın ne kadar kolay olduğunu ispat telâşıyla ortanın solundaydı artık. Batı'nın hatırı kırılmamalıydı. Gösterilen bu gayretkeşlik siyasî, istikrarsızlığa yeni bir boyut getirdi. Bir yanda faşizan CHP bünyesinin yeni yeni telâffuz ettiği solculuğa uyarlı kılınması zorunluluğu yeni meseleler çıkarıyordu, diğer yanda ise sosyalist solun gelişmesine engel olmama gibi bir mesele vardı. Sosyalist sol ise okumuşlar arasında ortanın solundan daha büyük bir hızla gelişme kaydediyordu. Geleneksel kültürü darma duman edilmiş Türkiye'de atasözlerinin işaret ettiği gerçekler de tersyüz edilmişti sanki. Eskiden körle yatan şaşı kalkardı, şimdi ise şaşıyla (ortanın soluyla) yatan, kör (sosyalist sol) olarak kalkıyordu.

Otuz yıla yaklaşan siyasî dalgalanmalar içinde sosyalist solun Türkiye'deki özelliği ise, pişmiş tavuğunki gibidir. Gerçekten sosyalist solun başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelenlere çok benzemektedir. Önce 1961 Anayasasının kümesinde yemi ve suyu temin edilmiş, 12 Mart muhtırasının akabinde yakalanarak boğazlanmıştır. 1974 affından sonra sosyalist solun tüyleri ortalıkta fazlaca uçuştuysa, bunun sebebi o sıralar yolunuyor olmasıdır. Ayrıca dünya sosyalist ve komünist hareketlerinin yardımıyla Türkiye'deki sosyalist solun içi bir güzel boşaltılmıştır. İşte bu beslenmiş, kesilmiş, yolunmuş, ütülenmiş, içi tahnit edilmiş sosyalist solu pişirmek; kazana atıp kaynatmak 12 Eylül 1980 hareketinin eline kalmıştır. Burjuvazinin bu hormonlu tavuğu afiyetle yediğini de eklememiz gerek. Fakat tavuk dediğin yeniden yetiştirilebilir. Hatta seri üretimi bile mümkündür.

Dünyadaki solu, sosyalist ve komünist hareketleri gözününe aldığımız zaman Türkiye'deki sosyalist olan ve olmayan solun gerek temelsizliği, gerekse ideolojik zavallılığı bakımından pek ciddiye alınacak özellikte olmadığını bilebilmek gerekir. Fakat Türkiye'deki Müslümanların sosyalist olan ve olmayan solun önceleri bir düşman, bir nifak odağı ve bir hasım olarak, daha sonraları ise

kısmen de olsa bir müttefik veya kendileriyle diyalog kurulabilecek bir kesim olarak ciddiye aldıklarını, önemsediklerini söyleyebiliriz. Bunun sebebi komşunun tavuğunun komşuya kaz görünmesidir. Doğru tavır Türkiye'de ve Müslümanların yaşadıkları ülkelerde Batılaşmacı akımları bir bütün olarak hesaba katmak, sağ, sol, orta ayrımı yapmaksızın hepsinin İslâm'a bakışları itibariyle yerli yerine oturtulmasını sağlamaktır.

Müslümanların yaşadıkları ülkelerde gerçek ayrım İslâmiyetin kendine mahsus düşünme ve davranma biçimi olduğunu kabul edenlerle, İslâmiyeti Batılaşmacı tutumlar içinde sınırlı bir fonksiyon yüklendiğini kabul edenler arasında yapılmalıdır. Yani bir yanda Müslümanca yaşama düzeni isteyen ve teklif edenler, diğer yanda ise gayri müslimlerin yaşama düzenini esas alanlar yer alır. Kâfir propagandasına kapılarak bir ülkenin siyasî hayatında bir sağ kanat, bir de sol kanat olmalıdır gibi bir düşünceye meyledenler ne kadar çırpınırlarsa çırpınsınlar, Müslümanları ve Müslümanlığı sağ temayüllerin bir versiyonu olmaktan masun tutamıyacaklardır. Oysa Türkiye'de Müslümanlık toplumun varlık şartıdır. Aklı olup da konu üzerinde bir miktar düşünme fırsatı bulanlar "Müslümanlık yoksa, Türkiye de yok" hükmünün tartışılmaz bir gerçeği dile getirdiğini teslim edeceklerdir. Bu durumda solun bir siyasî kanat olarak ülke yönetiminde yer alabileceği görüşü gizli veya açık biçimde Türkiye'de İslâmî bir dönüşümün gerçekleşmesi önüne dikilmiş en zorlu psikolojik engelin güçlendirmesi anlamına gelir. Türkiye'de sosyalist olsun veya olmasın sol ne bir kanat olma gücüne sahiptir, ne de kuyruk.

Meselenin aslı Müslümanların kendi düşünce ve davranış kaynakları ile dünyanın aldığı şekil arasındaki ilişkiyi nasıl yorumlayacakları, hangi usüllerle kâfir tasallutunun bertaraf edilebileceği tartışmalarında odaklanır. Liberaller dinin yerinin sosyal hayatın sadece bir kesiminde tanınabileceğini ve hayatı idame ettirme faaliyetlerinde gayri müslim, müslim ayrımı yapmanın gereksiz, hatta engelleyici olacağını savunacaklardır. Buna karşılık Müslümanlar bizatihi hayatı idame ettirme faaliyetinin bir ibadet olduğunu savunacaklar, bu ibadetin eğer Müslümansak İslâm'ın bize öğrettiği, yol gösterdiği şekilde yerine getirilmesinin kaçınılmazlığını vurgulayacaklardır. Böyle bir tartışmada çiğ tavuğun pişmiş tavuğun ve komşunun tavuğunun diyecek bir sözü olmamak gerekir.

Dünyada da, Türkiye'de de bir çatışma varsa bu, anlamaya açık olan insanlarla, anlamamakta direnen insanlar arasında cereyan etmektedir. Anlamaya açık insanlar (ki Müslümanların bu insanların ön saflarında olmaları tanım gereği zaruridir.) hayatın idamesi ile hayatın manâsını birbirinden ayırmama

çabası içinde bulunanlardır. Eğer insan yaşama savaşını sürdürdüğü sırada kâinatın mahiyeti, varlığın ne olduğu, kendisinin dünyada bulunuş hikmeti, kendini Yaratanın hangi yolu gösterdiğini düşünmeye gerek duymadan hayatını sürdürmeyi seçmişse kendi kendini hamakate mahkûm etmiş olur. Kendini anlamaya kapamıştır. Tavukların pişmesinden önce de, piştikten sonra da kendilerini anlama alanına sokmaya çalıştıklarını söylemek aklı başında herhangi bir insan için mümkün değil.

ÖZGÜRLÜK BEDAVA DEĞİLDİR

Dünyanın karışıklıktan kurtulmadığını söylediğimiz zaman bir gerçeği değil, bir gerçek karşısındaki duygusal tepkimizi dile getirmiş oluruz. Belki dünya bize göründüğü kadar karışıklık içinde değildir ve biz sadece olan bitene bir anlam veremediğimiz, nelerin, hangi yönde değiştiğini kavramakta yetersiz kaldığımız için dünyayı karışık görmekteyiz. Dünyayı karışık saymamızda sadece bilgisizliğimizin payı önemli yer tutmaz, aynı zamanda kendi yaşama dirayetimizin zayıf oluşu, hedeflerimizin bulanıklığı veya düpedüz hedeften mahrum oluşumuz da dünyayı karışık saymamızda büyük pay sahibidir. Demek ki düşünce evrenimiz içinde olayları yerleştirebildiğimiz oranda dünyayı karışık saymaktan uzak duracağız. Yaşam dirayetimiz güçlendikçe düzenden haberdar olabileceğiz. Hedeflerimizin netleşmesiyle, bir hedefi gözden uzak tutmamakla kendimizi karışıklık içinde şaşkın addetmekten kurtulacağız.

Şu anda haber ajanslarının projektörleri Rusya, Çin ve Doğu Avrupa gibi yakın bir geçmişe kadar adına sosyalist blok denilen ülkelere çevrilmiş durumda. Ortaklaşa edinilen izlenim günümüzde bu ülkelerin sosyalist vasıflarının tartışmaya konu edilebileceği ve artık bir blok oluşturamadıkları yolundadır. O halde dünyadaki karışıklığın sebebi bu sarsılma mıdır? Eski sosyalist blok çok kısa bir süre sonra hızlı gelişen hareketlerin kaynağı haline geldi. Daha önceleri etkileyen unsurlardan biri gibi görünürken, şimdi etkilenen bir zemindir artık "ikinci" dünya. Karışıklıktan etkilenen Orta-Doğu, meselelerinin hiçbirini çözüme bağlamaksızın bir bekleme aşamasına geçti. Fakat bu seçkin bir bekleyiş değil. Orta-Doğu insanı zengini fakiriyle, nüfuz sahibi olanları ve acz içinde kalanlarıyla tümden huzursuz, kıpır kıpır bir bekleyişi yaşıyor. Benim için hangi planı uygulamaya sokacaklar! Neyi kurtarmak için neleri feda edeceğim? Orta-Doğulunun korku içinde cevap bulmaya çabaladığı sorular böyle. Yaşadığımız günlerde Türkiye’nin ajans haberlerini meşgul etmese bile Afrika kıtası doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine kadar bir bütün halinde aynı beklemenin, aynı çözümsüzlüğün içinde sayılır. Pasifik ülkelerini de bu yargıdan uzak tutamayız. Diyebiliriz ki projektörlerin yeryüzündeki şu veya bu noktada odaklaşması, yaşanan karışıklığa bir izah getirmede yardımcı olamıyor. Bilakis,

bir belli bölgede kendine mahsus bir mesele olduğu zannı bizi karışıklığın temel sebebini farketmekten alıkoyuyor.

Sosyalist blokun çözülmesinde, bekleyen Orta-Doğu meselesinde, Afrika'nın görmezlikten gelinen yarasında, Pasifik ülkelerinin tedirgin ve sallantılı dinamizminde ortak bir taraf vardır, bu ortak taraf karışıklığın açıklanmasında vardığımız birinci basamak sayılabilir. Bir devlet olarak ABD bizim karışıklık gibi algıladığımız her olayda önemli bir unsurdur. Ya çatışan taraflardan biridir, ya da çatışan taraflardan birini desteklemektedir veya çatışan taraflardan biri ABD'nin desteğini taleb etmek için çabalamaktadır. ABD bir millet, bir halk olarak değil, bir devlet bir siyasî, iktisadî kompleks olarak dünyanın her yerindedir. İstese de, istemese de. Altmışlı yıllarda yeryüzünde bir Pax Americana olduğu varsayılır ve ABD'nin dünyanın candarmalığını üstlendiği söylenirdi. Ne var ki yetmişli yıllarda ABD'nin gerek kendi meselelerini çözmede yetersiz kalışı sebebiyle, gerekse telkin ettiği çözümleri elde edemeyişi yüzünden dünya sisteminin mutlak hakimi sayılamayacağı görüşü kuvvet kazandı. Buna rağmen, hem yetmişli, hem de seksenli yıllar dünya olaylarının ABD'nin en güçlü müdahil sayılmasıyla değerlendirilebildiği yıllar olarak yaşandı.

Acaba ABD'nin bu vazgeçmezliğinin temelinde ne yatıyor? Bu ülkenin finans gücü mü? Askerî üstünlüğü mü? Diplomatik mahareti mi? Kültürel zenginliği mi? Bu saydıklarımızın hiçbiri tek başına ABD'nin vazgeçilmezliğine sebep olarak gösterilmez fakat her birinin derece derece etkilediği bir başka husus dünyadaki karışıklıkla ABD arasındaki doğrudan bağı açıklayabilir: Amerika Birleşik Devletleri dünya sisteminin bekçiliğini isteyerek ve istemeyerek üstlenmiş durumdadır. İsteyerek diyoruz, çünkü ABD İkinci Dünya Savaşı'nın gerçek anlamdaki yegâne galibidir. Dolayısıyla savaş sonrasında kurulan düzenin siyasî ve iktisadî bütün avantajlarına el koyma gücünü göstermiştir. İstemeyerek diyoruz, çünkü sözkonusu düzenin devam etmemesi halinde refahını ve huzurunu kaybedecek ülkelerin ilki ABD’dir. Bu durum bir millet olarak ABD'ni kıskaç altına almış organizasyonun da sonu olacak. Hatırlamak gerekir ki, dünya nüfusunun sadece yüzde altısı ABD'de yaşadığı halde (%6 yine çıktı karşımıza!) dünya üretiminin yüzde kırkı ABD'de tüketilmektedir.

Dünya sistemi dediğimiz zaman iki şeyi birlikte gözönünde bulundurmak zorundayız. Birincisi yukarıda zikrettiğimiz savaş sonrası **status quo**'dur. İkincisi ise dünya sisteminin XVI. yüzyıldan itibaren gelişim süreci içinde ortaya çıkardığı pürüzlerdir. Yani dünya sistemi, bu sistemin kendi istikametinde çalışmasına engel çıkaran herşeyi bastıracak, aynı zamanda kendini bu güne

getiren dayanakların gereksiz ağırlık yapan kısmını temizleyecektir. Sistem ayakta kalabilmek için bu güne kadar her iki fonksiyonunu da yerine getirmiştir. Ama bu ilelebed aynı gücü gösterecektir anlamına gelmez. Biz sistemin çöküşünü ancak önündeki engeli aşamadığını ve/veya gereksiz yükünü atamadığını farkettiğimiz zaman anlayabileceğiz. Bugün ABD'nin yükünü taşıdığı dünya sistemi kendi gücünü artıran her yeniliği destekleyecek, böylelikle fiilen sisteme bağlanmayı temin eden bir gelişmeyi körükleyecek; böylesi bir gelişme içinde doğabilecek muhalif unsurları köstekleyecek ve arzuladığı gelişmenin gerisinde kalan nesne ve ilişkileri de silip yokedecektir. Eğer dünyada bir karışıklık varsa bunların hepsi dünya sisteminin üç yönde ilerleyen gücünün bir sonucudur. Birinci yön yeni pazarlar açma uğruna tutulan yöndür. Böylece sistemin avı olabilecek kadar beslenen toplumlar ortaya çıkar. Bu toplumların ne kadar semiz olacakları önemli değildir, önemli olan yenebilecek kadar et tutmalarıdır. İkinci yön semiren toplumların daha az semiz olanı kendine av seçmesine engel olmak için veya biraz aklı eren toplumların kendi başlarının çaresine bakmak üzere seçtikleri yolları tıkamak için tutulan yöndür. Üçüncü yön ise, sistemin eğreti olarak desteklediği ve kısa bir dönem desteğine çok muhtaç olduğu bazı toplum kuruluşlarının, bazı alışkanlıkların ve bazı yerleşik değerlerin sökülüp temizlenmesi için gerek duyulan yöndür.

Nerede bir karışıklık görürseniz bilin ki bu üç yönden biri, ikisi veya üçü belli olanlarda işleyiş göstermektedir. Bir ülkenin, bir etnik grubun, bir iktisadî gücün desteklenişi, köstekleniş ve gömülüşü bariz biçimde sistemin üç yönlü çalışmasına bağlıdır. Rusya'da, Çin'de olup bitenleri bu ölçülere vurarak değerlendirmek gereklidir. Güney Afrika Birliğinin ve İsrail'in dünya sistemi karşısındaki yerlerini bu ölçüler dahilinde hesaba katmak zorunludur. Dünya sisteminin Sovyet Rusya’yı çökertip dağıtacağını, Çin'i açık pazar haline yeniden getireceğini sanmak sistemin çıkarlarının nerede olduğunu farkedememek demektir. Sistemin İsrail'i ve Güney Afrika Birliğini de sonuna kadar ve şartsız destekleyeceğini farzetmek de bir büyük hata olur. Sistem desteğini de engellemesini de sadece kendi hayatiyetini koruduğu derecede devreye sokacaktır. Bu sebeple Balkan ülkelerinde hiçbir uzlaşma alanı bırakılmayacak, Orta-Doğu ülkeleri de hem iç kargaşalık içine salınacak, hem de birbirlerini boğazlama pahasına siyasî varlık sahibi olabileceklerdir.

ABD'nin temsilcisi olduğu dünya sistemi bütün toplumlar üzerinde sultasını kurabilecek kadar güçlü ve sağlam mıdır? Yeryüzünün her bucağından istediğini alabilecek gücü gösterip, hiç bir pazarlığa yanaşmadan hükmünü yürütebilecek enerjiyi nereden sağlıyor? Dünya sistemi dediğimiz bu düzen içinden patlama,

dışından tahrip olma ihtimali karşısında değil mi? Bu soruların cevabı, tıpkı karışıklık konusunda elde ettiğimiz tutamak noktaları esas alınırsa elde edilebilecek türdendir. Yani dikkat edilecek nokta öncelikle 1945 sonrası ihdas edilen **status quo**, sonra dünya sistemine karşı hangi alternatif veya laternariflerin gerçek bir imkânı temsil ettiği, üçüncü olarak da geçmişten devralınan değerlerin hangilerinin sisteme kan pompaladığının ve hangilerinin sistem karşısında birer engel olduğunun tesbitidir.

Bu noktalar bir bilgi donatımı, aşama dirayeti ve gözden uzak tutulmayan hedefler hesaba katılarak ele alındığında bugün hemen hemen bütün toplumlar üzerinde sulta kurduğu kabul edilen sistemin gerçek güce sahip olmadığı ve sağlamlıktan mahrum olduğu görülebilecektir. Farkedilmesi gereken şey dünya sisteminin enerjisini ne teknolojik üstünlükten, ne iktisadî etkinliğinden, ne de siyasî yapının kemikleşmesinden aldığıdır. Dünya sisteminin bütün gücü 1945 sonrasında yürürlüğe konan beyin yıkama faaliyetinden gelmektedir. Beyin yıkamanın temelinde "hür teşebbüs" vardır, fakat yürürlüğe sokulan faaliyetin mahiyeti gereği "özgür bilinç" konu dışı tutulmuştur.

Görünüşe bakılırsa günümüz dünyasında otoriter devlet yönetimlerinden bir uzaklaşma, sert siyasi rejimlerden kurtulma hareketleri yaşanıyor. Yine görünüşe görü diktatörlüklerin takibatından kurtulabilenler demokratik idealleri benimsemiş ve uygulamaya geçirmiş yönetimler tarafından himaye edilmektedir. Dünya sistemi "serbestiyet" taraftarı görünmek için azami gayret sarfettiğini saklamıyor. Sakladığı şey serbestiyetin yalnızca daha kârlı olmaya tanındığı, daha bilinçli olmaya ise hiç bir serbestiyet verilmediğidir. Bilindiği gibi 1945 sonrasında Musolini, Hitler ve Stalin gibi diktatörlerin şahsında bütün otoriter yönetimler lânetlenmiş, "kötü"nün adı konmuş, buna mukabil "iyi"nin ne olduğu hususu sessizlikle geçiştirilmiştir. Beyin yıkama, iyinin ne olduğunun düşünülmemesi yönündedir. Yıkanmış beyinler en fazla kötüden uzaklaşmayı kavrayabilmekte ve bu kaçısın bizatihi iyi, ve iyilik olduğunu zannetmektedirler.

Sanki dünyada sebepsiz ve mücerret baskı rejimleri yaşanmış ve yaşanmaktadır. Sanki diktatörlükler karşısında sebepsiz bir direniş gösteren, mücerret serbestiyet rejimleri yer almıştır, yer almaktadır. Dünya sisteminin böyle çocuksu bir zıtlıklar tablosu çizmekte ısrarlı davranmasının bir sebebi olsa gerek. Bu sebebi "dünya sisteminin alternatifini arama" çabaları içinde bulabiliriz. Eğer alternatif aramıyorsanız dünya sistemi size bedava özgürlük veriyor. Dünya sisteminin bir bucağından başka bir bucağına kaçma şansınız her zaman var: Yeter ki sistemi içinden patlatacak veya dışından tahrip edecek herhangi bir ideale bağlanmış olmayasınız. Eğer böyle bir idealiniz varsa, bir

"dava" adamıysanız işiniz her yerde aynıdır. Kaldığınız yerde yapacaklarınız gittiğiniz yerde yapacaklarınızdan farklı değildir. Lâkin kendilerine bedava özgürlük verilenler, ellerine geçenin özgürlük olmadığını, hissettikleri bedava serbestiyetin sadece bir uzlaşma gevşekliği olduğunu er geç farkedeceklerdir.

Bedava özgürlük bir insana rahat fakat haysiyetsiz bir yaşama şansı tanımanın bir şeklidir. Diktatörlükten kaçarsınız, fakat sığındınız otoritenin de sizden bekledikleri vardır. Bu beklediklerinin başında da "itaat" gelir. Bedava özgürlük denilen şey, şu veya bu sebepten ötürü bir otoriteyle uzlaşmazlığa düşmüş kişinin, kendine uzlaşabileceği bir otoritenin şemsiyesini sağlamasıdır. Özgürlüğün bedava olanını dünya sistemi sadece diktatörlüklerden kaçanlara değil, aynı zamanda yaşama kolaylıklarına razı olup muhalefetten vazgeçenlere de sağlar. Esasen dünya sisteminin bir gücü varsa o da sistem içinde "refah" arama çabalarının yaygınlaşmasında aranmalıdır.

İşin püf noktası, 1945 sonrasında ihdas edilen **status quo**'nun devletleri milletlerden koparmasını başarmış olmasındadır. O kadar ki dünya sisteminin bekçiliğini üstlenmiş olan ABD bir siyasi organizasyon olarak Amerika toplumunun gerçek özlem ve menfaatlerini yansıtmaktan çok uzaktır. Zengin veya fakir, denetleyen ve denetlenen, doğulu veya batılı, kuzeyli veya güneyli bütün toplumlarda milletle devlet arasında ciddi boşluklar vardır. Sözkonusu boşluk, yani uçurum dolayısıyla her iki taraf da korkuya kapılmaktan geri duramaz. O halde sisteme bir alternatif aranacaksa, bunun devletle millet arasındaki uçurumu ortadan kaldıran çabalarda aranmak gerektiği fikrini tereddütsüz kabul etmek gerekir.

Devlet millet arasındaki uçurumun kapanması demek her toplumun geçmişten devraldığı değerleri dünyanın şimdi içinde bulunduğu şartlar karşısında yeniden yorumlaması anlamına gelir. Böyle bir yorum elde edilebildiğinde ise mücerret demokrasi, bedava hürriyet, kâbus diktatörlükler dolayısıyla sürdürülen beyin yıkama hükmünü yürütemeyecektir. Milletle devlet arasındaki uçurumun kapanması 1945'ten bu yana doğmuş bulunan icazetli yöneticiler ağının parçalanması sonucunu doğuracaktır. Yani her ülkedeki idari kadronun kendine bir başka ülkenin idari kadrosundan destek aramak yerine yönetiminde bulunduğu ülke insanından güç alarak ve o insanlara güç vererek bir savunma hattı kurmaları mümkün olacaktır. Bir toplumun kendine mahsus değerlerinin ne ithal ne de ihraç edilemeyeceğinin anlaşılmasıyla dünya sisteminin dağıttığı bedava özgürlük geçersiz kılınabilecektir. Şimdilik dünya da böyle bir işi başarmış ülke yok. Ama bunun başarılmasını zorunlu sayan bir çok insan var.

Özgürlüğün bedava olmayacağı, olamayacağı fikri bir Müslümanın Sünnet-i

Seniyye'den kolaylıkla edinebileceği bir fikirdir. Özgürlüğe kavuşmak Mekke'nin fethine ulaşmaktır. Fetihten sonra hicret yoksa, bundan şunu anlamalıyız ki hicret mutlaka fethi icabettirir. Necaşî ensar değildir. Ensar Medine'dedir ve muhacirleri davet eden onlardır. Bütün bu vakıalarda hiç bir karışıklık yoktur. Dünya dün olduğu gibi bugün de sadece hedefi olmayanlar için veya hedefi şaşırmışlar için karışıktır.

DEVLET, ORDU, GENÇLİK, MİLLET

Çağımızdaki sosyal huzursuzlukların, siyasi didişmelerin, iktisadi açmazların ve hangi zümreye, hangi düşüncelere bağlı olursa olsun bütün insanların bunalıma düşmelerinin temelinde bir boşluk bulunduğuna inanıyorum: Devletle millet arasındaki boşluk. Yani yeryüzünde hükümranlığını devam ettiren devletler yetkilerini ve etki güçlerini görünürde temsilcisi oldukları milletlerin çıkarlarını savunmak üzere kullanabilecek kadar insan tabanına, böyle bir tabanın güvencesine sahip değiller. Buna mukabil yeryüzünde irili ufaklı öbekler olarak dağılmış milletler bekledikleri başarının güvencesi olarak kendi devletlerini görme rahatlığını elde bulunduramıyorlar. Devletler milletlerine, milletler devletlerine güvenemiyor. Bu kaidenin yoksul ülkeler bakımından, denetim altında tutulduğu belirgin olan ve beynelmilel alanda sesini duyurmada yetersiz kalan ülkeler bakımından yürürlükte olduğunu kabul etmenin kolaylığını biliyoruz, ama bu kaide zenginliği tartışılmayan, denetim merkezlerinin odaklandığı ve her beynelmilel meselede etkinliği hissedilen ülkeler içinde geçerlidir. Diyebiliriz ki dünya sisteminin işleyişinden en büyük rantı alan, pastanın kremasını yiyen ülkelerde de devletle millet arasında bir boşluk vardır.

Bu boşluktan sözetmekle dünyadaki bozukluğun sihirli formülünü keşfettiğimizi ileri sürmemiz imkânsız. Gerçi her devletle, o devletin sultası altında tuttuğu millet arasında bir boşluk var, ama "boşluk" her toplumda özel bir anlama sahip, her toplumun tarihe ilişkin yükü köktenci bir biçimde diğerinden farklı. O halde devletle millet arasında boşluk bulunduğunu anlamamız, bu boşluğun hangi etmenler tarafından oluşturulduğunu bilmediğimiz taktirde kendi hesabımıza yazılacak değerli bir bilgi olmaktan uzak kalacak. Ayrıca ilave etmemiz gerekecek ki, devletle millet arasındaki boşluğun izalesiyle yeryüzünde bir huzur, barış, refah ve gelişme çağı açılacak değil. Dünya bir mücadele, bir mücahede yeridir. Karşımıza çıkan zorlukları çözümleme isteğimiz bir nihaî "mutlu son" elde etmek için değil; doğru karşısında duyarlı olduğumuzu belirgin kılmak, daha doğrusu doğruya, hakikate yaraşır olduğumuzu gösterebilmek içindir.

Günümüz dünyasında devletle millet arasındaki boşluğu ortadan kaldırmanın

birinci elden yararı toplumları "toplu cinnet" felâketinden kurtarmak şeklinde tecelli edecektir. Eğer bu boşluk aşılmaksızın meselelerin çözümü aranacak olur da, çözmek üzere kesin faaliyetlere girişilecek olursa her unsur kendi varlığını tehdit altında gördüğü için yıkıcılıktan başka bir yol bulamayacaktır. Dikkat edecek olursanız yazıma başlarken sosyal hayattan sözederken "huzursuzluk", siyasi hayattan sözederken "didişme" ve iktisadi hayattan sözederken de "açmaz" kelimelerini kullanmak gereğini duydum. Aynı zamanda insan tekinin durumunu ifade için de "bunalım" kelimesini kullandım. Dilimize bu kelimeleri dolayan vakıa dünyanın şimdiki halinin devlet ve millet arasındaki boşluktan dolayı "mâlûl" yani sakat durumda bulunduğu vakıasıdır. Eğer devletle millet arasında boşluk bulunmasaydı bir sosyal çatışmadan, bir siyasi yarışmadan ve bir iktisadi engelden veya handikaptan sözedecektik. İnsan tekinin durumunu ifade için de bunalım yerine "zorlanma" kelimesini tercih edecektik. Yani devletle millet arasında boşluk olmayaydı dünyada çözüm bekleyen meseleler yine olacaktı, fakat bu meseleler onların çözümünden etkilenenlerle bir bütün teşkil edecekti. Oysa bugün çözüm bekleyen meselelerin doğuş sebepleriyle halline giden yollar arasındaki rabıta kopmuş haldedir ve bu yüzden meselelerin çözümünden yarar sağlayacak taraf adeta ortadan kalkmıştır. Söylediklerimizin tipik belirtisini İsrail Arap çatışması dolayısıyla farketmemiz mümkündür. İstisnasız bütün Arap devletleri bünyelerindeki İslâmî alternatifleri baskı altında tutmaya, hatta yoketmeye çabalarken, bir yandan da İsrail'in yayılmacı siyasetini durdurmaya çalışıyorlar. Diyebiliriz ki bu iki hedeften birinde başarılı olmak diğerinin gerçekleşmesini imkânsız kılacaktır.

Devlet millet arşındaki boşluk çağlardan beri insan ilişkilerine damgasını vurmuş bir kuralı tersine çevirmiştir: Bilindiği gibi "yenilen taraf kavgaya doymaz", çünkü her yeni çatışmada yenme ümidinin tazelendiğini hisseder. Halbuki günümüz dünyasında galip taraf kavgaya doymaz duruma düşmüştür. Devletle millet arasındaki boşluk zaferi elde edenleri, kazançlarını yandaşlarından kıskanmaları sebebiyle, sürekli operasyonlar peşinde olmaya zorlamıştır. Pax Romana galip Romanın kazancını korumak üzere hakimiyeti altında tuttuğu milletlerin çatışmasını önlemeye dönüştü, oysa sahne Pax Americana denetleyebildiği milletleri birbirine düşürmekle hükmünü yürütebilmektedir. Daha da kötüsü, birbirine düşen milletlerden herhangi biri bu içine girdikleri belâdan kârlı çıkarak sıyrılamamaktadır, çünkü taraflarca anlaşılabilir veya taraflarca anlatılabilir bir "dava" gütmekte aciz kalmaktadır: Devletle millet arasında boşluk vardır.

Durumun tersine dönmesi ve kimin hangi meseleyi çözmek üzere harekete

geçtiğinin anlaşılabilir ve anlatılabilir şekle bürünmesi mümkündür. Yani devletle millet arasındaki boşluk ortadan kaldırılabilir. Kökleri romantizme uzanan ve XIX. yüzyılda doğup XX. yüzyıl Avrupa'sını kasıp kavuran ideolojiler yüzyüze geldikleri dehşet verici insanlık trajedisinin sona ermesini devletle millet arasındaki boşluğun ortadan kaldırılmasına değil, devletin veya milletin yahut her ikisinin birden kaldırılmasıyla mümkün olacağını ileri süren bir çırpınışı yansıtırlar. Sağcı ve solcu bütün ideolojilerde aksayan ve insanlık trajedisini derinleştirmekten başka bir sonuca varmayan taraf, devlet ve millet kavramlarını tektipleştirme eğilimleridir. Her ideolojinin devletin nasıl devlet olduğu ve milletin nasıl millet olduğuna dair kendi öncüllerine uygun bir açıklaması vardır. Bu açıklamanın kendi yanlarındaki güçlere göre değeriyle, kendilerini hasım saydıkları güçlere göre değerini eşit veya benzer sayarak harekete geçmişlerdir.

Devlet dediğimiz bir teşkilât, millet dediğimiz de bir insanlar topluluğu değil midir? Birincisinin yapısını, ikincisinin ise davranışını farkedersek ve sonra yapılar arasında ve davranışlar arasında ortak noktaları bulabilirsek bütün devletleri ve bütün milletleri biri diğeriyle karşılaştırılabilen incelik ve niteliklerle ifade edemez miyiz? Bu soruları "evet" diye cevaplandırsak bile varacağımız sonuç devletin devlete, milletin millete benzediği hükmü olamıyacaktır. Dolayısıyla hiçbir devletin diğerine, hiçbir milletin ötekine kendi çözümünü teklif etmesi mümkün değildir. Nasıl devlet ve millet arasındaki boşluk her toplumda nev'i şahsına münhasır özellikte ise, bu boşluğun giderilme yöntemleri de birbirinden farklı olacaktır.

Devletlerin ve milletlerin birbirlerine benzer görünmesine yol açan etkiler teknolojinin yaygınlığından ve finans şebekelerinin nüfuzundan doğmaktadır. Yani benzerlik mekanizasyon ve mekanizma sebepleriyledir. İnsanlar, insan elinden çıkma, ama insansızlaştırılmış bir eşyalar evreninde, görünürdeki bir homojenizasyonu ve standardizasyonu kabullenmiş gibidirler. Aynı marka ürünü kullandıkları, aynı kalıplarda cereyan eden münasebetleri sürdürdükleri için devletlerinin de "türdeş" olduğu yanılgısı doğabilmektedir. Gerçekte devlet de millet de sadece "insan" özellikleriyle vücut bulabilen olaylar aracılığıyla bilinebilen gerçeklerdir. Devletle millet arasındaki boşluk insanın devre dışı kaldığı mekanizasyonunun ürünüdür ve dünya sistemleri dediğimiz baskı mekanizması böyle bir boşluktan yararlanarak ömrünü uzatmaktadır. O halde insana dönüş, insan olmaya yöneliş devletle millet arasındaki boşluğu azaltma anlamına gelebilecektir.

İnsana dönüş ibaresini Batı Medeniyetinin temelindeki "hümanizma"

kavramıyla karıştırmamak gerekir. Batının bir ilâhiyat düşmanlığı sonucu ortaya attığı insan-merkezli düşünme tarzı, gerçekte bir soyutlama, insanı fiili konumundan kopuk bir anlayışla kabullenme yoluydu. Bu düşünme tarzının yapısındaki soyutluk yüzünden kolayca insan aleyhine dönen ülkülere saptığını gördük. İnsana dönüş denildiğinde insanın yüklendiği tarih birikimini tasrih etmek ve tenkid etmek anlaşılmalıdır. Bu takdirde devleti ve milleti ortaya çıkaran insandan yana ve insana karşı özellikler tanınabilir duruma gelir. O zaman başından beri sözünü ettiğimiz boşluğun nasıl doldurulabileceği belirginleşir.

Modern devletlerin doğuşunda ve modern milletlerin oluşumunda üç esaslı dalga belirleyici rol oynamıştır. Bunlardan birinci feodalizm ile doğu despotizmi arasındaki zıtlıktır. İkincisi erken endüstrileşme ile geç endüstrileşme dolayısıyla ortaya çıkan zıtlıktır. Üçüncüsü ise koloni kurulmasından yarar sağlayanlarla, kolonileşmeden zarar görenler arasındaki zıtlıktır. Son iki bin yılın insanlık tarihi içinde andığımız bu üç zıtlıktan birinden veya birkaçından etkilenmemiş ne bir devlet ne de bir millet vardır. Kaba bir basitleştirme modern devletin ve modern milletin günümüzdeki çeşitliliği içinde belli bir kampı ayırdetmeyi mümkün kılar, bu da hem feodalizmi yaşamış, hem erken endüstrileşmiş, hem de koloni kurmaktan büyük yararlar sağlamış devlet ve millet topluluğudur. Bu topluluk içinde de İngiltere özel bir yer tutar.

İngiltere'de toplum hayatı devletle millet arasında bir boşluk olduğu görüşünü yalanlayacak bir manzara arzeder. 1989 yazının kurak geçeceği tahminleri üzerine resmi makamlar halka suyu tutumlu kullanmaları uyarısında bulunmuştur. İfade edildiğine göre İngiltere’de savaş zamanlarında bile alınacak tedbirler halka sadece bildirilir ve uymayanlar için cezaî müeyyide tehditi yoktur. Yani millette devlete karşı kendi lehine karar aldığına dair bir güven doğmuştur. İngiliz polisinin silâh taşımadığı övgüyle vurgulanır. Silahlı kuvvetlerin ülkede yaşayan insanlar üzerinde yön verici bir etkisi olduğu söylenemez. Hatta George Orwell'in yazdığına göre İngiliz ordusu ahali tarafından alaya alınmak endişesi yüzünden ülkede resmi geçit bile yapmaz. Buna mukabil İngilizler'in savaş vukuunda neferinden generaline kadar dövüşken kesildikleri bilinir. Oysa İngiltere bir Birleşik Krallıktır. Yani Galler, Ülkesi ve İskoçya ile birlikte üç milletin, üç devletin birliği söz konusudur.

Bir ülkede ordu, sivil hayatın akışında belirleyici bir rol üstlenmemişse, rolünü ülke çıkarlarının yabancılar karşısında savunulması işleviyle sınırlamışsa ve bir ülkede gençlik korkulan değil korunan bir kategori olarak hesaba katılıyorsa o ülkede devletle millet arasındaki boşluğun bulunmadığı ileri

sürülebilir. Bu bakımdan İngiltere'nin olumlu bir konumu olduğu düşünülebilirse de bu yanıltıcı olacaktır. Çünkü bu ülkede devletle millet arasındaki boşluk **latent** (örtülü) olarak varlığını sürdürmekte ve ortaya toplu cinnet şekliyle çıkmaktadır. Bunun belirgin örneğini İngiliz futbol seyircilerinin sergiledikleri şiddet olaylarında görebiliyoruz. Öte yandan ülke otoritelerinin cinsi hayatları da dahil olmak üzere büyük bir değer erozyonundan etkilendikleri ve gizli-açık yıkıcılık ilkesine sarıldıkları gözler önündedir. R.D. Laing'in altmışlı yıllarda dile getirdiği gerçek, öneminden hâlâ büyük bir şey kaybetmiş değildir: Orta öğrenimini bitiren bir İngiliz gencinin tımarhaneye gitme ihtimali üniversiteye gitme ihtimalinden yüksektir.

Modern devletin ve modern milletin günümüzdeki çeşitliliği içinde yaptığımız kaba basitleştirmenin beri yakasında doğu despotizmini yaşamış, geç endüstrileşmiş ve kolonyalizmden olumsuz etkilenmiş ülkeler yer alır. Bu ülkelerin gerçekten bir kesim oluşturduklarını söyleyemeyiz, yine de bu ülkelerde devletle millet arasındaki boşluğu doldurmak üzere iki unsurun, ordunun ve gençliğin, devreye girdiğini söyleyebiliriz. Ordu ve gençlik, tıpkı devlet ve millet gibi cesametinden çok kavramıyla ağırlık sahibi olan unsurlardır. Dünyanın her yerinde ordunun kendisine en yakın bulduğu kavram "rejimin bekçiliği"dir. Rejimin sarsıldığı görüntüsüyle birlikte "millet" adına "devlet"e el koymak ordunun vazgeçemeyeceği bir davranış olarak kabul edilir. Bu yüzden SSCB'de reformların hızla uygulanması aynı endişeyi, rejimin sarsıldığı görüntüsünü uyandırmış ve Gorbaçov, reformlarını destekleyen Batı güçlerine askeri darbe olmayacağına dair güvence vermiştir. Sömürge yönetiminin yerine kurulan devletlerde ordunun devlete el koymasa arızî bir olay olmaktan çıkmış bir genel kural sayılır olmuştur. Demek ki devletle millet arasındaki boşluğun doldurulmasında orduyu etkili bir unsur saymak doğrudan doğruya sözkonusu ülkedeki sorumluluk sahibi fert ve zümrelerin bulunup bulunmamasıyla ilgilidir. Bir ülkede maceracı eğilimler ne kadar ağır basıyorsa o ülkenin sorumlu zümre ve bireylerden o derece mahrum olduğu ve o ülkenin sömürge yönetimine o derece yakın olduğu anlaşılır.

Devletle millet arasındaki boşluğu doldurmak üzere ortaya çıkan veya şu veya bu sebeple, şu veya bu dönemde ortaya çıkarılan bir diğer unsur da "gençlik"tir. Gençlik siyaset terminolojisinin en asılsız kavramı olmakla birlikte bir ülkeye karışıklık getirmenin de en elverişli aracıdır. Çünkü gençliğin kimlerden oluştuğunu, hangi rüzgârlardan etkilendiğini tespit etmek çok zordur. Dolayısıyla gençlik, hem arasında ülke adına hesaplar yapan güçlerin görevlilerini yerleştirebildiği, hem de topluluğa uygun ideolojik gerçekler ve zamanında

devreye sokulan mali güç sayesinde yönü değiştirilebilen bir çalkantılı çoğunluğu ifade eder. Eğer gençliğin devletle millet arasında boşluk doldurmak gibi bir fonksiyonu olacaksa, bunun tehlikeli bir "dolduruş" olduğu düşünülmelidir.

Devletle millet arasındaki ilginin herhangi bir aracı kavram veya unsur devreye girmeksizin kurulmasının meseleyi ortadan kaldırabileceğini düşünmeliyiz. Yani devlet denildiği zaman milletin, millet denildiği zaman devletin anlaşılabildiği bir siyasi ortamın doğması halinde hem dünya sistemi öldürücü darbeyi yemiş olacak, hem de ülke insanları kendilerini gerçek ve verimli bir mücahede içinde bulmuş olacaklardır.

SON TREN, İLK MİLLET

Devlet ve millet arasında bulunan boşluğun yeni bir açılımı ve ilgili insanlar hesabına bir kazancı sağlayacak bir tarzda giderilmesi gereğinden, hatta zorunluluğundan sözettiğimiz zaman Türkiye'de yaşayan insanların aklına takılacak soruların ilki "millet" demekle neyi kastettiğimiz olacaktır. Çünkü siyaset teorisinin çetin meselelerinden biri olsa bile "devlet" hakkında ülkemiz insanları ister günlük hayatlarının akışı içinde olsun, isterse geleceğe ilişkin endişelerinde olsun kelimelere dökülmese bile sarahatle kavranabilen bir anlayış sahibi olmuşlardır. Bir devlet yükseliş halinde ise devletten anlaşılan bir amaçtır, düşüş halinde bir devletten anlaşılan da baskıdan başka değildir. Devlet için "ya yükselir, ya düşer" denildiğini biliyoruz. Peki, millet için diyebileceğimiz nedir? Millet için söyleyeceğiniz, her insan için diyeceklerimizden farklı olmayacaktır: "Ya gürleşir, ya çürür." Milleti gürleştiren ve çürüten etmenlere dokunmadan önce yukarıdaki sorumuza, milletten neyi anladığımız veya millet demekle neyi kasdettiğimiz sorusuna dönmemiz gerek.

Millet dediğimiz zaman ya milliyetçiliğe temel olabilecek bir tür etnik bütünü, ya da irade ve kültür ortaklığının bütünleştirdiği insan topluluğunu anlarız. Birinci modernleşmenin besleyip güçlendirdiği millet veya milletlerdir. İkinci modernleşmeye direnerek beslenip güçlenen bir ümittir. Yani ya modernleşme treninin vagonlarını teşkil eden milletler vardır veya bu trenin raylarına mahkûm olmamayı başlatacak bir millet olacaktır. Bu başarının bizim mensup olduğumuz milletin payına düşmesini, böyle bir şerefi taşıyan insanlar arasında yer almamızı düşünerek tutum ve davranışlarımızı ayarlama çabasını öneriyoruz. Teklifimizin neden ve nelerden müteşekkil olduğunu önce en yakınımızdakine, sonra derece derece ulaşabildiğimiz çevreye açıklayabilmek için dile ilişkin, ideolojiye ilişkin ve tarihin yorumuna ilişkin bazı zorlukları aşabilmemiz gerek.

Türkçe konuşulduğunda millet kelimesine siyasî bakımdan iki anlam vermek mümkün, ya Frenk dillerindeki nation (ulus?) sözünün tercümesi olarak veya Müslümanları kastederek ümmet kelimesinin yerine geçmek üzere kullanacaksınız. Her iki farklı kullanım birbiriyle uzlaşmayan ideolojileri besleyecek ve bu iki kullanımdan birini seçen tarihin yorumunda benzemez

yolları seçmiş olacaktır. Gerçekte, millet kelimesinin üzerinde yaşadığımız topraklarda vakıalara, dönemlere ve siyasî iktidarın aldığı şekle göre değişen bir serencamı vardır ve ayrıntılı bir incelemeyle öğrenmeye değer birçok hususu gözler önüne sereceği kesindir. Ama Türkiye'de bu konularda resmî makamların benimseyebilecekleri kesin bilgilerden kaçınılır ve şartların gereği bir tavır takınılarak "vaziyet" idare edilir ve hayatî sorunlar geçiştirilir. Böyle yapılmasının sebebi modernleşmeden istifade edenlerin aynı zamanda millet konusundaki sarih fikirlerden zarar görecek bir yerde bulunuşlarıdır. Millet meselesinin vuzuhtan mahrum oluşu yalnız Türkiye'nin ve Türkçe'nin zorlukları yüzünden doğmuş değildir. Millet meselesini kendi sıhhati için, denetim altında tutan ülke ve insanlar bakımından çıkmaza sokan dünya sistemine hakim çevrelerdir.

Modern kültürün bir ürünü olarak millet (nation) hem Fransız ihtilâlinin, hem de Fransızların malıdır. Fransa, XVII. yüzyılda merkezî krallık yoluyla bir yandan dil birliğini sağlarken, öte yandan ticaret kapitalizmi aracılığıyla millî pazarını kurmuş bir ülkedir. Fransa'da kilise önce devletin en güçlü desteği durumuna getirilmiş, sonra devlet kiliseyi etkisiz kılarak gücünü pekiştirmiştir. Yaşanan çok yoğun tecrübeler sonunda modern zamanların toplum biçimine örneklik edecek bir "millet", Fransa'da doğmuştur. Bünyesinde bir paradoksu taşıyarak nasyonalizm ideoloji kalıbı içinde dünyaya yayılmaya başlamıştır. Fransız örneği karşısında Britanya adası millet olma vasfını daha ziyade iktisadî zorlamalara yaslamak mecburiyetindeydi. Nitekim endüstriyalizmin İngiliz adasında Fransa'ya nisbetle daha avantajlı oluşu buna bağlanabilir.

Avrupa'nın bütün diğer millet(!)leri Anglo-Fransız kalıplarda etkilendiler. Avrupa kültüründen çok yönlü etkilenen, ama kendine mahsus bir millet olma yolunda (para-mülkiyet-kaba güç milleti) ilerleyen ABD, henüz başlangıçta hesaba ağırlıklı olarak girecek özelliklere sahip değildi. Millet olma çabalarını Almanya'da biyolojik temelli bir ırkçılığa varmasında, İtalya'da Roma İmparatorluğu'nu canlandırma hülyasına dalmasında, Rusya'da ideolojik kuruntulara (önce Slav ortodoksluğu, sonra Marksizm) tutunmasında şaşılacak bir yön yoktur. Her toplum kapitalizmin baskısı altında millet olabilmek için kendine bir dayanak aramakta, bu arayış içinde kendine en kolay ve en çabuk güç temin edecek değerleri harekete geçirme mecburiyetini hissetmektedir. Son üçyüz yılın gelişim şartları Avrupa milletlerine kendi başlarının çaresine bakmak için bazı tutamaklar sağlamıştır diyebiliriz. Sözkonusu tutamaklar aynı zamanda Avrupalı olmayan toplumların da başını yiyen etmenler haline kolayca girebildiler.

Asya'nın ve Afrika'nın toplumları gelişim şartları ve gelişim süreçleri Avrupa'daki toplumlara hiç benzemediği halde belli siyasî, sosyal ve iktisadî kalıplara uymaya zorlandılar. Millet (nation) bu kalıpların en anlaşılmaz olanıdır. Bugün aklı başında hiç kimse Kongo milletinden veya Kamboçya milletinden ne anlamak gerektiğini açıklayamaz. Aynı anlamsızlık Yugoslavya için de, Suriye için de geçerlidir. Farkına varmamız gereken bir toplumun kültürü ve iradesi arasındaki bağ ise dünyanın denetim altında tutulan ülkeleri arasında böyle bir bağın kolaylıkla kurulamadığını ifade edebiliriz. Asya, Afrika ve Lâtin Amerika ülkelerinde birbirinden kopuk üç gerçek ağırlığını hissettirir: Sözkonusu toplumun kültürü, toplumun iradesi ve toplumun yönetimi. Millet anlayışının güç kazanması yukarıda andığımız üç unsur arasında, her birini canlandıracak, her birine iletkenlik verecek bir bağın kurulmasıyla mümkün olabilmekdedir. Ne var ki bu ülkelerde toplumun kültürü, iradesi ve yönetimi temel tutmayacak şekilde "oluşturulmuş", böylelikle Asya, Afrika. Latin Amerika ülkelerinde yırtıp yapıştırma türünden bir millet anlayışı geçerli kılınmıştır. Bir ülkede kapitalist ilişkilerin gelişme oranı o ülkede menfaat birliğinin kurulmasını kolaylaştırmakta, dolayısıyla millet ve refah düzeyi birbirine yakın kavramlar haline girebilmektedir. Denetim altında tutulan ülkelerde yönetimin toplumun çoğunluğunu teşkil eden ve yönetimin geleceğini teminata bağlayacak olan insan çoğunluğuna sahip olduğundan yüksek bir hayat düzeyi vaadedemeyeceği için ve korunmasını beklediği bir refah düzeninin zaten o çoğunluğa ulaşmamış bulunduğu bir gerçek olduğu için "millet" kısa vadade toplumdaki en köklü insanî değerlerin istismarı suretiyle oluşturulmak istenir.

Kısacası modern dünyanın oluşumuna beşiklik etmiş ve kapitalist gelişmeden nisbî olarak erken etkilenmiş toplumlarda son ikiyüz yılın olaylarıyla yoğurulmuş bir millet anlayışı vardır. Modern dünyanın hem sebebi, hem sonucu olan bu millet anlayışının belkemiğini toplumun kültürü ve iradesi arasındaki kaynaşma teşkil etmekte ve toplumun yönetimi bu kaynaşmadan etkilenerek belirginlik kazanmaktadır. Modern millete temel olan şey dil birliği değildir. İsviçre'de dört dil konuşulduğunu ve buna mukabil Britanya İmparatorluğu'nun parçalanması sonucunda doğmuş ABD, Avustralya gibi millet(!)lerin ortak bir dilleri olduğunu biliyoruz. İtalya'da herkesin İtalyanca konuşmasına rağmen mutlak bir dil birliği bulunmadığını da. Aynı şey din birliği için de bahis konusu. Avrupa ve ABD'de katolik veya protestanlık ne birleştiren ne de ayıran bir kültür unsuru olarak önem taşımıyor. Milletin temelini ırk birliğine dayamak da, bazı milletler bakımından gerçekle uyuşmuyor, bazı milletler bakımından da gerçekçi sayılmıyor. Sonuç olarak Avrupa'da millet anlayışının belirleyicisi olarak sadece

refah seviyesi yani menfaat ortaklığı kalıyor.

Menfaatini koruma dürtüsü her ferdi, her insan öbeğini, her meslekî topluluğu harekete geçirebildiği için her türlü organizasyonun önemi artıyor. Böylelikle hem iyi örgütlenen güçleniyor, hem de güçlenen iyi örgütleniyor. Toplumun kültürü para, toplumun iradesi parayı artırmak olunca toplum yönetimi paranın iktidarı şeklinde ortaya çıkabiliyor. Dünya sistemi dediğimiz yapı, bu iktidarın tezâhürü olarak etkinliğini bütün insan toplulukları üzerinde gösterebiliyor. Dünya sistemi menfaatini koruma dürtüsünü istismar ederek dünya üzerinde insanların birliğini sağlayacak bir oluşumu gerçekleştirmiş değil. Bilâkis insanları para esasına dayalı bir hiyerarşiye zorlayarak bölmüş ve her küçük farktan sistemin işleyişine yarayacak sonuçlar elde etmeye yönelmiştir. Sözgelimi, Avrupa Topluluğu bu topluluğu meydana getiren millî devletlerin tabanını teşkil eden insan öbeklerini homojen kılmaya değil, aralarındaki farkların üst tabakalardaki soyut kategorilere güç kazandıracak şekilde istismarına yönelmiştir. Dünya sistemi içinde ve dünya sistemine hizmet edecek şekilde oluşturulan birlikler onlara hücum edebilmek istendiğinde gözle görülüp, elle tutulamayacak bir gücün pekişmesine hız kazandırdığı gibi, sistem doğrultusunda imdat istendiğinde de her insanın muhtaç olduğu bir patrona elverişli araçları kazandırmaktadır.

Yeryüzündeki devletler de dünya sisteminin birer birimi gibi çalışmadıkça günlük işleyişini bile temin edemeyen kuruluşlar durumuna düşürülmüşlerdir. Yani bir bakıma dünya sistemi dediğimiz şirketin şubeleri gibidirler... Bu şubeler hem bütünlüklerini korumak, hem de sisteme iyi hizmet sunabilmek için ideolojik bir kuruntuya yani milliyetçiliğe muhtaçtırlar. Milleti milliyetçiliğe bahane etmenin sonucu her zaman devlet güçlerinin çatışması yüzünden dünya sisteminin kârlı çıkmasına varmakta ve mahallî birimler bu zarardan kurtulmak için çaresiz kalmaktadırlar. Ticarî rekabet acımasız ve savaşlar çok kan dökülecek ölçüde kıyıcıdır. Çatışmalar milliyetçiliği beslemekte, milletleri yıpratmaktadır. Çünkü milliyetçilik, milletin kültürü ve iradesi arasındaki kaynaşmanın bir türevi olarak değil, millet üzerinde hükmünü yürüten organizasyonun soyut ideolojik zorlamalarının uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü milliyetçilik modernleşmenin ister istemez kabul ettirdiği ve Avrupa'daki fikri ve siyasi olaylar yoğunluğundan nasibini almamış insan toplulukları üzerine salınmış tehdittir. Siyasî organizasyon bu tehditi hükmü altında tuttuğu insanlara, insan öbeklerine yöneltir, aynı siyasî organizasyon rakibi saydığı siyasî organizasyonu da bu tehdit karşısında bırakır.

Millet kavramının milliyetçiliğe temel olacak şekilde modern kültürün bir

uzantısı biçiminde anlamanın insanlığı getirdiği yer bugün yaşadığımız kaostur. Menfaat birliğinden başka tutamak bulunmayan, ama her türlü ideolojiyi kendine âlet kılabilecek birlikler gerçekte herbirini kıskıvrak bağlamış bulunan sisteme çalışmakta, onun değirmenine su taşımaktadır. Ama acaba dünya sistemi denilen değirmen rahat rahat dönüyor mu? Onun kendi açmazları yok mu? Esasen yeryüzündeki milletleri yaşama gücünden uzak tutmaya çabalayarak, devletleri hem çatışmaya, hem de kendine yaramayacak uzlaşmalara zorlayan dünya sisteminin açmazlarıdır.

Dünya sistemi elinde tuttuğu iktisadî gücü eğer bir ülke veya ülkeler topluluğu bünyesinde koruyacak olursa pazar olarak yayılmama tehlikesi sebebiyle çökeceğinden korkuyor. Aynı dünya sistemi iktisadî gücünü yeryüzü ölçüsünde paylaşıma açacak olursa ortaya çıkacak yeni güç odaklarının merkezi devre dışına iteceğinden, tahmin edilemez gelişmeler sonucunda sistemin çökeceğinden korkuyor. Sistemin bu korkularını ciddiye almayan, bu korkulardan habersiz olan veya bilse bile kendi menfaat dürtüsünün gereğini yerine getiren "millî" unsurlar önlerinde sadece sistemin açtığı gelişme yollarının bulunduğunu kabul ediyorlar. Onlara göre insanlık iktisadiyatı, sosyal yapısı, siyasî örgütlenme biçimiyle bir yöne, bir açılıma doğru ilerlemektedir. Teknolojinin icbar ettiği bu gelişim süreci denetim altında tutulan ülkenin ağababalarını telaşa sürüklüyor. Önümüzdeki yıllarda bu konularda ilk fırsatları iyi değerlendiren milletler, devletler, kuruluş ve şirketler diğerlerine üstün olabilecektir. Böyle bir aldanış içinde içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu nice devlet, nice millet kendilerine hayal-meyal gösterilen bu son trene yetişmeye çabalıyorlar.

Bir çıkmazda ne kadar çok ilerlenirse, karşılaşılacak gerçeğin o derecede sert ve acımasız olacağı belli. Millet kavramına milliyetçiliğin hesabına ve modernleşmenin yararına verilen anlam yerini din birliğinin ve ümmet dayanışmasının gereği olan anlamla değiştirecekse çıkmazın sonuna varmadan dönmek mümkün olabilir. Yeryüzünde hangi toplum olursa olsun millet kavramına yeni bir anlam yükleme başarısını gösteren toplum olma gücünü gösterebilirse insanlık tarihinde yeni bir çağın açılmasına da öncülük etmiş olacaktır. Bu bakımdan Türkiye’nin büyük avantajları vardır. Hatta bugüne kadar dezavantaj gibi yaşanan birçok gelişim belirli bir hedef gözetilerek girişilecek çaba içinde büyük avantajlar durumuna dönüşebilir. Ama her şeyden önce Türkiye'de yaşayan insanların ilk millet olma iradesine sahip çıkıp, çıkmayacakları önem kazanmaktadır. Bunun ardından kendi kültürel zenginliklerinin neler olduğunu farkedip, etmeyecekleri gelir. Nihayet

iradelerinin ve kültürlerinin kaynaşması ile doğacak düşüncenin kendi siyasî organizasyonlarında ne ölçüde yansıyabileceği önemlidir. Son trene binmeyi reddedecek iradeyi gösterenler, ilk millet olmaya yaraşan iradenin temsilcisi olabileceklerdir.

MİLLET ÇÜRÜR, DEVLET DÜŞER

Yazının başlığını okuyunca sevimli bir yanlışa kapılacağınızı tahmin ediyorum. Sanabilirsiniz ki, ben millet çürüdüğü için devletin düştüğünü ileri süren bir görüşü dile getirme yanlısıyım. Bu sevimli yanlış çok yaygındır. Meseleleri yakından inceleme hevesine kapılmadan önce benim de kolayca ve seve seve düştüğüm bir yanlıştır bu. Ama hayır, ne milletin çürümesiyle devletin düşmesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır, ne de milletin gürleşmesi devletin yükselişiyle açıklanabilir. Belki böyle bir ilişkinin bulunması özlenen bir durumun ifadesidir. Eğer devletle millet arasında bir boşluk yoksa, yani devlet teşkilatını kurmuş milletten başka bir şey değilse, o zaman devletin niçin düşmekte olduğu sorusunun cevabı milletin çürümekte bulunuşuyla verilebilir. Yoksa milletin gerçeği devletin gerçeğinden bağımsızca ele alınabilir.

Modern siyaset bilimcileri yeni zamanlarda, en azından Fransız ihtilalinden itibaren dünyada millî devletlerin doğduğunu söylemeyi çok severler, hatta daha ileri girip bir "nation-state" yani, tercüme uygun düşerse, bir "millet-devlet" kavramının doğduğunu ileri sürerler. Böyle bir düşüncenin siyaset bilimi okutan profesörlere büyük bir teorik kolaylık sağlamaktan öte bir yararı olmamıştır. Daha doğrusu, olmayan bir millî devlet kavramından yararlanan yalnızca dünya sistemidir. Aynı dünya sistemi gerçekleşecek bir millet-devlet bütünlüğünden en büyük yarayı alacak gibi görünmektedir.

Dünyanın her yerinde millet adına hareket ettiğini iddia eden, milletin temsilciliğini üslendiğini ileri süren devletler vardır. Gariptir ki herhangi bir tehlike karşısında kaldığı zaman sözcüsü olduğunu söylediği millete daha çok hareket serbestisi tanıyan bir devlet dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Bir devlet, bir başka devlet tarafından tehdit edildiği zaman önce kendi milletini inkıyad ettirmekte, milletten fedakârlık istemekte (gerektiğinde bu fedakârlığı zorla koparıp almakta) ve daha sonra düşman devletin kendine inkıyad ettirdiği düşman milletle hesabını görebilmektedir. Ortada bir millet-devlet bütünlüğü bulunmuş olsaydı, belki durum tersine dönecek, tehlike karşısında kalan millet devletini yönlendirip etkinliğini artıracaktı. Devletin milleti inkıyad ettirmesi yerine milletin devleti muktedir kılması gerekecekti. Oysa modern devletin

işleyişi soyut "iktidar" eliyle millete yaşama biçimi tayin etmek şeklinde tecelli etmektedir.

Sözkonusu tersliğin yukarıda sözünü ettiğimiz yanlış anlamadan doğduğunu, milletin dinamikleriyle, devletin varlık sebebinin henüz ortak titreşimlere ulaşmadığını farketmek zorundayız. Bunu farkedemeyecek olursak varacağımız nokta bizim için hazırlanan mapushanenin ne kadar rahat olduğuna inanıp kapatıldığımız parmaklıklara övgüler düzme noktasıdır. Bizler modern dünyanın şartlandırmaları altında milletin kaderiyle devletin kaderinin birbirine bağlı olduğunu kabul etmeye yatkınız. O kadar ki uzun yıllar boyunca üzerimizdeki kâfir tasallutunun, devletin İslâm umdelerinden uzaklaşması sebebiyle çekilmez hale geldiğinde inanmışız. Bu konuya açıklık getirmeden önce milletin ve devletin hayatiyetinin farklı temelleri olduğu hususuna eğilmemiz gerek.

Millet bir ilişkiler bütününden, devlet ise amaç birliğinden doğar. Herhangi bir topluluk insan-insan, insan-tabiat, insan-Allah ilişkilerinde ne kadar çok ortak değer sahibi ise o kadar millet olma vasfına yaklaşmış sayılır. Devletin ortaya çıkması için ise yapılacak bir "iş" üzerinde anlaşmış olmak, bir amaç birliğine erişmek yeterlidir. Gerçi amaçta ortak bir insan topluluğunun müşterek değerleri olması amacın gerçekleşmesinde kolaylaştırıcı bir etken olabilir, ama ortak değerlere yaslanmaksızın da amaç uğruna birleşilebilir, hatta bazı durumlarda farklı değerlere sahip insanların amaç birliği devletin kuruluşunu hızlandırabilir. Çünkü yapılacak o "iş" bir yönüyle bazı olumlu değerlerin devreye sokulmasını gerektirebildiği gibi, başka bir yönüyle de olumsuz bazı değerlerin işleme sokulmasını gerektirebilir.

İlişkiler bütünü milletin hayatiyetini temin etmekle kalmaz, aynı zamanda ne türden hayatiyete talip olduğunu veya hangi ilişkilerin ortadan kalkmasıyla hayatiyetini kaybedebileceğini de gösterir. İlişkilerin şu veya bu şekilde cereyan etmesinin temelinde topluluğu meydana getiren fertlerin kendilerini nasıl tanımladıkları yatar. Bu esas tanımlama varlığını hissettirdiği sürece milletin varlığını devam ettirir. Türkiye'de İslâm'ın toplum hayatındaki şekle bağlı etkinliğini ortadan kalkmasına rağmen Müslüman bir milletin devamından sözedebilmemiz topluluğu meydana getiren ferdlerin kendilerini Allah'ın kulu, Muhammed'in ümmeti saymakla oluşan değerlerin hâlâ belirleyici rol oynamasındandır. Avrupa'daki Lâtin-Cermen farklara, Katolik-Protestan düşmanlıklara ve demokratik-totoliter zıtlıklara rağmen bu kıtada bir milletin (aynı milletin) yaşadığını düşünmemiz Avrupa milletinin(!) asırlardan beri Allah'ı insan suretinde ve insanı da Allah nisbetinde saymakla oluşan değerlerin ürünü gibi tezahür edişidir. Nasıl Türkiye’deki milletin en derindeki niteliği

Batılılaşma öncesi ve sonrasında özünü korumuşsa, Avrupa da feodalizmini, kolonyalizmini ve kapitalizmini antropomorfik değerlerinin uzantısı olarak yaşamıştır. Avrapa'da milletin millete benzemezliği sözkonusu edilebilirse farklar antroporfîzmin altında kalan basamaklara dayandırılarak ortaya konabilir. İslam dünyasında milletin millete benzemezliğinden sözedebilmek için de kulluk ve ümmet bilinci altında kalan özelliklerden başlamak zorunluluğu vardır.

Devletleri ortaya çıkaran amaç farkları istilâ etmek, hükümranlık tesis etmek, refahı teminata bağlamak, eldeki kazançları korumak gibi noktalarda toplanır. Devletin eylemine katılmak devlete katılmakla eşanlamlıdır. Devletin amacı istilâ ise her müstevli devlettendir ve devlettir. Devlet amacını, eylemini eldeki kazançları korumakla sınırlandırmışsa devlete dahil olmak için kazancını koruma amacını benimsemek ve kazancını koruma eylemine koyulmak devlete iştirak etmek için veya devlet olmak için yeterlidir. İşte bu göstermeye çalıştığımız sebepler yüzünden devletle milletin sıhhat şartlarını müşterek esaslar dahilinde kavramak ve izah etmek mümkün olmamaktadır. Bu yüzden millet çürüdüğü için devletin düştüğü iddiası tutarlı değildir. Milletin çürümesinin şartları ilişkilerin çözülmesiyle; devletin düşüş şartları da amacın kaybolması ve eylemin sönükleşmesiyle doğar.

Milletin gürleşmesi kendine hayatiyet veren ilişkilerin kuvvet kazanmasıyla gerçekleşir. Bu anlamda milletin özünde (nomosunda, namusunda) yatan değerlerin insan-insan ilişkilerinde müşahhas hale geçmesi milletin gürleşmesi demektir, insanlar arasında dayanışma, güven, ahde vefa, hakkı gözetme, cesaret ve açıklık gibi değerler geçerlilik bakımından ön sırayı alır. İnsanların insanlarla münasebetinde böyle değerlerin belirleyici ve baskın yer tutması insanın tabiat içinde hangi konumu kabullendiği ile bağlantılıdır. Milletin gürleşmesi insanların tabiatla münasebetinden ötürü insanlarla münasebetini ayarlaması sayesinde olur. Yine de ilişkiler zinciri burada son bulmaz. Tabiatla ilişkinin doğru, sağlıklı ve canlı kılınması için insanın kendi durumunun Allah karşısında ne anlam taşıdığını bilmesi gerekir. Yani insanın sosyal, kozmik, ilahi bağlantıları bir bütün oluşturmakla birlikte hiyerarşik bir düzene de sahiptir. Milletin gürleşmesi değerler silsilesi içinde daha güçlü olanın az güçlü olana güç sağlaması biçiminde gerçekleşir.

Milletin çürümesi de bu ilişkinin ters çevrilmesi yüzünden olur. Yani insan-insan ilişkileri belirlediği için belli bir insan-tabiat ilişkisi kurulur ve böyle bir ilişkinin uzantısı olarak da (kabul veya reddedilen) bir ilâhî bağlantı kavranılmaya çalışılır. Milletin çürüyüşü halinde de insanlar arasında muamelat devam eder, ne var ki bu işlemler gizlilik, korku, gıybet, döneklik, tehdit yoluyla

devamı mümkün kılınabilen işlemlerdir.

Bu sözler karşısında şöyle bir soru akla gelebilir: Çürümüş haliyle bile olsa bir milletin devamını kavrayabilmek kolay, çünkü özü boşaltılmış haliyle dahi insanların biçime ilişkin faaliyetleri yerine getirerek topluluk özelliklerini koruyabildiklerini görüyoruz. Fakat yükselmesi durmuş ve çöküşe uğramış bir devlet nasıl oluyor da çöküşü devam ettiği halde varlığını koruyor? Yani ortada ulaşılacak bir amaç olmadığı halde devlet, veya devletler niye hâlâ var? Hemen belirtmemiz gerekir ki amacı olmadığı halde varlığını koruyan devlet ne geçmişte olmuştur ve ne de şimdiki zamanda rastlanabilmektedir. Muz cumhuriyetinin, kukla devletlerin, sömürgecilerin sömürülerini devam ettirebilmek için derme çatma ihdas ettikleri devletlerin bile bir amacı vardır: İktidara el koyan zümrenin elde tuttuğu çıkarları koruması. Böyle bir amacın bir devlete ikbal sağlayacak hiçbir temele sahip bulunmadığını ileri sürebilirsiniz. Buna itirazım yok. Nitekim amacı iktidara el koymuş zümrenin elde tuttuklarını korumakla sınırlı olan devletlerde uygulamaya konulan yegâne "iş", dünya sisteminin gereklerine toplumu kurban etmekten ibarettir.

Şimdi yazının başında sözünü ettiğimiz yanlışın uzantısı olarak niçin sevimli olduğu ve bu yanlışın uzantısı olarak niçin bizim uzun zaman devlet İslam umdelerinden uzaklaştığı için üzerimizde kâfir tasallutunun arttığına inandığımız meselesine dönebiliriz. Yanlışımız sevimlidir, çünkü bir iyi niyetten doğmaktadır. Bizler toplum olarak varoluşumuzun temelinde yatan değerlerin zorlamasıyla dinin milleti ortaya çıkardığına ve dinin devletten ayrılmayacağı oranda devletin milleti (temsil değil) ifade ettiğine, bunun kaçınılmaz sonucu olarak da milletin devletle bütünleşmesinin vazgeçilmez sayılacağına inanma eğilimindeyiz. Yüzyıllar öncesinden başlayan bu eğilimimiz hoşumuza gitmeyen gerçekleri görmekten bizi kolaylıkla alıkoyabilmektedir. Yanlışımız sevimlidir, çünkü olması gerekeni var saymaktan doğmakta ve bir bakıma varlık kazanmasına da imkân veren yolu açık tutmaktadır.

Osmanlı devletinin çöküşü teşkilâtı sağlayan gücün İslâm'dan kopuşuyla açıklanamaz, çünkü devlet çöküşünü geciktirebilmek için milletin İslâm'a bağlılığından medet ummuştur. Milletin gürlüğü devletin düşüşüne yine de engel olamamıştır. Burada Osmanlı devletinin bir gaza beyliği olarak ve diğer gaza beylikleri karşısındaki tutumu ile birlikte kuruluş şartlarını inceleyecek değiliz. Devletin yükselişinde sosyal etmenlerin ne yönde rol oynadığı bilindiğinde umulmadık gerçekler karşımıza çıkabilir. Belki dikkat edilecek husus Osmanlı devletinin her dönemde aynı devlet olup olmadığıdır. Ne olursa olsun Osmanlı devleti de bütün devletler gibi bir amaç etrafında birleşmiş insanların eylemi

olarak devam etmiştir. Bu amaç ne idi? Bu eylem her çağda nasıl tezahür etti? Bu soruların cevabı farklı bakış açılarıyla değişebilir. Konumuzu ilgilendiren kısmıyla bilmemiz gereken şudur ki, devletin yükseliş dönemleri aynı zamanda milletin gürleşme zamanını gösteriyor değildir. Ne yazık ki ders kitapları Türkiye'de eğitim gören insanlar gözünde devletin ihtişamını öne çıkaran bir tutumu benimsediği için bizler sadece savaşlardaki galibiyetleri ve sonraları uğranan toprak kayıplarını esas kabul eden bir zihin örgüsüyle olayı değerlendirme zorunluluğu ile yüzyüze bırakılıyoruz. Oysa devletin yükselişiyle milletin gürleşmesinin ters orantılı olduğu dönemler bulunabildiği gibi hem devletin yükseldiği, hem milletin gürleştiği zamanları da farketmek mümkündür. Fakat öğretici ve bugün de bize yardımcı olacak bir anlayış, devletin düşmeye başlamasıyla birlikte milletin çürümediğidir.

Üzerinde yaşadığımız topraklarda iki gerçek birbirinden bağımsız iki oluşuma konu olmakla birlikte, birbiriyle sıkı ilişkiyi devam ettirgelmişlerdir. Devletle milletin aralarında sıkı ilişki herbirinin kendine mahsus değerleri göze batacak şekilde ortaya sermesine engel oluyor. Fakat bu sıkı ilişki devlet millet arasındaki boşluğu doldurabilecek nitelikte değil. Meselâ devletin kozmopolit niteliği milliyetçi bir görüntüyle perdeleniyor, buna mukabil milletin Müslüman kimliği devletin resmi Müslümanlığıyla perdeleniyor. Devlete bakınca kozmopolitizmi, millete bakınca Müslümanlığı göremiyorsunuz. Yanıltıcı görüntü öylesine etkinlikle devreye girmiştir ki, millette kozmopolitizmi devlette Müslümanlığı görmek daha gerçeğe sadık bir tablo gibi anlaşılabilir.

Türkiye'de devletin düşüş kaydetmesiyle birlikte milletin birleşmesi vakıası gittikçe artan bir hızla gerçekleşen vakıalardandır. Yani millet günden güne sosyal ilişkilerinin temelindeki kozmik bağlantıyı farketmekte, dünya üzerindeki varlığının açıklanmasını ilâhî sebeplere bağlamakta günden güne daha çok mesafe katetmektedir. Teknolojinin, iktisadi baskının ve bozucu sosyal katalizörlerin yaygınlığına rağmen millet içinde dayanışmaya ve açıklığa doğru bir yöneliş belirmiş ve gidişini hızlandırmıştır. Herbirimizin memnuniyetsizliğine rağmen ve mükemmeliyet arayışı içinde sert şikâyetlerde bulunmamıza rağmen Müslümanlar arasında iletişim ve gerçekleri kavrayış seviyesi yükselmektedir. Bütün bunlar ve eklenecek birçok başka gerekçe Türkiye'de milletin çürümediğini, bilakis gürleşme yolunda (henüz sendeleyerek de olsa) ilerlediğini göstermektedir. Böyle ise ikinci bir sevimli yanlışa hazırız demektir. Yeni yanlışımızı şu sözlerle ifade edebiliriz: Millet gürleşir, devlet yükselir. Hiç şüphesiz ki bunların her biri kendi başına doğru, ama her iki olgu arasında doğru orantılı bir bağ kurulabilir mi? Keşke kurulsa...

ÖNCE REFÎK, SONRA TARÎK

Otuz yazıyı aşan Cuma Mektuplarıyla bir noktaya geldiğimi anlıyorum. Bu noktada görülen odur ki tasvirler, tahliller ve istidlaller aracılığıyla belirgin kılmaya çabaladığım yaklaşım bir imkânı vurgulamakla sınırlıdır. Türkiye'de yaşayan Müslümanlar bir imkândır. Kendileri için, dünya Müslümanları için, bütün insanlık için. Bu noktada görülen bir başka husus da böyle bir imkânı heba etmek için birçok güç odağının harekete geçtiğidir. Söylenen ve söylenebilecek herşey bunlardan ibarettir. Daha otuz yazı yazsam ve başka yazarlarla birlikte otuz bin yazı daha yazılsa özü itibariyle farklı bir noktaya gelinemeyecektir. Tasvirleri ayrıntılar bakımından zenginleştirebilir, çarpıcı örnekler verebilir, derin ve kapsayıcı tahlillerde bulunabiliriz. İstidlallerimiz çok ikna edici, boşlukları giderici, İslâm düşmanlarının çıkmazlarını işaret edici özellikte olabilir. Fakat yine de yazılanların gerçekle bağlantısı, gerçeklerin yazılanlarla bağlantısını kurabilecek değildir. Çünkü yazdıklarım yapılan bir iş içinde çalışanlardan birinin diğerine, yürünen yol üzerinde bulunan birinin diğerine yapılan işin daha iyi ve dikkatli yapılması için yürünen yolun daha çabuk ve emin katedilmesi için söyledikleri değildir. Yazdıklarım yapılacak bir takım işlerin bulunduğuna, yürünebilecek yolların açılmasının mümkün olduğuna dairdir.

Hangi işi yapmalı, hangi yoldan yürümelidir? Bu soruların cevaplandırılabilmesi için "hedef"in, hâsıl edilmek istenen sonucun bilinmesi gerekli. Eğer amaç belli ise bu amaca varmak için uygun araçların neler olacağı şöyle veya böyle bulunabilir. Ama eğer kısa ve uzun vadeli hedeflerin neler olduğunda tereddütler varsa, amaç olarak kabul edilen belirsizlikle yaralanmışsa neyin yapılacağı da, nereden yürüneceği de işe yaramaz. Yani hangi limana gideceğini bilmeyen kaptanın mahareti, tecrübesi, ustalığı kimseye, kendine bile fayda vermez. Elbette bu yargıyı tersten doğrulamak da mümkündür, diyebilirsiniz ki gemiyi seyrü sefere sokamıyacak bir kaptanın nereye gideceğini bilmesi de bir işe yaramaz. Limanını tayin etmiş birisi kaptan değilse hedefini iyi tayin etmiş olmasının ne kendine ne de bir başkasına faydası yoktur. Belirleyici olan gerçeklerdir. Hedef hakkındaki bilgimiz gerçek olmalı, gemiyi yürütecek

hünerimiz gerçek olmalıdır. Haritada görünen, ama hiç bir sahilde bulunmayan bir liman, varılabilecek bir liman değildir. İnşa edilmemiş bir gemiye binemeyiz. Pusula okuyamayan bir kaptanla, denizcilikten nasibini alamamış tayfalarla binilen gemiyle bir yere gidemeyiz.

Düşüncelerin önemi, onların doğru oluşundan gelmez; düşünceler gerçeklikleri oranında önemlidir. Doğru fakat gerçek olmayan düşünceler vardır. Tıpkı haklı fakat mağlup, haksız ama galip insanların olduğu gibi. Belki insanlığın bütün macerası doğru düşünceleri gerçekletilmek üzere harekete geçenlerin gerçek düşüncelerini doğrulamak uğruna çabalayanlarla çatışmalarından dolayı bir mecraya dökülmüştür. Haklılar mağlubiyeti bir türlü kabul etmedikleri, galipler haksızlıklarını gözlerden saklayabilmek için aralıksız çaba gösterdikleri için insanlığın macerası çağdan çağa karmaşıklaşarak devam edip bizi meseleler karşısında bırakmaktadır.

Gerçek düşünceler önemlidir, dedik. O halde düşünceleri gerçek kılan nedir? Düşünceleri gerçek kılan onları taşıyanların gücüdür. Belli düşünceleri taşıyan kimseler yeryüzünde bir etki alanına sahip iseler, yapıp ettikleri dünyadaki olayların akışına yön verebiliyorsa o düşüncelerin gerçekliğini ister istemez kabul ederiz. Belki bu düşünceleri yanlış buluruz, belki bu düşüncelerin tehlikeli, zararlı, haksız olduğunu kabul ederiz. Yanlış bulunduğumuz kimi düşünceler önemsiz saydığımız zaman onların gerçekliklerine ağırlık tanımadığımızı da göstermişizdir. Ama ne zaman ki tehlikeli ve haksız saydığımız düşüncelerle savaşma gereğini hissederiz, işte o zaman o zararlı düşüncenin gerçek olduğuna karar vermiş bulunuruz. Düşüncelere karşı savaşmak demek o düşünceleri taşıyan insanlara karşı savaşmak anlamına gelir. Demek ki gerçek düşünceler, gerçek, müşahhas, hayatta etkinliği devam eden insanlar anlamına gelir.

Düşüncelerin insanlarla bağlantısı ne ölçüde mutlaktır? Bir bakıma insan demek, düşünceleri değişebilen, düşünceler arasında tercihte bulunabilen, bildiğinde ısrar edebildiği kadar bildiğini gerektiğinde örten yaratık değil mi? Böyle ise gerçek düşünce eşittir gerçek insan denklemi yürürlüğe konabilir mi? Mesele burada düğümleniyor: Nerede ve ne zaman gerçek düşüncelerin gerçek insanları istifade ettiği izlenimi doğmuşsa orada ve o zaman düşünceler önemlerini kazanıyorlar, orada ve o zaman düşünceler hayatın ayrılmaz parçası haline geliyorlar. Buna İslâmî ıstılah "ihlas" karşılığını veriyor.

İnsanlar düşünceler itibariyle taraf seçerler. İnsanlar arasındaki temel ayrım doğru düşünceleri tercih edenlerle, gerçek düşünceleri tercih edenler arasındadır. Doğru düşünceleri tercih edenleri de ikiye ayırabiliriz. Bir kısmı doğru

düşünceleri gerçekleştirmek istiyenler bölüğünü, teşkil eder, geri kalanları da doğru düşünceleri gerçeklerle uzlaştırma yolunu seçerler. Yani doğru düşünceli olanların birinci kısmı düşünceleri uğruna savaşı göze alanlardan, ikinci (ve çoğunlukta olan) kısmı hazıra konmayı bekleyenlerden oluşur. Eğer insanlığın geleceği adına bir şey bekliyorsak gerçek düşünceleri tercih edenleri bir yana bırakmamız, onları ancak idare edilebilir insanlar arasında telakki etmemiz gerekir. Bizim üzerine eğilmemiz gereken insanlar doğru düşünceleri tercih edenler olmalıdır. Çünkü onlar gerçeklerin istismarından değil, doğrunun kazandıracaklarından yardım umanlardır. Yani imkânın farkında olanlar ve aynı zamanda kendileri de birer imkân halinde varlık kazanmış bulunanlardır. Fakat doğru düşünceleri seçenlerin hepsi de birer imkân olma hakkını elde tutamaz. Böyle bir imkânı elinde tutanlar doğrularla gerçekleri uzlaştırmak yani doğruların doğruluğunu gerçeklerin gerçekliği oranında kabul edenler arasında değil, doğrulara gerçeklik kazandırmak kastıyla savaşı göze alanlar arasındadır.

Yazılan yazıların, çekilen nutukların gerçeklik kazanması ancak sözlere hayat içinde yer bulmak suretiyle olur. Unutmamak gerekir ki Resûl-i Ekrem: "Ya Rabbi!... Bu dini Ebu Cehil ile, yahut Ömer İbnil-Hattab ile aziz et", diye Cenab-ı Hakk'a dua etmişti. Ve yine unutmamak gerekir ki hicret zamanı geldiğinde eshab-ı kiramın hepsi gizlice Mekke'den çıkıp Medine’ye geldiler. Onlar arasında sadece Ömer'ül Faruk, aleni olarak hicret etti. Kılıcını kuşandı, yayını omuzuna astı, oklarını eline aldı ve Kureyş reisleri Ka'be-i Mükerreme avlusunda halka halka olup oturmakta iken Harem-i Şerif'e gitti. Beyt-i Şerifi yedi defa tavaf etti ve iki rekat namaz kıldı. Bunun ardından Kureyş reislerine "yüzleriniz kara olsun" diye beddua ederek yanlarından geçerken "Anasını ağlatmak ve evladını yetim ve karısını dul bırakmak isteyen kimse şu vadinin öte tarafında bana kavuşsun" deyip Mekke'den çıktı ve Medine’ye hicret etti. Arkasına düşen olmadı. İşte söz böylelikle hem doğru hem de gerçek olur.

Şimdi günümüzün gerçeklerine bir göz atalım. Gerçeklere eğilişimiz onları kabullenmek, benimsemek ve gerçeklerin gereğini yerine getirmek için değildir. Biz doğrularımızın gerçekliğe ulaşmasını bekliyor ve bunun için hayat içinde sözlerimizin yer tutmasına çaba harcamak niyeti besliyoruz. Yoksa gerçeklerin doğrularımızı çarpıtmasına yol açacak ölçüde gerçeklere açılacak değiliz. Gerçekleri yok saymıyoruz. Gerçekleri tanımak zorunluluğuna katlanacağız. Gerçekleri tanımak, o gerçeklerin nereden vurulursa yaralanabileceğini öğrenmek için, gerçekleri doğrularımızı yüklenir hale sokabilmek içindir. Doğrularımıza ters düşen gerçekleri nasıl yapıp da gerçek olmaktan çıkarabileceğiz. Derdimiz bu. Aksi takdirde gerçeklere kapanmaya, gerçeklere

sırt çevirmeye ve eğer gerçekler hayatımızın bütün bölgelerini işgal etmişse onlara yabancı kalmaya hazırız. Doğrularımızla gerçekleri uzlaştırmaya niyet etmişsek, bunun anlamı bizim doğrularımızdan emin olmadığımız ve hatta bizim bu doğrulara yakışmayacak ölçüde zayıf ve yetersiz kaldığımızı itiraf edişimizden başka birşey değil.

Türkiye'de Müslümanların durumuna ilişkin gerçekleri iki aşamada kavrayabiliriz. Birincisi tek parti, tek şef dönemine mahsus baskıya karşı duran potansiyelin günümüzdeki uzantısı, ikincisi halkın İslâmi beklentilerinin real politik alanına tahvil edilmesiyle doğan potansiyelin günümüzdeki uzantısıdır. Yani sarahaten kavramamız gereken odur ki Türkiye'de İslâmî tutum politik ifadesini bizzat ve bizzatihi Müslüman çoğunluğun gayret-i diniyyesi sonucu bulabilmiş değildir. Bilâkis Müslüman çoğunluğun koruyabildiği oranda İslâmî alışkanlık ve geleneği doğrudan İslâmî hedefler gütmeyen ihtiyaca mebni hedefler uğruna harekete geçirilmiştir.

Bu yüzdendir ki Türkiye'de İslâmî düşünce dayanaklarını çoğunlukla zaman ve mekân bakımından aktüel unsurlarda aramamıştır. Veya aktüel unsurlar büyük çoğunluğun düşünce bakımından dayanağı olmak için fırsatlar ele geçirememiştir.

Böyle bir durumda Türkiye'de her kademedeki Müslümanın önemi vahim denecek ölçüde büyümektedir. İslâmî tutum ve davranış gösterme gereği duyan her ferd tek tek kararıyla etkileyici gücü uhdesinde barındırmaktadır. Yani her menfi veya müsbet adım Türkiye'de yaşayan bütün Müslümanları ilgilendiren sonuçlara ulaşmaktadır. "Bir ben ölmeyinen ordu bozulmaz" diyen türkü doğruyu söylemediği gibi gerçeği de yansıtmıyor.

Çünkü Türkiye'de Müslümanların hali öyledir ki herkes "bir ben ölürsem ordu bozulabilir" düşüncesi doğrultusunda adım atmak vecibesi ile yüzyüzedir. Durumun bu merkezde olduğunu 12 Eylül 1980 sonrasında yaşadığımız sarahatle göstermiştir. Çünkü o günden bu yana Türkiye'deki Müslümanların bağımsız bir siyasî alternatif oluşturmalarını önlemek gayretkeşliği içinde kimi "Müslüman" bilinen zevata dünya sistemi bazı "paylar" ve "yerler" tahsis etmede cimri davranmadı. Elbette her verdiğini misliyle geri alabilecek tedbirleri alarak. Türkiye'de sağ ve sol politikaların yürütücüleri aynı plan çerçevesinde Müslümanların birikimlerinden kendi çıkarları çerçevesinde yararlanmak için yarışa geçtiler. Aradan geçen yıllar bu yarışı sona erdirmediği gibi Müslümanları da kendi güçleri konusunda belirgin anlayışlara ulaşmış hale sokmadı. Dün olduğu gibi bugün de Türkiye'deki Müslümanlar bir imkândır. Ama neyin ve kimlerin açılımını sağlayabilecek bir imkân? Müslümanları bir "maden" kabul

edip onları işletmek ve işlemek çalışmaları devam ederken Müslümanların kendileri neler yapıyor? Sağ ve sol politik çizgilerin değirmenine su taşımadan, dünya sisteminin çarkları arasında paramparça olmadan varlık göstermeye niyetleri var mıdır? Müslümanlar kendilerinin ne büyük imkânı, temsil ettiklerinin bilinci herhangi bir sayaçla ölçülebilir nitelikte değildir. Müslümanların ne oldukları, nerede oldukları yazılarla ve haritalarla tespit edilemez. İşte bu yüzden "önce refik, sonra tarik" diyor, yazılardaki tasvirlerin tahlillerin ancak yola çıkmış insanların varlıklarını hissettirmeleri durumunda bir anlam taşıdığını söylemek istiyorum.

Benim bir Müslüman olarak bütün endişem, bütün tedirginliğim inandığım doğrunun gerçeklerle uyuşmayışından kaynaklanıyor. Bir Müslüman olarak salih İslâmî faaliyetin merkezden muhite doğru yürümesinin doğruyu ifade ettiğini bilmeme rağmen, muhitin her müşahhas durumda merkezden daha baskın çıkışını müşahade edişim endişemi ve tedirginliğimi artırıyor. Ama ben bunun çaresini de biliyorum. Müslüman olarak doğruyu feda etmemenin değerinden haberdarım. Gerçeği dışta bırakmak pahasına doğruyu içimde korumak. Yapabileceğimin hepsi bu.

YOL ODUR Kİ DOĞRU VARA

Gidilemeyecek yolu bilmek gidilecek yolun delili değil. Yine de yanlış hakkındaki bilgimiz bir kapı açar bize. Korkuyu yenmek cesaret sağlamaz insana. Yine de korkudan kurtulmanın bize açtığı bir kapı vardır. Mesele bazı şeylerden uzak durmayı başardığımız zaman hal yoluna girmiş olmuyor, eğer kimi şeylerden uzak duruşumuz kimi şeylerle kurduğumuz yakınlıklara bizi götürmemişse reddettiğimiz kısa sürede bizi kuşatabilir ve biz bir yerine iki düşmanla savaşmak zorunda kalabiliriz. Yanlışı reddetmek, ama doğruya ulaşamamak bizi yanlış içinde bulunmaktan daha kötü duruma sokar. Bu durumdaki insan kendini yurtsuz kılmıştır, inkâr ettiği vardır ve lâkin ikrar ettiği yoktur.

Âdemoğlu kendini acaba neden böyle bir çaresizliğe sürüklemek gafletine düşer. Çünkü aceleci ve cimridir. Aceleciliği yüzünden kendine zarar verdiğini hissettiği alandan çabucak kaçmak ister ve cimriliği yüzünden yarar beklediği yolun kendi kavrayışı oranında güvenli ve sağlam olacağını umar. Vermeden almak ister. Aklıyla bir yol çizmek, öfkesiyle bu yolu haklılaştırmak hevesindedir. Seneca'nın sözlerine kulak verirsek, onun şöyle dediğini duyarız: "Akıl neyin doğru olduğuna karar vermek ister; öfke karar verdiğinin doğru bulunmasını ister." İşte insanın aceleciliği ve cimriliği. Âdemoğlu akletmekle yanlışı teşhis edebilir, neyin veya nelerin kendinden uzak tutulmasını farkedebilir, ama neyin doğru olduğuna aklederek karar veremez. Ne var ki aceleci insan yanlış hakkında birkaç fikir sahibi oldu mu, hemen oradan doğruya sıçradığını sanmakta gecikmez. Sonra da cimriliği girer devreye: Doğruyu uhdesinde bulunduruyor ya, kendi doğrusuna itibar etmeyene öfkelenir. Kendi kararı dışına düşene cimri davranır.

Bu yüzden sağlam, güvenli bir yoldan yürümek isteyenleri ciddiye almakta aceleci davranmamalı derim. Yolun ne kadar sağlam, ne kadar güvenli olduğu ancak yüründüğü zaman anlaşılabilir çünkü. Bir kimse çıkıp da kendi yolunun en sağlam, en güvenilir yol olduğunu söylerse ona kuşkuyla bakmak gerektiğini düşünürüm. Sorarım kendime: Yolun sağlamlığı ve güvenilirliği niçin böylesine önemli sayılsın? Belki de sağlam ve güvenilir yollar felakete açılıyordur. Belki

insanın mahvına sebep olması için o yollar böylesine sağlam ve güvenilir bir görünüşe sahiptir. Belki hedefe varılmasın, hep yolda kalınsın diye bazı yollar sağlam ve güvenli kılınmıştır. Üstelik sağlamlıktan, güvenilirlikten neyi anlamak gerektiğini açıklıkla biliyor muyuz?

Giderek yürümek için sağlam bir yol arayanların gerçekten yürümek isteyip istemedikleri takılır aklıma. Varılmak için arzulanan bir yer sözkonusu ise yolun değil, bu yerin sağlamlığı, güvenilirliği, doğruluğu hesaba katılmalıydı. O zaman da yolun sağlamlığından sözetmek yerine kaçınılmazlığından bahis açmak zorunlu olurdu. Yürünecek yolun niteliklerini tartışmanın önüne yerleştirenler belki de yürümemek için bir bahane bulmuş sayılırlar. Yürümek gereğini duyanlar, yürümeden hiç bir yol bitmez diye düşünenler zaten belli mesafeleri katetmiş durumdadır. Onlar yollarının övgüsüyle vakit kaybetmektense hedeflerini gözden kaybetmemeye çabalarlar.

Hedefin bu kadar önemine inanmış kişiler tuttukları yolun da paha biçilmeyecek derece değerli olduğunu kabul etmişlerdir. Onların dıştan farkedilen özellikleri dolayısıyla istikametlerinden alıkonabileceğini düşünmek büyük bir yanılgı olur. Bu konuda Montaigne dikkate değer bir tespitte bulunuyor: "Her şerefli insan, vicdanını yitirmektense, şerefini yitirmeyi tercih eder." Böyledir, çünkü şeref tarif edilmiş ve toplum tarafından yeri belirlenmiş, pahası biçilmiş bir değerdir. O halde tanımda bulunanlar yeni tanımlara paha biçenler yeni fiyatlara doğru her zaman seyretme şartlarına sahiptirler. İnsanlara şerefli olmayı konduran toplum, insanlardan bu etiketi sökebilme gücünü de gösterir. Ne var ki vicdan (veya şuur) bir toplum uzlaşması sonucunda sahip olduğumuz bir kazanç değildir. Demek ki hedefi de yolu da bize ilişkin kılan bazı derin sebepler vardır. Bu sebeplere birer ad taktığımız zaman onları tamıtamına ifade edemiyoruz. Adını koymadan dahi onları bizim kılmamız mümkün ve gerekli.

Tevhid bize yolu ve hedefi birlikte ve biri olmadan diğeri olmayacak biçimde öğretir. Müslüman hedefini "eşhedü en lailahe illallah" diyerek, yolunu "ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasulühü" diyerek dile getirir. Eğer insan hedefi gözden kaçırırsa yolunu bulamaz, yolu şaşırırsa hedefi farkedemez. Kısacası, yol ve hedef insanın dünya şartlarında edindiği istek ve beklentilerinden doğacak değildir. Yol ve hedef insana yaradılışıyla birlikte verilmiştir. Yine de hedefi bilmek, yolu bulmak doğru hakkında ne kadar isabette bulunduğumuzun sağlaması olsa gerek.

* Bu yazı 26.5.1989’da yani gösterilerin devam ettiği tarihte yayınlandı.